NOBEL ARMAĞANI

YORGO SEFERİS

ÜÇ KIRMIZI GÜVERCİN

ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ

YORGO SEFERİS

Çağdaş Yunan edebiyatının en ünlü sanatçısı Yorgo Seferis 1900'de İzmir'de doğdu. Çocukluğu Klazomene'de (şimdiki adı İskele) geçmiştir. Birinci Dünya Savaşının patlaması üzerine babası bütün ailesiyle birlikte Atina'ya göçmüştür.

Asıl adı Seferiadis olan şair 1918 - 24 arası Paris'te hukuk okudu, 1926'da diplomatlık mesleğine girdi.

Şiirleri kadar deneme ve çevirileriyle de ün yapan Seferis bir süre Yunanistanın Ankara Büyük Elçiliğinde de görev aldı.

1963'te Nobel Edebiyat Armağanı'nı kazanan yazar, şimdi Atina'da yaşamaktadır.

ÇETİN OFSET BASIMEVİ - 27 32 87

Altın Kitaplar Yayınevi

NOBEL
DİZİSİ

YORGO SEFERİS

(NOBEL 1963)

ÜÇ KIRMIZI GÜVERCİN

ŞİİR
DENEME
ANILAR

Derleyen ve dilimize çeviren :

Cevat ÇAPAN

BU KİTABI HAZIRLAYAN : ALTIN KİTAPLAR
DİLİMİZE ÇEVİREN : CEVAT ÇAPAN
KAPAK RESMİ : ORAL ORHON
DİZGİ : ALTIN KİTAPLAR
BASKI : AS BASIMEVİ

ÜÇ KIRMIZI GÜVERCİN, Meşhur Romanlar Serisinin 210. kitabı olarak **ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ** tarafından Nisan 1971 de yayınlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Seferis'in Dünyası
Şiirler
Destansı Öykü
Yimnopedi
Santorini
Mikene
Y. S. Uslûbunda
Denizci Stratis Bir Adamı Anlatıyor
Yazıt
Denize Yakın Mağaralarda
Artık Arama Denizi
Bahar İ. S.
Asine Kralı
Ardıç Kuşu
Atinalı Euripides
Yadsıma
Anılar - Denemeler
Öteki Dünya
Sikelianos
Denizci Dostumuz Antoniu
Ardıç Kuşu Üstüne Mektup
Kavafis ile Eliot - Bir Karşılaştırma

SEFERİS'İN DÜNYASI

Cumartesi, 1 Temmuz 1950. Hava kararırken yaklaşıyoruz İzmir'e. Bu meltem, kırların bu görünüşü ve bitkilerin kokusu - hepsi öylesine bildik. Sonra, yavaş yavaş şehrin kendisinin görüntüsü beliriyor kafamda. Belleğimde öylesine açık seçik, şimdi ise tanıyamayacağım kadar değişmiş....

Anlamadığım bir büyücülük törenine katılmış gibiyim. Bunun bende ruhsal bir bunalım yaratacağını biliyorum, ama sonuçlarının ne olacağını kestiremiyorum; sanki hiç düşünmeden atmışım kendimi bu yaşantıya; sanki ölülere meydan okumak için yapmışım bunu... Ama dönmek için çok geç artık. Çark dönmeye başlamış bir kere. Körfezin öbür yakasından birinin durmadan ve amansızca sardığı bir iplikle bağlıyım bu kıyıya.

Seferis'in London Magazine *adlı İngiliz dergisinin Ağustos 1966 sayısında yayımladığı* Öteki Dünya *başlıklı bir anı yazısında okuyoruz bu satırları. Adı geçen yazı Seferis'in Ankara'da Yunan Büyükelçiliğinde görevliyken İzmir ve çevresinde yaptığı bir gezinin izlenimlerini belgeliyor. Şairin yarı ömür*

boyu süren bir ayrılıktan sonra, çocukluğunun geçtiği bu yerlere yaptığı özel ve acıklı bir gezi olmuş bu.

Yorgo Seferis 1900 yılında, o zamanlar oldukça zengin bir Rum topluluğunun oturduğu İzmir'de doğmuş. Orada ve Herakleitos'un doğum yeri olan eski Klazomene'de, yani bugünkü İskele'de büyümüş. Ailesi yaz tatillerini İskele'de geçirirmiş. Seferis de, Venedik-Girit Rönesansının ünlü Erotokritos adlı romantik destanını. bu destanı saatlerce ezbere okuyan balıkçılardan ilk olarak burada duymuş. Fakat Birinci Dünya Savaşının çıkması üzerine, resmî makamların gözünde tehlikeli bir adam sayılan babası ailesini Atina'ya yerleştirme gereğini duymuş.

Genç Seferis'i 1918'de hukuk öğrenimi yapmak üzere Paris'te görüyoruz. 1922'de Türklerle Yunanlıların arasındaki çatışmanın kızışması, İzmir'in yakılması, Yunanlıların bozguna uğrayarak kaçmaları ve binlerce yıllık bir geleneğin bir gece içinde yok olup gitmesi Seferis'in dünyasını altüst etmiş. Seferis hâlâ Paris'te, fakat kendisini çocukluğuna bağlayan kökle ve anılardan birdenbire kopmuş bir sürgündür artık. Meslek olarak seçtiği diplomatlığın gereği yurdundan sık sık uzaklaşması da ayrıca yoğunlaştırmış bu sürgünlük duygusunu. Çağdaş Yunanistan'ın bu bölgede doğup büyüyen tek büyük şairidir Seferis. Bu yüzden Anadolu bozgunu hayatı boyunca sanatını etkileyen önemli bir yaşantı olmuş onun için. Hayatı başka bir ülkede başlayan birinin duyarlığı içindedir hep.

Sazlar ve kamışlar olan o öteki kıyıda,
Kumsallarında, susamış kürekçiler için
Su bulunan adalar.

«Öteki kıyı», «öteki dünya», «öteki hayat». Seferis'in şiirlerinde sık sık rastlanan sözlerdir bunlar. Kendisinin uzun süre yeni kökler bulmak, yitirdiği anayurdu şiirsel hayalgücüyle yeniden kazanmak için büyük bir çaba gösterdiği açıkça ortadadır. Fakat «öteki hayat»ı bulmak için girişilen bu arayış hiçbir zaman geçmişe sığınma anlamına gelmez. Yunanlıların kendi tarihlerinin yükü altında ezildikleri oldukça yaygın bir görüştür. Tarih elbette hiçbir zaman görmezlikten gelinecek bir şey değildir, ama bu yüzden onun ezici baskısı altında da kalmamak gerekir. Seferis için bu sorun, geçmişi bugünkü duyarlığını yoğunlaştıracak ve bütünleştirecek bir araştırma sorunu olmuştur.

Açık olan bir şey varsa, o da Seferis'in şiir anlayışının ve üslûbunun kendinden önceki iki büyük şairin, Palamas ile Sikelianos'un, anlayış ve üslûplarına hiç benzememesidir. Bu daha eski iki şair de Pindaros geleneğine bağlı, başlıca özellikleri, ezgisel yanı ağır basan, abartmalı mecazlar ve sıfatlar kullanan lirik bir şiirin temsilcileridir. Seferis'de böyle şakıyan bir sese ve aşırı benzetmelere rastlayamazsınız. Onun ses tonunu belirleyen daha çok bir düşün ya da uyanışın dile gelmesidir. Ayrıca, kullandığı imgeler de çarpıcı olmakla birlikte, her zaman yalın ve işlevsel bir isim ve fiil örgüsü üzerine kurulmuştur. Her şeyden önce kendi iç dünyasına dalmayı seven bir şairdir Seferis. Okur onun şiirle-

rinde gözler önüne serilen gemilere, yıkıntılara, heykellere, kaynağı mitolojiye uzanan imgelere baktıkça, zaman ve uzayın bu görünümlerinin gerisindeki bir varlığın aranışını sezer. Şimdiki zaman geçmişe açılan bir kapı olur; dış imge birdenbire iç benliğimizin bir görünümünü ortaya çıkarır.

Seferis'in yayımladığı ilk şiir kitabı, Strofi Dönü *(1931) Yunan şiir severlerinin hemen dikkatini çekmişti. Başka ülkelerdeki öncü şiir örnekleriyle karşılaştırıldığında pek şaşırtıcı bir yanı olmamakla birlikte, o günlerdeki tutucu Yunan eleştirmenlerini ve okurlarını epeyce şaşırtan ve tedirgin eden bir kitap sayılmıştı.* Dönü, *bir bölümü daha sonra Theodorakis'in bestelediği, uyaklı dörtlüklerden meydana getirilmiş kişisel lirikler ve aşk şiirleriydi. O yıllarda yaygın olan kalıpları kullanmakla birlikte, Seferis, dili yoğunlaştırıp biçime çok daha belirgin bir çeki-düzen vermiş ve Yunan şiirinin o dönemde kendini kaptırdığı aşınmış sıfatlardan ve beylik uyaklardan kurtulmayı başarmıştı.*

Bu küçük şiir kitabını daha uzun uyaklı bir şiir izledi: İ Sterna/Sarnıç *(1932). Seferis daha sonra bu türü bir daha kullanmadı, fakat* Sarnıç *onun şiirinde sık sık karşımıza çıkan bir imgeyi tanıtması ve bu imgenin Seferis'in şiirsel yaratıcılığında sürekli bir öğe olarak kalması bakımından büyük bir önem taşır. Bu damla damla nem biriktiren bir yer altı sarnıcı imgesidir. Bu sarnıcın saydam ve duru suları bir hayat kaynağı olmakla birlikte, hayatın bir parçası değildir. Yeryüzünde ise milyonlarca insan hayatın huzursuz, zevklerle dolu, sıradan akışına kapılmış gitmektedir. Sarnıç hem bu yukarı-*

daki dünyayı besler, hem de o dünyaca umursanmaz. Varlığı, her insanın içinde yatan bir duyarlığın gizli, fakat aynı ölçüde önemli bir birikimini akla getirir. Gerçek kimliğini bulmak isteyen herkesin ergeç dönmesi gereken bir kaynaktır bu.

Özgürlüğe kavuşmuş bir ruh gibi
Telâşlı bir şehrin orta yerinde sessizliği öğreten.

Seferis 1934'te yayımladığı Mithistorema/Destansı Öykü *adlı kitabı ile başlangıçtan beri kullanmakta olduğu şiir dilini ve tekniğini tam bir olgunluğa eriştirdi.* Destansı Öykü *bugün çağdaş Yunan şiirinin evriminde bir dönüm noktası sayılmaktadır. Bu eser bir başka bakımdan da Yunan ulusunun hayatı ve kültürü boyunca sürüp giden Yunanlı - Rum, klâsik - klâsik sonrası, okumuşların dili - halk dili, geçmişin parlak başarıları - bugünün başarısızlıkları arasındaki uçurum üzerinde bir köprü görevini yerine getirmektedir.* Destansı Öykü *oldukça esnek, özü ve biçimi arasında eşsiz bir uyum sağlayan bir özgür koşukla yazılmış yirmi dört kısa şiirden meydana gelmektedir (*Odysseia'*nın da yirmi dört bölümü olduğu düşünülürse, aradaki koşutluğun bir raslantı olmadığı söylenebilir).*

Destansı Öykü *de, bazı bakımlardan benzerlikler gösterdiği* Çorak Ülke *(The Waste Land) gibi, hayatın kaynaklarını bulma yolunda girişilen bir arayışı dile getirir. (Seferis, Eliot'ın şiirini 1930'ların başlarında okumuş, aynı şiiri Yunancaya çevirerek 1936'da yayımlamıştı.)* Destansı Öykü *tanımı oldukça güç, özlü bir şiirdir. Belki de denizcilik, tarih ve pastoral geleneklerini birleştiren yo-*

ğun bir epik diyebiliriz bu şiire. Seferis'in burada ele aldığı gerilim, trajik olmakla birlikte insan ruhunun sonsuz özlemlerini karşılayabilen bir geçmişle insanın geçmişteki değerlerin yerine yenilerini koyamadığı için duyduğu yabancılaşmayı ve kısır, sınırlı bir yaşantının tutsağı olduğu şimdiki zamanın karşıtlığına dayanmaktadır. Bu iki ayrı varoluş tarzı sürekli olarak yan yana gelir, birbirine karışır, kaybolup yeniden ortaya çıkar :

Bizim ülkemiz kapanık. Tılsımlı kara adalar
geçit vermiyor denizlere. Pazarları
limanlara inince soluk almaya,
görüyoruz kavuşan günün aydınlığında,
çürümüş teknelerini bitmemiş yolculukların -
artık sevişmeyi unutmuş gövdeler.

Şair böyle bir tekniğin yardımı ile üç bin yıllık bir geçmişi gözler önüne serebilmektedir. Sanatçı kişiliğini açıklayan Y. S. Tarzında *adlı bir başka şiirinde karşıtları yan yana getirme tekniğini daha belirgin bir şekilde kullanan Seferis, Mikene, Herakles efsaneleri ya da Aiskhylos'dan bir dizeyi modern hayatın yoksulluğu ve tutsaklık duygusu ile karşılaştırır :*

Ne tuhaf insanlar! Attika'da olduklarını söylüyorlar,
oysa hiçbir yerde değiller;
badem şekeri alıyorlar nikâhları için,
ellerinde kolonya şişesi, resim çektiriyorlar,
bu sabah güvercin ve çiçek işlemeli bir perdenin
önüne oturmuş poz verirken gördüğüm adam

seyretti yaşlı fotoğrafçıyı
havadaki kuşların yüzünde bıraktığı
çizgileri silerken.

Bu arada yol alıyor Yunan ülkesi, durmadan yol
alıyor
ve eğer görürsek «Ege'nin çiçek açtığını cesetlerle»,
bunlar o büyük gemiye yetişmek için ardından
yüzenlerdir
hiç kalkmayan gemileri beklemekten usanıp -
ELSİ, SAMOTHRAKİ, AMVRAKİKOS gemilerini.
Şimdi akşam inerken Pire'ye düdüklerini öttürüyor
gemiler,
öttürüp duruyorlar, ama ne bir tayfa kımıldıyor,
ne ıslak bir zincir parlıyor güneşin son aydınlığında,
mermer bir heykel gibi duruyor kaptan beyazlar ve
sırmalar
içinde.

Bu dönemdeki Destansı Öykü *ve daha sonraki* Ardıç Kuşu *gibi şiirlerin kahramanı olan* biz *ya da* ben*'in iki önemli özelliği var: birincisi, kendini manevî bir yıkıntının içinde bulan ve sadece uzak düştüğü kaynağı bulmak için değil, aynı zamanda içinde yaşadığı çağın ne olduğunu da anlamaya çabalayan modern insanla özdeşleşmesi; ikincisi ise belli belirsiz bir şekilde Odysseus ile özdeşleşmesi ve böylece başından geçen olayların hem içinde, hem de dışında kalması. Bu şiirlerin kahramanında yol arkadaşlarında olmayan bir sezginin varlığını duyuyoruz. Sirenlerin türkülerine yalnız o dayanabilir; ölüler ülkesine yalnız o gidip dönebilir. Bunun ne-*

deni, kendisinin zaman zaman bu eylem ve aldatıcı yolculuklar dünyasının dışında başka bir dünyanın varlığını sezmesi ve bu hayatın varlığının dağınık parçalarını birleştirme yolunda bir hazırlık olduğunu anlamasıdır.

Trajik bir duyarlığı dile getiren Destansı Öykü, *Seferis'in şiirinin ana teması olan manevî yolculuğun ilk evresi sayılabilir. Şiir Odysseus'un ölüler ülkesine yapmış olduğu bir yolculuğa değinerek son bulur. Şairin daha sonraki birçok şiirinde geliştirdiği bu yaşantı, kimi zaman anılara dalma, kimi zaman doğayı düşünme, kimi zaman da gittikçe artan bir bilinçle kendini tanıma biçimini alan bir arınma süreci olarak görülebilir. Öyle ki, bu yaşantıda,*

Herkes kendi ölümünü kazanır, başkasının olmayan
Ve yaşamdır bu oyun.

Bu sürecin tamamlanmasıyla kişi benliğinin kabuğundan sıyrılır ve birden gelen bir aydınlanma ile gerçek kimliğine kavuşur. Seferis'in daha sonraki şiirleri arasında önemli bir yeri olan Ardıç Kuşu' *nun son bölümünün teması da budur.* Ardıç Kuşu *geçen savaş sırasında Yunan donanmasının Puros adası kıyılarında batırılan küçük bir gemisiymiş. Bu geminin saydam sularda görünen direkleri ve gövdesi şairin hayalgücüne yaşayanlardan ölülere doğru bir yolculuğa çıkma olanağı vermiş. Şiirin kahramanı bu yolculuk sırasında Odysseus olmaktan çıkar ve Kolonos'ta gerçekle yüzyüze gelen kör Oidipus'a dönüşür. Şiirin son bölümü ise, insanın kendi içindeki zorbadan kurtulup aydınlığa kavuş-*

masını ve dirilerle ölülerin dünyalarının birleşmesini dile getirir :

Battı artık Akrep burcunun parlak yıldızı,
insanın içindeki zorba uzaklaştı...
Artık sevecektir bu ışıkta
daha önce hiç sevmemiş olan:
ve sen sayısız pencereleri açık
koca bir evde bulursun kendini,
önce hangisinden bakacağını bilmeden,
odalardan odalara koşarsın.
Çünkü yitip gidecektir çam ağaçları,
yansıyan dağlar, kuş cıvıltıları.
Deniz kuru cam parçalarına dönecektir, kuzeyden güneye.
Gözlerin boşaltacaktır gün ışığını
nasıl birden ve hep birlikte susarsa ağustosböcekleri.

Ne çağdaşları, ne de ondan sonra gelenler arasında Yunan edebiyatının sınırlarını Seferis kadar genişleten ve bu edebiyat içinde çağdaş batı dünyasının şiir diline onun kadar yaklaşan bir şaire rastlayabiliriz. Seferis şiir diline yeni uyumlar ve sesler kazandırmakla kalmamış, sanatında hem en ince mecazlardan yararlanmış, hem de bütün bunları halk dilini kullanarak gerçekleştirmiş ve ülkesinde şiirin konuşulan dille yazılması gerektiği inancını tartışılmaz bir kesinlikle ortaya koymuştur.

Sözlerle müzik yaratmada, daha zengin şiirsel biçimler kullanmada Yunan şairleri arasında Seferis'i aşanlar olabilir. Seferis'in kendine özgü başarısı çağdaş duyarlığın çelişmelerle dolu karmaşıklığını dile getirmekteki ustalığıdır. En ünlü şiirlerinden biri olan Asine Kralı*'nda, bu küçük Peloponez ülkesinin düşsel kralını ardarda dizdiği dokunma, görme ve duyma imgeleriyle gözümüzde canlandırmayı başarır.*

Ve Asine Kralı, iki yıl durmadan aradığımız,
kimsenin bilmediği, herkesin — Homeros'un bile —
unuttuğu,
İlyada'da bir kelime, o da belirsiz,
altın bir ölü maskesi gibi buraya atılmış.
Parmağınla vurmuştun, hatırladın mı çıkardığı
sesi?
Kazılarda bulunan çömleklerden çıkan o kof ses
gibiydi ışıkta,
sulara vuran küreklerimizin yankısı gibi.
Asine Kralı, maskenin gerisindeki boşluk,
her yerde bizimle, her yerde bizimle, bir adın
gerisinde :
«Asine... Asine...»
ve çocukları yontular,
istekleri kuşların kanat çırpması ve rüzgâr
düşüncelerinin arasındaki boşlukta esen,
ve gemileri kaybolan bir limanda demirli :
maskenin gerisinde bir boşluk.

⁂

Eleştiri ve deneme alanında da önemli bir yeri olan Seferis yaratıcılığın gizini araştıran az bulunur sanatçılardan biridir. Dokimes *(1962) başlığı altında yayımladığı denemelerde gösterişsiz bir anlatımla, fakat aynı zamanda yoğun bir inançla bir şair ve insan olarak kendisini en çok ilgilendiren konular üzerinde düşüncelerini açıklamıştır. Ebedî eleştiri Yunancanın da yeterince işlenmiş eleştiri terimlerine sahip olduğu söylenemez. Bu yüzden, Seferis'in denemelerinin çoğu konferanslar, radyo konuşmaları ya da açık mektuplardır. Bu denemelerde, çoğu zaman, belli bir konunun ayrıntılı bir yorumunu ya da karmaşık bir çözümlemesini aramak boşunadır. Bunun yerine ,oldukça özlü, ilginç düşüncelerle dolu, beklenmedik karşılaştırmalar ve arasözlerle insanı şaşırtan bir eleştiri türüyle karşılaşırız. Bu eleştiri türünün bir başka özelliği de, edebî konularla sınırlı olmayıp tarih, eğitim, felsefe ve güzel sanatların öbür dallarıyla da yakın bir bağ kurmayı başarmasıdır.*

Öyleyse Seferis'in çeşitli açılardan aydınlatmaya çalıştığı «Yunan üslûbu» nun doğrudan doğruya edebî bir kavram olmadığını söyleyebiliriz. Böyle bir kavramdan anlaşılması gereken şey, soyutluktan kurtarılmış bir Yunan geleneğinin kurulması, herhangi belirli bir döneme duyulan hayranlığın koşullandırmadığı bir sanat ve estetik anlayışın yaratılması; başka bir deyişle, gelenekle çağdaş dünya arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulması zorunludur.

Geçmişle bugün arasında nasıl bir bağ kurulacağı konusunda Seferis'in Kavafis ile Eliot'un mi-

tolojiden nasıl yararlandıklarını açıklayan ve başarılarını karşılaştıran yazısı oldukça ilginç ipuçları vermektedir. Seferis'in tanımlamaya çalıştığı «Yunan Geleneği» Avrupa'lıların Rönesans döneminde ortaya çıkardıkları ve artık belki de yaşamayan bir kavram değil, bugün bile bir evrim içinde olan bir ulusal bilinç olarak düşünülmelidir: yurtseverlikte bağnazlıktan uzak, folklorculuğun sınırlarını aşan ve insan duyarlığını arıtan bir ulusal bilinç.

ŞİİRLER

DESTANSI ÖYKÜ

«Si j'ai du goût, ce n'est guères
Que pour la terre et les pierres.» (*)

Arthur Rimbaud

(*) «Yalnız toprak ve taşlar değildir bunlar...»

1

Üç yıl boyunca
Hiç durmadan haberciyi bekledik,
Gözlerimizi dikip
Çamlara, kıyıya, yıldızlara.
Bir olup sabanın demiriyle, omurgasıyla geminin
İlk tohumu arıyorduk
Eski oyun yeniden başlasın diye.

Yaralarla döndük yurdumuza,
Elimiz kolumuz tutmuyordu, ağzımız
Tuz, pas içinde.
Kuğuların yaraladığı yabancılardık.
Lekesiz kanatlarıyla bizi sislere salan
Kuğuların yaraladığı yabancılardık.
Uluyan gündoğusu çıldırttı bizi kış gecelerinde,
Yazları, ölmeyen günün acısında yitirdik kendimizi.

Birlikte getirdik dönüşte
Oyma kabartmalarını saygılı bir sanatın.

2

Yeniden bir başka kuyu bir mağara içinde.
Bir zamanlar kolaydı
Putlar, süsler çıkarıp derinliklerinden
Sevindirmek bize bağlı kalan dostları.

İpler kopmuş artık; yalnız kuyu ağzındaki izleri
Anımsatıyor bize, bizi koyup giden mutlulukları:
Kuyu ağzında parmaklar, ozanın deyişiyle.
Bir an taşın serinliğini duyuyor parmaklar
Ve taşa geçiyor gövdenin sıcaklığı,
Her kıpı, sessizlik dolu, damla akmadan
Ruhunu oynuyor mağara sanki kumarda ve
yitiriyor.

3

«İçinde hançerlendiğiniz hamamı unutmayın.»

Ellerimde bu mermer başla uyandım
Dirseklerimi yoran, nereye koyacağımı bilemediğim.
Bir düşe yuvarlanıyordu baş, ben düşten uyanırken,
Böylece birleşti yaşamlarımız, şimdi ayırması güç.

Bakıyorum gözlere, ne açık ne kapalı,
Konuşmağa çalışan ağıza konuşuyorum,
Tutuyorum derinin ötesine çökmüş yanakları.
Gücüm fazlasına yetmiyor.

Ellerim kayboluyor, sonra dönüyor,
Sakatlanarak.

4

ARGONOTLAR

Ruha gelince,
Tanıyacaksa kendini,
Bir başka ruhun
Derinlerine bakması gerek.
Yabancı ve düşman, aynada gördük onu.

İyi çocuklardı, yoldaşlarımız. Yakınmıyorlard
Yorgunluktan, susuzluktan, soğuktan.
Ağaçlar ve dalgalar gibi dayanıklıydılar,
Rüzgârla yağmuru kabul eden,
Geceyle güneşi,
Onca değişim içinde, hiç değişmeden.
İyi çocuklardı. Günlerce başlarını eğip
Hep birden soluyarak
Küreklerde ter döktüler,

Kanlarıyla kızardı uysal derileri.
Kimi zaman türküye durdular, başlarını eğip,
Hint incirlerinin bittiği ıssız adadan geçerken,
Köpeklerin havladığı burnun ötesinde,
Batan güne doğru.
Kendini tanıyacaksa ruh, diyorlardı,
Bir başka ruhun derinlerine bakması gerek.
Ve kürekler vuruyordu denizin yaldızına
Gün batarken.

Nice burunlar geçtik, nice adalar,

Deniz bir başka denize karışıyordu,
Martıları, ayı balıkları başka.
Gün oldu, mutsuz kadınlar yas içinde
Dönmeyen çocuklarına ağladılar,
Öfkeyle Büyük İskender'i sordu başkaları,
Asyanın derinliklerine gömülen kahramanlıkları.
Gecenin kokularıyla yoğun kıyılara demirledik
gemiyi,
Kuş cıvıltıları, suları
Elimizde anısını bırakan büyük bir mutluluğun
Ama hiç sonu gelmiyordu bu yolculukların.
Ruhları bir olmuştu küreklerle, ıskarmozlarla.
Asık yüzlü pruvasıyla geminin,
Dümen suyuyla bir,
Yüzlerinin görüntüsünü bozan sularla bir.
Birer birer öldüler
Başları eğik yoldaşlarımız.
Kürekler belirtisi kıyıda yattıkları toprağın.

Kimseler yok adlarını anacak. Alın yazısı.

5

Onları tanımıyorduk
içimizde bir umuttu
Çocukluğumuzdan beri tanıdığımızı söyleyen.
Belki de iki kez görmüştük, sonra gemilerine
dönmüşlerdi;
Kömür yüklü, buğday yüklü, denizler ötesinde
Dönmemecesine kaybolan dostlarımız.
Yorgun lâmbanın yanında buluyor bizi tan
Güçlükle, eğri büğrü gemiler,
Deniz kızları, deniz kabukları çizerken kâğıdın
üstüne;
Irmak boyuna iniyoruz gün kavuşurken
Bize denize çıkan yolları gösterdiğinden;
Katran kokan mağaralarda kalıyoruz geceleri.

Dostlarımız bizi bıraktı
belki de hiç görmedik onları,
Belki uyku
Bizi soluyan dalgalara yaklaştırınca karşılaştık,
Belki de yontuların ötesindeki o öbür hayatı
Aradığımız için arıyoruz onları.

6

M.R.

Şadırvanlı bahçeyi yağmurda
O alçak pencereden görebilirsin ancak
Bulanık camın ardında. Ocağın
Ateşinden başka ışık olmayacak odanda,
Bazan da uzak şimşeklerin çakışı
Aydınlatacak alnının kırışlarını, eski Dost.

Şadırvanlı bahçe - ellerinde
O öbür yaşamın vuruşu olan, mermerlerin,
Acılı sütunların ötesinde,
Ve yeni taş ocaklarına takın
Zakkumlar arasında bir dans —
Buğulu bir cam bölmüş olacak bunu saatlerinden.
Solumayacaksın; toprak ve ağaçların özsuyu
Boşalıp belleğinden çarpacak pencereye
Dışardaki dünyadan
Yağmurların dövdüğü.

7

GÜNEY RÜZGÂRI

Uzayıp giden dağlara karışıyor deniz batıya doğru.
Solumuzda güney rüzgârı bizi çıldırtıyor,
Deriyi kemiğinden yüzen bu rüzgâr.
Çamlarla keçiboynuzları arasında evimiz.
Pencereleri büyük. Büyük masaları var
Sana yazdığımız mektupları yazmak için —
Bütün bu aylar boyunca, yazıp
Atarak aramızdaki ayrılığa, doldurmak için.

Sabah yıldızı, sen gözlerini indirdiğinde,
Yaraya sürülen merhemden tatlıydı günlerimiz,
Mevsimlerimiz, damağa değen suyun serinliğinden sevinçli,
Kuğunun dalışından daha sessiz.
Avucunun içindeydi yaşamamız.
Acı lokmasından sonra sürgünün,

Ak duvarın yanısıra duruyorsak gecede,
Isıtan bir ateşin umuduyla ulaşıyor bize sesin;
Sonra yeniden bu deli rüzgâr
Biliyor keskinliğini sinirlerimizde.

Hepimiz aynı şeyleri yazıyoruz sana,
Her birimiz öbürünün karşısında susuyor,
Bakarak, ayrı ayrı, aynı dünyaya,
Işığa, karanlığa uzayıp giden dağlarda
Ve sana.
Kim silecek bu yası yüreklerimizden ?
Yeğin bir yağmur boşandı dün akşam. Bugün
Gökyüzü gene bulutlu. Düşüncelerimiz
Çam pürleri gibi, dünkü yağmurla
Kapımıza yığılan ve işe yaramayan,
Yıkılan bir kule kuruyor boşuna.

Bu pek çoğu yıkık köylerde
Bu güney rüzgârına açık burunda
Önümüzde uzayıp giden dağlarıyla, seni gizleyen,
Kim hesap edecek ücretini unutma kararımızın?
Kim kabul edecek kurbanlarımızı bu güz bitiminde?

8

Nedir aradığı ruhlarımızın, yolculuklara çıkıp
Yıpranmış gemilerin bordalarında, karışıp
kalabalığına
Yüzleri soluk kadınların, ağlayan çocukların,
Ne uçan balıklarla, ne de direklerin yöneldiği
yıldızlarla avunup;
Eskiyip cızırdayarak gramofon plâklarıyla,
İsteksizce katılıp boşuna yolculuklara,
Kırık dökük düşünceler mırıldanarak anlaşılmaz
dillerden?

Nedir aradığı ruhlarımızın, yolculuklara çıkıp
Çürüyen teknelerde
Bir limandan öbürüne?

Kaldırarak taş yıkıntılarını, soluyarak
Çamların serinliğini hergün biraz daha güçlükle,

Yüzerek bir gün bu denizin sularında,
Bir gün bir başka denizin,
Dokunmasız,
İnsansız,
Artık ne bizim, ne sizin olan bu ülkede.
Biliyorduk ki adalar güzeldi
Buralarda bir yerde, arayıp durduğumuz,
Belki biraz aşağıda, ya da biraz yukarda,
Belki de çok yakınlarda.

9

Liman eski, daha çok bekliyemem.
Çam ağaçlı adaya giden arkadaşımı,
Ne çınarlar adasına gideni,
Ne de alıp başını denize açılanı.

Pas tutmuş topları okşuyorum, kürekleri
Okşuyorum ki dirilsin gövdem, kararlı olsun
Yelkenlerden yayılan sadece
Bir başka fırtınanın tuzlu kokusu.

Tek başıma kalmak istediysem, yalnızlıktı
Aradığım, ruhumun ufuktan ufuğa dağılması,
Bu çizgiler, bu renkler, bu sessizlik,
Bu bitmez tükenmez bekleyiş değil.

Gecenin yıldızları getiriyor beni Odysseus'un
Çiriş otları arasında ölüleri bekleyişine.
Burada, çiriş otları arasında, demirlediğimizde
O geçidi arıyorduk Adonis'in yaralandığını gören.

10

Bizim ülkemiz kapanık, hep dağlar
Tavanı alçak bir gökyüzü gece gündüz.
Irmaklarımız yok, kuyularımız yok, kaynaklarımız yok,
Yalnız bir iki sarnıç — onlar da boş —
Kof, küflü bir ses, yalnızlığımızla bir,
Aşkımızla bir, gövdelerimizle bir.
Şaşıyoruz bir zamanlar nasıl da yapabilmişiz
Evlerimizi, kulübelerimizi, ağıllarımızı.
Ve evliliklerimiz, serin çelenkler, parmaklar
Çözülmez bir bilmece oluyor ruhumuza.
Çocuklarımız nasıl doğmuş, nasıl büyümüşler?

Bizim ülkemiz kapanık. Tılsımlı kara adalar
Geçit vermiyor denizlere. Pazarları
Limanlara inince soluk almağa,
Görüyoruz kavuşan günün aydınlığında,
Çürümüş teknelerini bitmemiş yolculukların —
Artık sevişmeyi unutmuş gövdeler.

11

Kimi zaman ay gibi donardı kanın
Bitip tükenmeyen gecede,
Gererdi ak kanatlarını
Kara kayaların, ağaçların,
Evlerin üzerine, ışıltısıyla
Çocukluk yıllarımızdan kalma aydınlığın,

12

DENİZDE BİR ŞİŞE

Üç kaya, bir iki yanık çam,
Kimsesiz bir kilise
Sonra yeniden başlayan aynı manzara;
Kapı biçiminde üç kaya, paslı,
Bir iki yanık çam, sarı ve kara,
Dört köşe bir kulübe ak badanalı;
Sonra gene aynı manzara
Ufukta kat kat yükselen
Kararan göklere.

Burada demirledik gemiyi.
Onarmak için kürekleri,
Su içmek, uyumak için.
Derindi, karanlıktı,
Uçsuz bucaksız uzanıyordu sessizliğinde
İçimize acılar salan deniz.
Burada bir sikke bulduk
Çakıllar arasında,
Zar attık.
Kazandı en gencimiz ve çekip gitti.

Yeniden açıldık denizlere kırık küreklerimizle.

13

HYDRA

Yunuslar, bandıralar, gürleyen toplar.
Bir zamanlar içine acılar salan deniz
Alıp götürdü nice renk renk, pırıl pırıl gemiyi,
Masmavi, ak kanatlı koynunda sallıyarak,
Bir zamanlar içine acılar salan deniz
Fışkırtıyor güneşte şimdi renklerini.

Ak yelkenler, aydınlık, ıslak kürekler
Şaşmıyan vuruşlarıyla uysal sulara.

Gözlerin güzelleşirdi bakıyorlarsa,
Geriyorsan, kolların görkemlenirdi,
Dudakların dirilirdi böyle bir tansıkta,
Eski günlerde olduğu gibi;
Arıyordun onu, neyi arıyordun küllerin önünde
Ya da yağmurda, siste, rüzgârda,
Işıkların azaldığı saatlerde bile,
Kent gömülürken ve kaldırımlardan
Yüreğini gösterirken ilk Hıristiyan,
Neyi arıyordun? Neden gelmiyorsun? Neyi
arıyordun?

14

Işıkta üç kırmızı güvercin
Alın yazımızı çiziyorlar ışıkta
Renkleriyle davranışlarıyla
Sevdiğimiz kişilerin.

15

Uyku bir ağaç gibi sarmıştı seni yeşil dallarla,
Sessiz ışıkta bir ağaç gibiydi soluman,
Yarı saydam kaynakta yüzüne baktım:
Gözlerin yumulu, kirpiklerin sulara sürtünüyordu.
Elim elini buldu yumuşak otlarda,
Bir an nabzını tuttum
Ve bir başka yerde duydum acısını yüreğinin.

Çınarın altında, su boyunda, defneler arasında
Uyku yerinden oynatıp, yanıma yöreme
Dağıtıyordu seni, sana ve sessizliğine
Dokunamadan ben;
Görüyordum gölgenin büyüyüp küçüldüğünü
Kaybolup başka gölgelerde, ve bırakıp
Sonra yeniden tutan o öbür dünyada.

Bize yaşıyalım diye verilen hayatı, yaşadık.
Yazık bunca sabırla bekleyenlere
Kaybolup kara defneler içinde, koca çınarların
dibinde,

Ve yalnızlıktan sarnıçlara, kuyulara seslenip,
Seslerinin halkalarında boğulanlara.
Sıkıntımızı, yorgunluğumuzu paylaşıp
Bizi bekleyen mutluluğun umudundan yoksun,
Kendini mermer yıkıntılar ötesinde bir karga gibi
Güneşe salan yoldaşımıza yazık.

Bize, uykudan öte, dinginliği bağışla.

16

ADI — ORESTES

Yeniden, yeniden koşuya, koşuya bir kez daha!
Daha kaç dönüş, kaç dolaşımı kanın, kaç kara
çemberi
Seyreden yüzlerin: beni seyredenler —
Bir zamanlar, aralarında dimdik, pırıl pırıl
Kaldırırken elimi, kükreyip alkışlayanlar beni.

Etimi dövüyor atların köpüğü. Atlar ne zaman
Yorulur? Dingil gıcırdıyor, dingil kızıyor. Dingil
Ne zaman tutuşur? Dizgin ne zaman kopar?
Ne zaman tam yere değer toynakları atların,
Yumuşak otların üzerine ,ilkyazda
Gelincikler içinde papatya topladığın?

Ne güzeldi, gözlerin. Nereye bakacağını bilemezdin,
Ben de bilemezdim nereye bakacağımı — ben, yersiz
yurtsuz,

Burada boğuşan ben — kaç dönüş, daha kaç
dolanış! —
Duyuyorum dizlerimin büküldüğünü, dingilin,
Tekerlerin koşu yolunun üstünde.
Dizler kolayca bükülür tanrılar dilerse.
Kaçamaz kimse; kaçmağa gücü yetmez.
Kaçamazsın beşiğin olan bu denizden, dönüp
aradığın
Bu yarış saatinde, atların kişnemesi içinde,
Güzleri kamışlarla bir Lydia havası fısıldayan,
Denizi bulamazsın bir daha, nereye koşsan,
Ne yana dönsen, sıkılan, bağışlamayan
Kara Eumenideslerin önünde.

17

ASTYANAKS

Değil mi ki gidiyorsun, çocuğu da al
O çınarın altında ışığı gören
Boruların çaldığı, zırhların parladığı bir günde
Ve terli atlar eğerken başlarını su arkına
Otların arasında,
Sürtünerek sulara ıslak burunlarıyla.

Atalarımızın buruşuklarıyla zeytin ağaçları,
Kayalar bilgeliğiyle atalarımızın
Ve kardeşimizin dipdiri kanı yeryüzünde
Güçlü bir sevinç, soylu bir buyruktu
Yakarışlarını anlayan ruhlara.

Değil mi ki gidiyorsun, bu ağaran vaktinde
Son karar gününün, kimse bilemediğine göre
Kimleri öldüreceğini, nasıl geleceğini sonunun,
O çınarın yaprakları altında
Işığı gören çocuğu da al,
Ağaçları anlamayı öğret ona.

18

Üzgünüm bir yudum bile içmeden
Bıraktığım için koca bir ırmağın akıp gitmesini
Parmaklarımın arasından.
Taşa gömülüyorum şimdi.
Kırmızı toprakta küçük bir çam
Tek can yoldaşı bana kalan.
Sevdiğim ne varsa kayboldu
Geçen yaz yeni olan evlerle,
Güz rüzgârlarının yıktığı.

19

Rüzgâr ne denli esse bizi serinletmiyor
Ve servilerin dibinde büyümüyor gölge
Dağlara uzanıyor yamaçlar boyunca hep.

Taşıyoruz omuzlarımızda ağırlıklarını
Nasıl öleceklerini artık bilmeyen dostlarımızın.

20

ANDROMEDA

Yeniden açılıyor göğsümdeki o yara
Yıldızlar kaybolarak gövdemle birleşirken,
Ardından ayak seslerinin yayılırken sessizlik.

Yıllara gömülen bu taşlar,
Nereye sürükler beni de birlikte?
Denizi, denizi kim kurutabilir?
Görüyorum her tanda doğanı, akbabayı çağıran
elleri,
Ben, acılarımla benim olan bu kayaya bağlı,
Görüyorum ölümün karanlık erincini soluyan
ağaçları
Ve durgun gülümsemelerini yontuların.

21

Bu yolculuğa çıkan bizler
Kırık yontulara baktık
Unuttuk kendimizi ve yaşam
Pek öyle kolay yok edilemez, dedik;
Ölümün bilinmedik yolları
Kendine özgü bir doğruluğu vardır;

Ve bizler ölürken ayakta dimdik,
Sertlikte ve güçsüzlükte birbirimize bağlı,
Eski ölüler dirildi kurtulup çarkın dönüşünden
Garip bir sessizlikle gülümseyerek.

22

Öyle çok şey geçti ki gözümüzün önünden
Sonunda gözlerimiz hiçbir şey görmez oldu
Anıların dışında, ardında, ötesinde —
Gecede bir beyaz perde gibi, üstünde
Garip, senden de garip görüntüler beliren,
Sonra da kımıltısız yapraklarında bir biber ağacının
Kaybolup giden;

İyice bilerek bu yazgıyı,
Dolaşarak kırık taşlar arasında üç ya da altı bin yıl,
Arayarak yıkık yapılarda belki de evimiz olan,
Bulmağa çalışarak tarihleri, eski kahramanlıkları,
Şimdi başarabilecek miyiz?

Bağlanıp savrularak,
Savaşarak, dedikleri gibi, olmayan güçlüklerle,
Yitirip sonra yeniden bularak kör ordularla dolu yolları,
Batarak bataklıklara ve Maraton gölüne,
Şimdi başarabilecek miyiz kendimizce ölmeyi?

23

Biraz daha dayansak
Göreceğiz çiçeklendiğini bademlerin
Güneşte ışıyan mermerleri
Denizi, kıvrımlı dalgalarını denizin.

Biraz daha dayansak
Biraz, biraz daha yükselsek.

24

Burada bitiyor denizin yapıtları, aşkın yapıtları.
Bir gün yaşayacak olanlar bu bizim sonumuzun
geldiği yerlerde —
Anılarındaki kan kararırsa, taşarsa eğer —
Unutmasınlar çiriş otları arasındaki biz güçsüz
ruhları,
Erebus'a döndürsünler kurbanlarının başlarını.

Bizim ki bir şeyimiz yoktu, barışı öğreteceğiz
onlara.

YİMNOPEDİ

Santorini süngertaşı ve balçıktan oluşmuş bir adadır; körfezinde başka adalar belirmiş sonra kaybolmuştur. Bu ada bir zamanlar çok eski bir dinin merkeziymiş. Burada oynanan sert ve ağır ritimli lirik danslara «Yimnopedi» denirmiş.

Yunanistan Kılavuzu

S A N T O R İ N İ

Eğil, eğilebilirsen, karanlık denize, unutup
O öteki, o gömülü hayatta uykunu çiğneyen
Çıplak ayakların uyduğu flüt sesini.

Yaz, yazabilirsen, elindeki son deniz kabuğuna
Tarihi, adını, yeri
Ve fırlat denize ki batsın.

Çırılçıplak bulduk kendimizi süngertaşının
üstünde,
Denizden yükselen adalara bakarken,
Uykularına, uykularımıza gömülen
Kırmızı adalara bakarken.
Çırılçıplak bulduk kendimizi, elimizde
Kefeleri haksızlığı gösteren terazi.

Güçlü adımlar, sınırsız istek, uyanık sevgi,
Öğle güneşinde oluşan tasarılar
Ve omuza vuran genç bir el

Alnıyazısı;
Bu dağınık, dayanıksız yerlerde,
Bu bir zaman bizim olan yerlerde,
Pas ve kül, sulara gömülüyor adalar.

Sunaklar yıkılmış
Dostlar unutulmuş
Hurma yaprakları çamur içinde.
Bırak, bırakabilirsen, dolaşsın ellerin
Ufka değen gemiyle
Zamanın buluştuğu bu dönemeçte.
Zarlar yere çarptığı zaman
Kargı zırha çarptığı zaman
Gözler yabancıyı tanıyıp
Sevgi kuruduğu zaman
Sönen ruhlarda;
Çevrene bakıp
Her yerde biçilmiş ayaklar
Her yerde ölü eller
Her yerde sönük gözler gördüğün zaman;
Artık istediğin ölümü bile
Seçemediğin zaman —
Hakkın olan,
Büyük bir çığlık,
Bir kurt uluması olsun duymadan;
Kopar kendini aldatıcı zamandan
Ve bat,
Koca taşları taşıyanlar nasıl batarsa.

M İ K E N E

Ver bana ellerini, ver bana ellerini, ver bana ellerini.
Gecenin içinde
sivrilen doruğunu gördüm dağın,
uzaklarda, görünmeyen ayın aydınlığında
ışıyan ovayı gördüm,
başımı çevirip
yığılı kara taşları gördüm
ve ip gibi gerili hayatımı
başlangıcı, bitimi
ve en son anı olan
ellerimi.

Koca talşarı taşıyanlar batar;
bu taşları taşıdım gücümün yettiğince
bu taşları sevdim gücümün yettiğince
bu taşlar, alın yazım.
Kendi toprağımın yaraladığı
kendi gömleğimin acı çektirdiği
kendi tanrılarımın yargıladığı,
bu taşlar.

Biliyorum bilmediklerini,
oysa katilden kurbana
kurbandan cezaya
cezadan da yeni bir cinayete giden yolu
kaç kezdir izleyen ben,
bitip tükenmek bilmeyen morda
o dönüş gecesi
el yordamıyla
kıraç otların üzerinde
Eriny'ler ıslık çalmaya başladıkları zaman—
cinsleri karışmış yılanlarla engerekleri gördüm
ilençli kuşak üzerinde düğümlü
alın yazımız.

Taştan, uykudan gelen sesler
dünyanın karardığı bu yerde daha gür,
unutulmuş ayakların
yere vuruşundaki ritme uzanan
çabanın anısı.
Çırılçıplak, bir başka zamanın
temellerine gömülmüş gövdeler.
Bakan, ne kadar istesen seçemeyeceğin bir noktaya
durmadan bakan gözler:
senin ruhun olmaya savaşan
o ruh.

Artık sessizlik bile senin değil
değirmen taşlarının dönmez olduğu bu yerde.

Ekim 1935

Y. S. TARZINDA

Nereye gitsem yaralıyor beni Yunan ülkesi.
Pelion'da yamacı tırmanırken kestaneler içinden
Kentaur"un gömleği sıyrıldı yapraklardan gövdemi
sarmak için
ve bir sıcak ölçerin cıvası gibi yükselerek
arkamdan geldi deniz
dağ sularını buluncaya dek.
santorini'de batan adalara değerek
sünger taşlarında bir yerde çalınan kavalı
dinlerken
çekilip giden gençliğin bir ucundan
ansızın atılan bir okla
küpeşteye mıhlandı elim.
Mikene'de koca taşları ve Atreusoğullarının
hazinesini taşıdım
ve onların yanında kaldım «Belle Helène» otelinde;
ancak gün doğarken gitti onlar,
Kassandra'nın, boynundan sarkan horozla,
haykırdığı saatte.

Spetses'te, Poros'ta, Mikonos'ta
midemi bulandırdı balıkçı türküleri.
Ne istiyorlar, bütün bu kendilerini Atina'da
ya da Pire'de sananlar?
Salamisli biri çekinmeden soruyor bir başkasına
Omonia'dan olup olmadığını,
«Hayır, Sintagma'dan,» diyor öbürü sırıtarak;
«Bizim Yani'ye rastladım demin, bana dondurma
ısmarladı.»
Bu arada yol alıyor Yunan ülkesi
ve biz farkında değiliz hiçbir şeyin, aylak denizciler
olduğumuzun bile,
bilmiyoruz limanın üstüne nasıl bir hüzün çöker
bütün gemiler çekip gidince;
bilenlerle alay ediyoruz.

Ne tuhaf insanlar! Attika'da olduklarını
söylüyorlar,
oysa hiçbir yerde değiller;
badem şekeri alıyorlar nikâhları için,
ellerinde kolonya şişesi, resim çektiriyorlar,
bu sabah güvercin ve çiçek işlemeli bir perdenin
önüne oturmuş poz verirken gördüğüm adam
seyretti yaşlı fotoğrafçıyı
havadaki kuşların yüzünde bıraktığı
çizgileri silerken.

Bu arada yol alıyor Yunan ülkesi, durmadan yol
alıyor
ve eğer görürsek «Ege»nin çiçek açtığını
cesetlerle,»

bunlar o büyük gemiye yetişmek için ardından
yüzenlerdir
hiç kalkmayan gemileri beklemekten usanıp —
ELSİ, SAMOTHRAKİ, AMVRAKİKOS gemilerini.
Şimdi akşam inerken Pire'ye düdüklerini öttürüyor
gemiler,
öttürüp duruyorlar, ama ne bir tayfa kımıldıyor,
ne ıslak bir zincir parlıyor güneşin son
aydınlığında,
mermer bir heykel gibi duruyor kaptan beyazlar
ve sırmalar
içinde.

Nereye gitsem yaralıyor beni Yunan ülkesi,
perde perde dağlar, takım adalar, yalçın kayalar...
Ve seferde olan tek geminin adı AG ONİA 937.

Yaz 1936

DENİZCİ STRATİS
BİR ADAMI ANLATIYOR

1

Kuzum, nesi var şu adamın?
(Dün, önceki gün, bugün) bütün ikindi
oturdu durdu şurada gözlerini bir aleve dikip
akşamüstü bana çarptı merdivenden inerken,
«Gövde ölür, su bulanır, ruh
duraksar,» dedi,
«yel unutur, hep unutur,
ama alev değişmez.»
«Biliyor musun,» dedi sonra,
«belki de öbür dünyaya giden bir kadını seviyorum,
ama bundan değil bu bırakılmış halim;
bir aleve bu bağlanışım
alev değişmediği içindir.»
Sonra hikâyesini anlattı bana hayatının.

2. ÇOCUK

Ben büyümeye başladığımda ağaçlar hiç
bırakmadı yakamı —
neden gülümsüyorsunuz? Yoksa çocuklara hiç
acımayan
ilkyazı mı düşündünüz?
Yeşil yapraklara bayılrdım
sanırım sırf sıramdaki kurutma kâğıdı yeşildi diye
bir şeyler öğrendim okulda.
Ağaçların kökleriydi yakamı bırakmayan; kışın
ıhklığında
gelip sarılırlardı gövdeme.
Başka düşlerim yoktu çocukluğumda.
Kendi gövdemi işte böyle tanıdım.

3. YENİYETME

On altıncı yaşımın yazında garip bir ses şakıdı
kulaklarımda;
bu, hatırlıyorum, deniz kıyısındaydı, kırmızı ağlarla
bırakılmış bir geminin omurgası arasında,
kumsalda.
O sese yaklaşmak istedim kulağımı kumlara dayayıp
ses duyulmaz oldu,
ama bir yıldızın ağışını gördüm
sanki ilk kez görüyordum ağışını bir yıldızın
ve dudaklarımda dalgaların tuzu.
O geceden sonra ağaçların kökleri bıraktı yakamı.
açıldı ve kapandı kafamda;
Ertesi gün resimli bir kitap gibi bir yolculuk
her akşam kıyıya inmeyi düşündüm
önce kıyıyı öğrenmek, sonra denize açılmak için;
tepede oturan bir kıza tutuldum üçüncü gün;
küçük beyaz bir kulübesi vardı köy kiliselerine
benzeyen
bir de gözlüklü yüzünü örgüsüne eğmiş, pencerede
oturan

ve hiç konuşmayan yaşlı anası
bir saksı fesleğen bir saksı karanfil —
sanırım ya Vasso, ya Frosso, ya da Billio'ydu adı;
böylece unuttum denizi.
Bir Pazartesi günü Ekim'de
kırık bir testi buldum beyaz kulübenin önünde
Vasso (diyelim kısaca) karalar içindeydi,
saçları dağınık, gözleri kızarmış.
«Öldü,» dedi sorduğumda,
«temeli kazarken kara horoz kesmediğimiz için
ölmüş,
doktora bakılırsa Nereden bulalım
burada kara
horozu...? Hep beyaz buradaki hayvanlar...
pazardaysa,
kafalarını kesip öyle satıyorlar tavukları.»
Hiç düşünmemiştim acının ve ölümün böyle
olacağını;
bırakıp denize döndüm.
O gece «Aya Nikola»nın güvertesinde, çok yaşlı bir
zeytin
ağacı gördüm düşümde, ağlıyordu.

4. DELİKANLI

Bir yıl denizlerde dolaştım Odysseus Kaptan'la
Mutluydum
iyi havalarda pruvaya uzanırdım denizkızının
yanına
türküsünü söylerdim aldudaklarının uçan balıklara
bakarak,
fırtınada ambarın bir köşesine sığınırdım beni ısıtan
köpeğiyle geminin.
Birinci yılın sonuna doğru minareler gördüm bir
sabah
«İşte Ayasofya,» dedi ikinci kaptan,
kadınlara götüreceğim seni bu akşam.»
Böylece yalnız çorap giyen o kadınları tanıdım —
hani şu içlerinden birini beğenip seçtiğimiz kadınları.
Garip bir yerdi
içinde iki ceviz ağacı, asması ve kuyusu olan bir
bahçe
üstü cam kırıklarıyla dolu bir duvarla çevrili

ve «Ömrümün akışında...» diye türkü söyleyen bir
su yolu.
Sonra, hayatımda ilk kez, duvara kömürle çizilmiş
bir yürek resmi gördüm o bildik okun deldiği.
Asmanın yere düşen sarı yapraklarını gördüm
kaldırım taşlarına ve çamurlara yapışan
ve geminye dönmek için davrandım.
Ama yakamdan tuttuğu gibi kuyuya attı beni
bizim ikinci kaptan:
ılık sular ve nice canlılık derimin üzerinde...
Sonra, aylak aylak sağ memesiyle oynayan kız,
«Ben Rodosluyum,» dedi bana, «beni yüz paraya
nişanladılar
on üç yaşındayken.»
Ve «Ömrümün akışında...» diye türkü söyleyen su
yolu.
O serin ikindi gördüğüm kırık testi geldi aklıma
ve «Bir gün bu da ölecek,» diye düşündüm,
«Kim bilir nasıl ölecek?»
Yalnız, «Dikkat et, memeni hırpalama,» dedim kıza,
«ne de olsa geçimin ondan.»
O akşam gemide yanına gidemedim denizkızının,
utandım yüzyüze gelmeye onunla.

5. *ADAM*

Nice yeni manzaralar gördüm o günden bu yana: gökle yerin, insanla tohumun dayanılmaz bir nem içinde birbirine karıştığı yeşil ovalar; çınarlar ve çamlar; kırışık görünüşlü göller ve seslerini yitirdikleri için ölümsüz olan kuğular — gönüllü yoldaşımın, şu gezgin oyuncunun, Eriha'nın duvarlarını yıkan boru gibi, dudaklarını paralayan o uzun boruyu öttürerek yapabildiğim ne varsa yıkarken borunun tiz sesiyle gözümün önüne serdiği manzaralar. Eski bir resim gördüm basık tavanlı bir odada; bir yığın insan o resme bakıyordu hayranlıkla. Lazarus'un dirilişini gösteren bir resimdi. Ne İsa'yı, ne Lazarus'u gördüğümü hatırlıyorum o resimde. Yalnız, bir köşede, mucizeyi koklarmışcasına seyreden birinin yüzünde beliren tiksintiyi hatırlıyorum. Soluğunu korumaya çalışıyordu başına sardığı koca bir bezle. Çok şey beklememeyi öğretti bana bu «Rönesans» efendisi kıyamette Yargı Gününden...

Bize, yeneceksiniz, dediler, boyun eğdiğinizde.
Boyun eğdik ve küllerle karşılaştık.
Bize, yeneceksiniz, dediler, sevdiğinizde.

Sevdik ve küllerle karşılaştık.
Bize, yenecekseniz, dediler, hayatınızdan
vazgeçtiğinizde.
Vazgeçtik hayatımızdan ve küllerle karşılaştık.

Küllerle karşılaştık. Yeniden bulmak düşüyor bize hayatımızı, artık bir şey kalmadığına göre elimizde. Bunca kâğıtlara, bunca duygulara, bunca tartışmalara ve bunca öğretilenlere karşın, sanırım sadece belleği biraz daha güçlü, bizim gibi biri olacak hayatı yeniden bulan. Verdiklerimizi hatırlamamak bizim elimizden gelmiyor hâlâ. O, yalnız ne kazandıysa, onu hatırlayacak verdiği her şeyden. Bir alev neyi hatırlayabilir? Gerekenden biraz daha azını hatırladığı, söner; gerekenden biraz çoksa hatırladığı, söner. Bir öğretebilse bize, bir yandan yanarken, sadece gerektiği gibi hatırlamasını. Ben sonuna geldim yolumun: bir başkası başlayabilse, benim yolumun sona erdiği bu yerden. Gün olur, her seyin yerli yerinde, bir ağızdan şakımaya hazır olduğu o noktaya vardığımı duyarım. Çark nerdeyse dönmeye başlamak üzere. Canlı ve inanılmazcasına yeni bir şey gibi döndüğünü bile düşündüğüm olur. Küçücük bir engel vardır gene de, küçüldükçe küçülen, ama büsbütün yok olmayan bir kum taneciği. Bilmiyorum, söylemem gereken nedir, yapmam gereken ne! Bazan orkestranın çıkardığı bir sesi boğup, kendisi eriyinceye dek, onu susturan bir gözyaşı damlası gibi görünür bana bu engel. Ve ruhumdaki bu damlayı eritmeye ömrüm yetmeyecekmiş gibi dayanılmaz bir duygu kaplar içimi. Ve diri diri yakılacak olsam, en son bu inatçı anın boyun eğeceğini düşünürüm durmadan.

Kim yardım edebilir bize? Bir zamanlar, ben daha gemilerde çalışırken, bir Haziran ikindisi, yapayalnız buldum kendimi bir adada, güneşten bitkin. Tatlı düşüncelere daldım hafif bir meltemle; işte o sırada, saydam giysisi altında ceylân gibi ince ve çevik gövdesinin çizgileri belli olan genç bir kadınla birkaç adım öteden sessizce onun gözlerine bakan bir adam gelip oturdu biraz uzağa. Bilmediğim bir dil konuşuyorlardı. Kadın «Jim» diyordu adama. Ama hiç ağırlığı yoktu sözlerinin ve körlerin bakışlarını andırıyordu birbirine karışan kimiltısız bakışları. Aklımdan bir türlü gitmiyor onlar, çünkü bir onlarda görmedim herkeste gördüğüm o yırtıcı ve ürkek bakışı. Kişiyi ya kurtların, ya da kuzuların sürüsüne katan. Aynı gün gene rastladım onlara, o adalarda birden karşımızda belirip dışına çıkınca izini yitirdiğiniz küçük kiliselerden birinde. Gene aynı uzaklık vardı aralarında, sonra yaklaştılar ve öpüştüler. Bulutsu bir görüntü oldu o küçük kadın ve kayboldu gözden. Acaba biliyorlar mıydı bu dünyanın ağlarından kurtulmuş olduklarını?

Ben kalkıp gideyim artık. Denize eğilen bir çam biliyorum. Öğleleri, hayatımız kadar ölçülü bir gölge verir yorgun gövdeye, ve akşamları, deri ve dudak olmaya başladıkları an ölümü yürürlükten kaldıran ruhlar gibi, garip bir türkü söyler çam pürleri arasından esen rüzgârlar. Bir kere sabahlamıştım o ağacın altında. Taş ocağından kazılıp çıkarılmış gibi yepyeniydim, şafakta.

Ah, bir böyle yaşayabilse insan - ama ne çıkar.

Londra, 5 Haziran 1932

Y A Z I T

Siste kömürler
Kökleri yüreğinde güllerdi,
Yüzünü küller örterdi
Her sabah

O yaz,
Koparıp gölgelerini servilerin
Uzaklara gittin.

DENİZE YAKIN MAĞARALARDA

Denize yakın mağaralarda
Bir susuzluk duyarsın, bir aşk,
Bir coşku
Deniz kabukları gibi sert
Alır avucuna tutabilirsin.

Denize yakın mağaralarda
Günlerce gözlerinin içine baktım,
Ne ben seni tanıdım ne de sen beni.

ARTIK ARAMA DENİZİ

Artık arama denizi ve kayıkları iten
dalgaların postunu
bu göğün altında balık olan biziz,
ağaçlar denizlerin yosunu.

BAHAR İ. S.

Baharla yeniden
Açık renklere bürünmüş
Tüy gibi sekerek
Baharla yeniden
Yazla yeniden
Gülümsüyordu.

Göğsü tomurcuklar içinde
Damarlarına dek çıplak
Kuru gecenin ötesinde
Fısıltıyla tartışan
Ak saçlı adamların ötesinde
Hangisi daha doğru,
Anahtarları mı vermek?
Yoksa ipi iyice çekip
İlmeği boyunlara geçirerek
Ruhların direnemediği,
Usun erişemediği,

Dizlerin gevşediği
Boş gövdeler mi bırakmak?

Yeni tomurcuklar baş verirken
Boyun eğdi yaşlı kişiler
Ve her şeyi teslim ettiler
Torunlarını, torunlarının çocuklarını
Sürülmüş tarlaları
Yeşil dağları
Sevgiyi ve bolluğu
Acımayı ve evleri
Irmakları ve denizi;
Ve heykeller gibi gittiler

Arkalarında
Kılıçların kesmediği,
Nalların ve gemlerin sesleriyle
Bölünmeyen bir sessizlik bıraktılar;
Ve o büyük yalnızlık,
O büyük yoksunluk başladı
Baharın eşliğinde
Yerleşti, sabah kırağısı gibi
Yüksek dalları sarıp
Ağaçların gövdelerinden kaydı
Ve ruhlarımıza yayıldı.

Ama o gülümsüyordu
Açık renklere bürünmüş
Sarı alevlerin içinde
Tomurcuklanan bademi
Tüy gibi sekerek
Pencereler açıyordu

Sevinçli gökyüzüne
Bizlerin arasından
Biz karayazılıların.
Ve çıplak göğsünü gördüm
Belini ve dizlerini
İşkenceden kurtulmuş
Göklere yükselirken
El değmemiş, tertemiz, şehit gibi
İnsanların anlaşılmaz
Fısıltılarından uzak
O geniş alanın ortasında
Cellâdın ter boşanan
Omuzlarından
Ve çatık kaşlarından uzak
Baltası bir sonuç almıyor diye
Öfkeyle vuran cellâdın.

Bir göle döndü yalnızlık
Bir göle döndü yoksunluk
El değmemiş ve dümdüz.

16 Mart 1939

ASİNE KRALI

Bütün sabah aradık durduk kalenin çevresinde
önce gölgeli yüzünden başladık; denizin
yeşil, donuk - öldürülmüş bir tavus kuşunun göğsü -
ve aralıksız zaman gibi bizi kabul ettiği yüzünden.
Kayaların damarları iniyordu aşağı doğru,
suların dokunmasıyla budaklı, çıplak ve dal dal
asmalar canlanıyor ve onları izleyen gözler
kurtulmaya çalışıyordu bu usandırıcı sallanıştan
durmadan gücünü kaybederek.

Kalenin güneşli yüzünde, uzayıp giden açık bir
kumsal
ve koca duvarlara elmaslar serpen ışık.
Tek canlı yok, uçup gitmiş yaban güvercinleri
ve Asine Kralı, iki yıldır durmadan aradığımız,
kimsenin bilmediği, herkesin. — Homeros'un bile —
unuttuğu,
İlyada'da bir kelime, o da belirsiz,
altın bir ölü maskesi gibi buraya atılmış.

Parmağınla vurmuştun, hatırladın mı çıkardığı sesi?
Kazılarda bulunan çömleklerden çıkan o kof ses
gibiydi
ışıkta,
yankısı gibi sulara vuran küreklerimizin.
Asine Kralı, maskenin gerisindeki boşluk,
her yerde bizimle, her yerde bizimle, bir adın
gerisinde :
«Asine'de... Asine'de...»
ve çocukları yontular,
istekleri kuşların kanat çırpması ve rüzgâr
düşüncelerinin arasındaki boşlukta esen,
ve gemileri kaybolan bir limanda demirli:
maskenin gerisinde bir boşluk.
Hayatımızın altın kapağına oyulmuş
o iri gözlerin, kıvrık dudakların, dalgalı saçların
gerisinde
bir balık gibi yüzdüğünü gördüğümüz kara bir leke
denizin duru maviliğinde :
bir boşluk bizi hiç bırakmayan.

Ve o geçen kış uçup giden kuş
kırılan kanadıyla
hayatın sığınağı,
ve yazın menekşeleriyle oynamak için
ayrılıp giden kadın
ve sevinç içinde yeraltı dünyasını arayan ruh
ve iri bir çınar yaprağı gibi güneşin selinde
sürüklenen ülke
eski anıtlarıyla, bugünkü acılarıyla.
Ve bir türlü ayrılmıyor ozan, soruyor kendine
taşlara bakarak

hâlâ yaşıyor mu bunlar
bu yılık çizgiler, bu noktalar ,oyuklar ve kıvrımlar
arasında
yağmurun, rüzgârın ve yılkının buluştuğu bu yerde
yaşıyor mu, yüzlerinin kımıltısı,
yumuşaklıklarının biçimi
anlaşılmaz bir şekilde hayatımızdan ayrılıp
gidenlerin
dalgaların gölgeleri ve denizin enginliğinde
düşünceler
olarak kalanların?
Belki de hayır, belki de sadece bir ağırlık kalan,
yaşayan bir varlığın ağırlığının özlemi.
Burada artık gövdelerimizden yoksun, eğilip
korkunç bir söğüdün dalları gibi, üstüste yığılmış
gibi
sürekli bir umutsuzluk içinde
ve bir yandan köklerinden sökülmüş sazları ağır ağır
sürükleyen çamurlu sular,
imgesi sonsuz bir acının yargısıyla mermere dönmüş
bir yüzün:
ozanın kendisi bir boşluk .

Elinde kalkanı, bir savaşçı gibi yükseliyor güneş
ve mağaranın derinliğinden ürkek bir yarasa
bir okun kalkana çarptığı gibi çarptı ışığa:
«Asine'de... Asine'de...» Acaba bu muydu Asine
Kralı
bu kalede bunca dikkatle aradığımız
bazan kendi parmaklarımızla tutarak onun
dokunmuş
olduğu taşları?
Asine, Yaz «38— Atina, Ocak» 40

ATİNALI EURİPİDES

Troya'nın yangınlarıyla
Sicilya'nın taş ocakları arasında kocadı.

Deniz mağaralarını ve deniz resimlerini
severdi.
Tanrıların bizi vahşi hayvanlar gibi
yakalamak için ördükleri
bir ağa benzetirdi insan damarlarını:
bu ağı yırtmaya çalıştı.
Huysuz bir adamdı, dostları azdı;
günü gelince kendisini köpekler paraladı

Y A D S I M A

Bir güvercin gibi ak
O gizli kıyıda
Susadık öğle üzeri:
Ama tuzluydu sular.

Sarı kumların üstüne
Adını yazdık onun,
Ama bir rüzgâr esti denizden
Ve silindi yazılar.

Nasıl bir ruh, bir yürek,
Nasıl bir istek ve tutkuyla
Yaşadık: yanılmışız!
Değiştirdik yaşayışımızı.

«ARDIÇ KUŞU»

«Acımasız bir tanrıyla kararlık
bir yazgının kısa ömürlü dölü,
neden zorluyorsun beni söylemeye
bilmemen daha iyi olacak şeyleri.»
Silenos'tan Midas'a

1

DENİZ KIYISINDAKİ EV

Ev diye neyim varsa çekip aldılar elimden. Zaman
Çığrından çıkmış bir zamandı: savaşlar, yıkımlar,
sürgün;
Gün olur göçebe kuşları vurur avcı,
Gün olur eli boş döner. Benim zamanımda
Av boldu, kuşların çoğu vurulurdu saçmayla;
Kalanlar ya başıboş uçarlar, ya da çıldırırlardı
sığınaklarında.

Bana bülbülün sözünü etme, tarla kuşunun,
Kuyruğuyla aydınlığa yazılar yazan
Çobanaldatan kuşunun sözünü etme;
Ben pek anlamam evlerden:
Bilirim ki onlar da kendilerince yaşar, o kadar.
Önce yenidirler, bahçelerde
Güneşin püsküllleriyle oynayan bebekler gibi,
Renkli pancurlar, ışıl ışıl kapılar işlerler

Günün gergefinde.
Bitince yapıcının işi, değişirler,
Surat asarlar, gülümserler, ya da huysuzlaşırlar
Geride kalanlarla, ayrılıp gidenlerle,
Ellerinde olsa dönüp geleceklerle,
Ya da yitip giden başkalarıyla —
Artık koca bir hana döndü diye dünya.

Ben pek anlamam evlerden;
Sevinçlerini, acılarını anımsarım
Arada, durup düşününce;
bir de bazan,
Ve kendimden hiç bir şey olmayan çıplak odalarda
Denize yakın, içinde yalnız bir demir karyola
Akşamın örümceğine bakarken
Birinin gelmekte olduğunu düşünürüm,
Siyah beyaz giysilerle, renk renk taşlarla
Süslüyorlardır onu, çevresinde kır saçlı,
Koyu dantel şallı saygıdeğer kadınlar
Yavaşça konuşuyorlardır;
Benimle esenleşmeye geliyor olmalı.
Ya da güneydeki limanlardan,
İzmir'den, Rodos'tan, Sirakusa'dan, İskenderiye'den,
Altın yemişlerin ve otların kokularıyla
Sıcaktan kapatılmış pancurlar gibi kapalı kentlerden
dönen
Enli kuşaklı, kıvrık kirpikli bir kadın
Merdiven altında uyuyanlara hiç aldırmadan
Tırmanıyordur merdivenleri.

Bilirsin, kolayca huysuzlaşır evler, bomboş
kalırlarsa.

II

KÖSNÜL ELPENOR

Dün gördüm onu, penceremden,
Kapının yanında duruyordu. Saat
Yedi sularında, yanında bir kadın.
Elpenor nasıldıysa düşüp yıkılmadan önce,
O da öyleydi, ama esrik değildi.
Hızlı hızlı konuşuyordu, kadınsa
Gramofonlara bakıyordu, dalgın;
Arada, bir şeyler söylemek için adamı susturuyor,
Sonra, sabırsız, balık kızartılan
Bir yere bakıyordu: kedi gibi.
Adam, dudaklarında sönmüş bir izmarit, fısıldıyordu:

«Bak bunu dinle. Ay ışığında
Yontular bazan, olgun yemişler arasındaki
Kamışlar gibi eğrilir, — yontular,
Ve serin zakkumlara döner alevler,
İnsanı yakan alevler, demek istiyorum.»

«Işıktan olmalı... gecenin gölgelerinden.»
«Gecederdir belki: mavi bir nar,
Esmer göğüsleri açan; zamanı durdurarak
İçini yıldızlarla doldurarak.
Ama gene de eğilir

Yontular bazan. İsteği,
Paylaşılan bir yemiş gibi ikiye bölerek;
Sonra, teninde bir öpücüğe, bir hıçkırığa,
Rüzgârın sürüklediği serin bir yaprağa döner alev.
Yontular eğilir, bir insan ağırlığıyla hafifleşirler.
Bunu unutamazsın.»

«Yontular müzede.»

«Hayır sensin ardına düştükleri. Nasıl görmezsin?
Kolları, bacakları kırılmış,
Önceden görmediğin, ama gene de bildiğin,
Eski günlerden kalma yüzleriyle yontular.

Hani,
Gençliğin sona ererken, genç kalmasını bilen
Bir kadını sever de, bir öğle üzeri
Onu çırılçıplak okşadığında
Sarılmanla canlanacak anılardan korkarsın hep,
Öpüşlerinin seni eski günlerde kalmış
Başka yataklara götürmesinden,
Gene de belirir gözlerinin önünde
Bir zamanlar etten kemikten olan gölgeler,
Kolayca, kolayca canlanır aynada görüntüleri
Bütün istekleriyle.

Hani,
Yabancı bir ülkeden döndüğünde
Nicedir kilitli kalmış bir sandığı açar da,

Güzel günlerde, fener alaylı şenliklerde giydiğin
Renk renk giysileri bulursun içinde,
Hepsi solmuş, genç bir yüzün yokluğunun
Kokusu kalmıştır yalnız.
Gerçekten o yontular değil
Kalan parçalar. Sen kendinsin kalan;
O garip erdemlikleriyle ardını bırakmazlar
Evinde, işinde, ünlü kişilere verilen
Büyük şölenlerde, açıklanmamış korkusunda
uykunun.
Hiç olmasaydı, dediğin,
Ya da ölümünden yıllarca sonra olabilecek
Durumları konuşurlar. Bu da zordur, çünkü...»

«Yontular müzede.

İyi geceler.»

«Çünkü artık
Yontular değil parçalar. Parçalar biziz.
Yavaşça eğilir yontular... İyi geceler.»

Burada ayrıldılar. Adam
Kuzeye doğru gitti yolunu tırmanarak,
Kadınsa, radyo gürültüsünden dalgaların
duyulmadığı
Işıklı kıyıya doğru yürüdü :

Radyo

«Rüzgârla yelkenlerin şişmesi —
Yalnız bu alanda kalan.
Sessizlik ve çam kokusu
Geçirir yaramı hemen —
Çobanaldatanla sinekyutanın

Açtıkları yarayı gemiciyle giderken.
Sen ey duygudan yoksun kadın,
Kulak ver ağıtına rüzgârın.

«Boşaldı altın fıçı,
Güneş bir paçavra oldu
Boynunda orta yaşlı bir kadının —
Durmadan öksüren bir kadının;
Yanıyor geçtiğine yazın,
Yaldızlar bırakarak sırtında ve bacaklarında.
Sen ey gözlerini yitiren kadın,
Kulak ver türküsüne bu körün.

«Gün kararıyor, kapayın pancurları;
Flüt yapın eskiden kalma kamışları,
Ne kadar vursalar da açmayın:
Bir şey yok söyleyecekleri, bağırdıklarına bakmayın.
Buhurumeryem, zambak, çam pürleri,
Toplayın denizden gelincikleri.
Sen ey aklını yitiren kadın,
Kulak ver hortlağına suların.

«Atina. Durum hızla kötüleşmekte;
Haberi duyan halk korku içinde.
Bir demeç veren başbakan,
'Fazla vaktimiz kalmadı...' dedi.
Buhurumeryem... çam pürleri...
Zambak... çam pürleri...
Sen ey...
— ... çok daha ezici
Savaş...»

CAN BEZİRGÂNI

III

BATIK «ARDIÇ KUŞU»

«Öğle güneşi tutuştururken damarlarımı
Alnımı serinleten bu dal
Başka ellerde tomurcuklanacak. Sana veriyorum,
al;
Bak, bir limon ağacından koparılmış...»
Yıllarca önce,
Batırılmış bir gemiyi seçebilmek için
Denize bakarken duydum bu sesi.
«Ardıç Kuşu»ydu geminin adı, küçük bir batık;
Kırık direkleri, dokunaçlar ya da düşlerin belleği
gibi
Derinliklere uzanıyordu geminin gövdesini çizerek:
Sularda can vermiş koca bir deniz canavarının
Belirsiz ağzı. Her yer sessizlik içindeydi.
Sonra başka sesler duyulmaya başladı
Sırayla; kısık, susamış fısıltılar
Güneşin öbür yüzünden, karanlık yüzünden gelen;

Bir damla kana susamış gibiydiler,
Tanıdık seslerdi, ama seçemedim kimin olduklarını.
O yaşlı adamın sesi duyuldu sonra,
Günün yüreğine işleyen
Dingin, titremesiz bir ses:
«Beni zehirlemekse yargınız, sağ olun.
Yaşanız yasam olacak; ben nasıl dolaşırım
Yaban ellerde, taş gibi yuvarlanarak?
Ölümü yeğlerim ben.
Yalnız Tanrı bilir hangimizin daha kara yazısı.»

Güneş ülkeleri, güneşe bakamazsın.
İnsan ülkeleri, insana bakamazsın.
Yıllar geçtikçe
Çoğalır seni yargılayan yargıçlar.
Yıllar geçtikçe ve kısıldıkça sesin
Başka gözlerle bakarsın güneşe.
Bilirsin ki seni aldatıyordu kalanlar;
Tenin çılgınlığı, soyunmakla sona eren
O güzel dans.
Hani, geceleri ıssız dağ yollarında
Birden bir hayvanın gözleri parlar karşıdan
Ve kaybolur, kendi gözlerini duyarsın böylece:
Güneşe bakarsın ve gömülürsün karanlığın içine.
Parmakların dokunduğunda dağlar gibi kımıldayan
O yalın kaftan
Başı karanlıkta kalmış mermer bir görüntüdür
ışıkta.
Yaylarını alıp talim yerinden gidenler
Sapladılar oklarını istekli maratoncuya,
Kanın göllendiğini gördü koşucu koşu yerinde,
Dünyanın küçülen ay gibi boşaldığını,

Kuruyup solduğunu yengi bahçelerinin:
Güneşte, güneşin gerisinde gördüğün.
Geminin civadrasından denize dalan çocuklar
İğ gibi döne bükülе
Atılıyorlar çıplak gövdeleriyle kara ışığa,
Dişlerinin arasındaki parayla yüzerek,
Bir yandan güneş yelkenleri, ıslak tahtaları
Ve derin denizin renklerini dikerken altın iğnelerle,
Dalarak uzanıyorlar
Dipteki ak ışıltılı küplere.

Gökçe ışık, kara ışık,
Dalgaların gülüşü denizin yollarında,
Göz yaşlarıyla lekeli gülüş,
Seni gözlüyor kocamış yakarıcı
Yol alırken görünmeyen tarlalar boyunca —
Işık yansıyor
Eteokles ile Polynikes'in türediği kanından.
Gökçe gün, kara gün;
Dalgaların getirdiği serin bir dalla belirir
Kadının, tutsağı zehirleyen kekremsi tadı.
Şakı, küçük Antigone, şakı
Aşktan söz ediyorum sana, geçmişten değil;
Süsle saçlarını, kara kız, dikenleriyle güneşin.
Battı artık Akrep burcunun parlak yıldızı,
İnsanın içindeki zorba uzaklaştı,
Nereidler, Grealar, bütün deniz kızları
Koşuyorlar aydınlığına uyanan Tanrıçanın:
Artık sevecektir bu ışıkta,
Daha önce hiç sevmemiş olan:
ve sen sayısız pencereleri açık
Koca bir evde bulursun kendini,

Önce hangisinden bakacağını bilmeden,
Odalardan odalara koşarsın.
Çünkü yitip gidecektir çam ağaçları,
Yansıyan dağlar, kuş cıvıltıları.
Deniz kuru cam parçalarına dönecektir, kuzeyden güneye.
Gözlerin boşaltacaktır gün ışığını
Nasıl birden ve hep birlikte susarsa ağustosböcekleri.

Anılar — Denemeler

ÖTEKİ DÜNYA

Cumartesi, 1 Temmuz 1950. Hava kararırken yaklaşıyoruz İzmir'e. Bu meltem, kırların bu görünüşü ve bitkilerin kokusu — hepsi öylesine bildik. Sonra, yavaş yavaş şehrin kendisinin görüntüsü beliriyor kafamda. Belleğimde öylesine açık seçik, şimdi ise tanıyamıyacağım kadar değişmiş. Tanrım, ne yapacağım?

Tüccar Klübüne gittik. Burayı «Sporting Klüp» olarak hatırlıyorum. Evimiz tam bunun arkasındaydı.

Cumartesi akşamı : Alt katta bir eğlence var. Yahudiler olduğunu söylediler masamızda. Daha sonra Yahudilerin İzmir'de nasıl Rumların yerini aldıklarını anlattılar.

Yemekten sonra evimizin olduğu yere yürüdük. Orada şimdi hiç bir şey olmayışının verdiği duygu. Rıhtım biraz ilerdeydi. Dikkatle bakarsanız, silinmiş Yunanca yazıları görebilirsiniz. Başka bir yerdeyim. Benimle birlikte yolculuk eden diplomat kulağıma fısıldıyor beni gerçek dünyaya getirmek istercesine: «Yunanlılar, İzmir'i Türkler yaktı, diyor. Türk-

ler de, Yunanlılar. Gerçeği kim çıkaracak ortaya?»
Bu konuyu tartışmak gelmiyor içimden.

Nasıl ki
Kalkar, doğup büyüdüğün şehre
Gidersin bir gece
Ve bakarsın temelinden yıkılıp yeniden
kurulmuş o şehir
Ve yakalamaya çalışırsın geçen yılları
Onları yeniden bulmanın umudu içinde.

Sabah aydınlığında denize ve İki Kardeş adı verilen kayalara bakıyor penceremiz. Görebildiğim yalnız bunlar. İstanköy'de kazıdan çıkarılan ünlü gömülmüş testileri düşünüyorum. Gömülü bir testi olmalı benim için İzmir — kimse dönmüyor oraya. Hortlaklar gibi gölgesini yitirmiş İzmir.

Sabah sekizde Urla'ya gitmek üzere yola çıkıyoruz. Ankara'daki yetkili kişiler İskele'nin yasak bölge içinde olduğunu söylemişlerdi. Ama dün, Basın Yayın ve Turizm Bakanlığından olan arkadaşımız, biz sormadan orada denize girebileceğimizi söyledi. Buralarda kimsenin verdiği bilgiye güvenilmiyor.

Sütunlu, saat kuleli Konak Alanından yola çıktık. Çok iyi bildiğim Kokaryalı ve daha ötelere giden yola saptık. Amcamın evini görmeye çalıştım, ama göremedim. Gece ikide yatıp beşte kalkmış olduğum halde, hiç yorgun değildim. Her şeyi tam bir açık seçiklikle hatırlıyabiliyordum. Sanki bir yıldan fazla olmamıştı buralardan ayrılalı.

Vurla'ya (bugünkü adıyla Urla) giden araba yoluna saptık. Pazar olduğu için trafik az değildi.

Birden kalenin çizgileri belirdi ufukta; daha sonra da eskiden içinde iki üç kulübe bulunan Ayayorgi terekesi. Atlar dinlensin diye arabaları burada durdurur, kahvaltı ederdik. Bugün çok daha önemli bir kenar mahalle olmuş burası, ama şehirle köy arasında bir dinlenme yeri olarak kimliğini az çok koruyabilmiş.

Dün İzmir'in nasıl değiştiğini gördüğüm zamanki kadar tedirgin etmiyor beni bu değişiklikler. Aklımda hep İskele'nin nasıl görüneceği. Bu çok daha fazla kurcalıyor kafamı. Anlamadığım bir büyücülük törenine katılmış gibiyim. Bunun bende ruhsal bir bunalım yaratacağını biliyorum, ama sonuçlarının ne olacağını kestiremiyorum; sanki hiç düşünmeden atmışım kendimi bu yaşantıya; sanki ölülere meydan okumak için yapmışım bunu, doğal düzene karşı, utanç verici bir iş yapmışım sanki.

Ama dönmek için çok geç artık. Çark dönmeye başlamış bir kere. Körfezin öbür yakasında birinin durmadan ve amansızca sardığı bir iplikle bağlıyım bu kıyıya. Gene de meltem, renkler ve gök eldeğmemiş ve kesin bir biçimde duruyor; öyle ki, gözlerinin bir şey mi aradığını, yoksa sadece bir yerlere mi takılıp kaldığını bilemiyorsun.

Gündelik yaşayışın beylik tepkilerinin altında kendini duyuran aklın alacakaranlığı bir çeşit. Sivrisarion (tabelâda Seferi Hisar yazıyor) sokağından geçerken yol arkadaşım beni düşüncelerimden uyandırıp bu adla benim adım arasında bir bağ olup olmadığını sordu. İskele'ye kadar olan kırk kilometreyi aşağı yukarı bir saatte almışız.

Bir an için, kuzeyden esen sabah rüzgârının hâ-

lâ aynı yönden esmesi ve St. Marcella ile Jannos adalarının hâlâ aynı yerde olmaları garip geldi bana. Monopetra adacığı biraz sulara gömülmüştü sanki. Bunların adlarını mırıldandım arkadaşıma ve St. John adasında incir ağacının altındaki yeraltı mağaralarını anlatmaya çalıştım kendisine. Arkadaşım ancak Klazomene (1) adını duyunca biraz ilgi gösterir gibi geldi bana. Arkeolojiye karşı ne kadar az ilgi duyduğumu işte o zaman anladım.

Sonra o inanılmaz şeyle, her zaman olduğu gibi, birdenbire karşı karşıya geldik. Cip durdu, indik ve İskele'de, Urla'ya giden yolun sağındaki eski çeşmenin biraz ötesinde bulduk kendimizi.

Ninemin eviyle bizim evin arkasını ayıran kıyıya paralel sokağın ortasındaydık. Denize doğru yöneldik. Sular durgun değil, bir karabasan sessizliği içindeydi. Bu sahne bir kürenin içine benziyor ve ben kürenin içindeki nesnelerle birlikte küçülüyor, büzülüyor, parçalanıyordum sanki. Bir rafa atılıp unutulmuş eski günlerden kalma bir maket gibi.

Vapurların yanaştığı tahta iskele yerinde değildi, ama iskeleyi taşıyan beş altı sağlam kazığın yerli yerinde durduğunu hayretle gördüm. Batis'in kahvesinin kemerlerine ve onların üzerindeki yapıya da bir şey olmamıştı. Sonra hatırlayamadığım bir iki yapı. Daha sonra da evimiz.

Alt kattaki pencerelerin camları kırılmış, öndeki demir kapı iyice paslanmış: biz orada oturduğumuzdan beri hiç boyanmamış belli ki. Hâlâ bende durur

(1) İonia'lı büyük bilgin, düşünür ve Perikles'in dostu Anaxagoras'ın doğum yeri, bugünkü Güladası.

bu evin anahtarı, Atina'da. Göç yıllarında bekçimiz olan Mihal Bugas 1934'te vermişti bana. Salla kaçarken ancak karısıyla çocuklarını ve bu anahtarı kurtarabilmiş. Üst kattaki kanatlı pencereler çürümüş: bir daha kapanamazmış gibi bir görünüşleri var. Duvarların sıvası dökülmüş. Evin içine bakmaya çalıştım. Ancak yemek odasını ayıran cam bölmeyi görebildim: daha içerileri görünmeyecek kadar karanlıktı. Fotoğraf çekerken iki üç çocuk seğirtti paslı kapının önüne.

Biz eve bakarken, solumuzda meraklı gözlerle bir asker bizi seyrediyordu. Sağımızda, ninemin eviyle bizim evi ayıran kimsesiz bir dükkân vardı. Morfin verilmiş yaralıların geçişini andıran bu sıra evler arasında tek bakımlı yapı buydu. Eski kemerin iki kalın sütunu yerine daha ince sütunlar konmuş ve yeni bir ikinci kat çıkılmış. Her halde önemli biri oturuyordu burada. Gerçi görünürlerde kimsecikler yoktu, ama üzerine beyaz kılıf geçirilmiş bir araba evin önünde duruyordu. Mahalleyi iyice dolaştım. Limanda fenere kadar yürüdüm; badana edilen fener beyaz kirecin altında tuzla kaplı gibi görünüyordu. Kayıkları bağladıkları bir iki büyük iskele babasını ve aynı iş için kullanılan paslı top namlusunu tanıdım. Anlatılanlara göre Çeşme savaşına katılan bir geminin topuydu bu.

Fenere yaklaştığımda, birden arkamı marazlı hayvanlar gibi bana bakan evlere döndüm. Onlarda hâlâ sönmeyen hayat belirtileri doğrudan doğruya bana bağlıydı sanki. Yüzümü adalarıma çevirdim. Ürkütücü bir diriliği vardı denizin. Rüzgâr ölü bir kızın yüzünü düzeltircesine esiyordu suların üzerine. Zavallı İskele.

Kalamaki'ye gidemedim. İzin almak imkânsızdı. Denizden uzaklaşan yola döndüm. Bir yere bakmayan pencereler. Bir zamanlar Eli Teyzemin balkonunu taşıyan demir dirsekler hiçliğe açılan bir geçidin geometrik biçimlerini çiziyordu. Her şeyin müthiş küçüldüğü duygusuna kapıldım bütün bunlar olurken Kokas Amcamın evinin yemek odası hâlâ yerli yerindeydi ve rengi o zamanki gibi mordu. Bahçe kapısının yerine evin cümle kapısını koymuşlardı. Bu büyük kapı üzerindeki küçük giriş kapısını tanıdım. Bizim evin arkasındaki çeşitli eklentiler de yerli yerinde duruyordu. Ama her şey kapalıydı. Duvarlardan birine on yaşındayken malayla kazıdığım adımın ilk harflerini bulamadım.

Yolun öbür yanında ninemin bahçesi park olmuştu. Yaşlı ve cılız görünüşlü okaliptüs ağaçları hâlâ inliyorlardı rüzgâr esince. Üç havuzun içi gene mercan balıklarıyla doluydu. Ama sekiz köşeli kule iç karartıcı resmî bir kimliğe bürünmüştü. Demir merdivenler kaldırılmış, pencereler örülmüş ve zemin kattaki kapının üstüne resmî bir tabelâ asılmıştı. Çevrilmesini isteyecek ilgiyi duyamadım içimde. Küçükken, ilk olarak burada görmüştüm bir gemi pusulasını. Babamın yelkenli gemilerinden birinin kalıntısı. Sanki bir simyacının araçlarından biriymiş gibi her zaman gizli bir çekiciliği olmuştur benim için bu aracın. Girdisini çıktısını öyle inceden inceye kurcalamıştım ki, sonunda elimde kalmıştı parçaları.

Bahçenin ötesindeki kuyumuzda hâlâ su olduğunu hayretle gördüm; küçücük bir eşek döndürüyordu dolabı. Kuyuya gölge veren dut da daha ku-

rumamıştı, ama onun ötesinde her şey karmakarışıktı — ne asmalar kalmıştı, ne günebakanlar, ne narlar, ne de incir ağaçları. Çöle dönmüştü her şey. Ötede, yolun sağında aynı «viranelik» sürüp gidiyordu. Koca koca dallarındaki serçelerin gevezeliği ikindilerin ve konuklarımızın rahatını kaçıran bizim eski çınar çoktan tarihe karışmıştı. Mahallemizdeki Ayanikola kilisesi okul olmuştu. Her yıl 15 Ağustos'ta kollarında Meryem Ana'nın gümüş suretini taşıyan annemi oraya doğru yürürken görür gibi oluyorum. Kayıkçımız İstepan Simon'un oturduğu evin sırasındaki yapılardan bazıları hâlâ yerli yerinde duruyordu.

Yavaş yavaş gene iskeleye doğru yürüdüm. Bir zamanlar arı kovanı gibi canlı olan küçük limanda uyuklayan üç tekneden başka bir şey yoktu. «Merhaba,» dedi adam. Bu adam, bir iki asker, bir de bizim evin önüne seğirten çocuklardan daha fazla değildi İskele limanının bütün nüfusu.

Oradan Urla'ya gittik. Eskiden sık sık bisikletle yapardım aynı yolculuğu. Bağları çevreleyen uzun yüksek duvar, kulübe ve demir yel değirmeni hep yok olmuşlardı. Sağda kalan tepeler çırıl çıplaktı. O zamanki on değirmenden bugün kala kala bir iki yıkıntı kalmıştı.

Kasabanın alanında kahve içtik. Burada tanıyabileceğim hiç bir şey kalmamıştı. St. John adasına gidip gidemiyeceğimizi sorduk. Bu sefer talihim yaver gitmişti. Orada rastladığımız cüzzam hastanesinin görevlilerinden biri hastane doktoruna telefon etti, doktor da oraya gitmemize izin verdi. Cipe binerek adaya doğru giden şosede yola koyulduk.

Doktorun İzmir'de sepicilik yapan eniştesi de yaz tatilini orada geçiriyordu. İzmirli sepici Fransızca ve Almanca biliyordu. Birinci Dünya Savaşında Almanya'da okumuş, hatırladığına göre o zamanki arkadaşları arasında Yunanlı öğrenciler de varmış. «O yıllarda açlıktan nefesimiz kokardı,» dedi. Hep birlikte denize girdik. Köpek balıkları olduğu için doktorun eniştesi fazla açılmamamızı söyledi.

Daha sonra bize bir takım eski mozaik kalıntıları da gösterdiler. Oradan bir iki taş topladım. Hastane görevlisinde orada bulduğu oldukça aşınmış iki üç tane Yunan parası vardı. Türkçe karşılığını kullanarak, «Bir de türbe var burada,» dedi, «Uzun bir yeraltı geçidiyle karaya ve dağın arkasına bağlanıyor bu mezar.» Görevlinin yeraltı mağarasından ve akıl hastalarının getirildiği azizin mezarından söz ettiğini biliyordum. Benim çocukluğumda anlatılan hikâyelere göre bu geçitten Meryem Ana'nın mucizeler yarattığı Urla'daki kutsal mezarına gidilirdi. Zaman zaman tanrıları yadsıyabilirsiniz, ama onlara tapınma biçimleri kolay kolay silinip gitmiyor. Sözgelimi, adak adarken bez parçaları bağladıkları incir ağacı hâlâ duruyor. Azizin mezarına bakmak için mağaraya indim. Kayaya oyulmuş küçük girintiler vardı ve sunağın çinileri o öteki dünyanın mumlarından hâlâ kap karaydı.

Cuma, 13 Ekim 1950 (Trende) : Ankara'dan 2.45'te ayrıldık. Saat beşe çeyrek kala Yenidoğan'a ancak varabildik. Anadolu'nun o anlatılmaz rengi ,en belirsizi bildiğim renklerin. Çamurda sürükleyip sonra kurusun diye bıraktığın beyaz bir çarşafın rengi. Güz yapraklarının sarısıyla birleşince, dilsiz bir çıl-

gınlığın rengini çağrıştırıyor.

İzmir'e yarın öğleden sonra varıyoruz. Daha çok bana soluma olanağı, gündelik hay huyun küçük sıkıntılarından beni kurtaran bir «no-man's-land» sağladığı için seçiyorum bu sürünüp giden treni.

Pazar akşamı : Söyledikleri gibi öğleden sonra değil, gecenin on buçuğunda vardık İzmir'e. Kesin bilgi almanın imkânı yok. Bu son saatler, karanlığa kalan saatler, dayanılır gibi değildi. Ama pişman değilim trenle geldiğime. İstediğim gibi, İonia'ya Anadolu yaylasından girişi görmüş olduğum için sevinçliyim. Geçen Haziran ciple yolculuk ettiğim zamankinden daha açık seçik gördüm bu girişi bu sefer. Gediz ve Menderes kıyılarındaki tarlalardan geçerken, hem ruhsal hem de öbür türlü bir aşağı iniş olduğunu yeniden anladım.

Bir türlü yazmaya devam edemedim dün gece. Dayanılmaz bir uyuma isteği vardı içimde. Yemeğimi yeryemez yattım. Ankara'da duyduğum tedirginlikten iz bile kalmamıştı. Odamızdaki büyük pencereden deniz ve İzmir körfezini çevreleyen dağlar İki Kardeşlerden Bornova koyuna kadar gözümüzün önüne seriliyordu. Bu manzaraya bakıyorum, bu manzaraya bakmaktan hiç bıkmayacağımı biliyorum. Benim buralardan kalkıp Attika'da oturmam çok doğal bir şeymiş gibi geliyor bana. Her iki yerin ortak yanları o kadar çok ki — aynı hava, aynı efsaneler. Tanrıların yukardan size aynı düşüncelerle baktığına inanabilirsiniz.

Geçen Temmuz'da buraya gelişimden evimizden bir taş bile kalmadığını bildiğim halde, evimizin bu-

lunduğunu sandığım yere gittim. Sonra sokaklarda saatlerce dolaştım.

İzmir'in haritasını 1898'de yayınlanmış İngilizce bir rehberden ezberlemiştim. Bu rehberi hem yıkılan, hem de önümde gördüğüm yeni yapılar için kullanmayı denedim. Kitabı deniz kıyısında yere koyup haritayı açar açmaz kendimi anıların tılsımlı dünyasında buluyordum. Sanırım İskenderiye'nin biçimini bir saate benzetirler. İzmir de Kadifekale'ye doğru uzanan bir saat gibidir. Aradaki ayrım İzmir'in ortasının tümüyle yanmış olmasıdır. Eski İzmir'den sadece şehrin kenarları ve koca bir delik kalmış, bu deliği de şimdi ağaçlar, kulübeler, beton yapılar ve insanı umutsuzca Chirico'nun açık ağızlı caddelerine götüren bulvarlarla yamamaya çalışıyorlar.

Bizim evin olduğu yerden ayrılınca, eskiden kalma sayılı yapılardan biri olan Kız Lisesinin önünde buldum kendimi. Çocukluğumdan hatırladığıma göre, birbirinden epeyce uzaktı bu iki mahalle. Birinden öbürüne gidebilmek için daracık arka sokaklardan, sayısız pencerelerin önünden, insan yüzlerinin arasından, daha doğrusu yaşayan şehri tam bir kesiti içinden geçmeniz gerekirdi. Bugün, bu boş sokaklar arasında, bütün o uzaklığı bir solukta alabilirmiş gibi geliyor insana. Bana kalırsa şehrin bütün boyutları değişmiş. Bugün bile yollarda 1922 yangınının isli kalıntılarına ve toprak kümelerine rastlıyorsunuz; eski şehrin yerinde mantar gibi biten beton yapıların gübre yığınına benziyor bunlar. Büyük yıkım sanki dün olmuş duygusunu veriyorlar. Hiç bir kin duymuyorum: bunun tam tersi bende ağır basan duygu: bu yıkımı getiren süreci çözümleme

çabası daha çok.

Daha sonra saatin kenarlarına, yok olup giden yapıların hiç değilse izleri kalmış olan yerlere doğru yürüdük. Bir zamanlar «İzmir rokokosu» diye yerli bir üslûp varmış. Kordon boyunda yürürken balkonların çizgilerinde, süslemelerin ayrıntılarında, demir kapılarda ve ev içlerinin düzenlenişinde görebilirsiniz bu üslûbu. Bir başka çağın varlıklı evleriymiş bunlar; daha sonra gelecek kuşaklarca çocuklara ve onların çocuklarına zevk versin diye sağlam malzeme ve iyi işçilikle yapılmış evler. Şimdi bu evlerde, her zaman açık bırakılan kapılardan ürkerek girip çıkan ya da pencerelerden orada olmamaları gerekirmiş gibi bakan kimseler oturuyor. Denize paralel caddenin ötesinde, arka sokaklardaki balkonlar derin bir uykuya dalmış gibi. Bunların birinden, en eskisinden, iplerle bir takım eski eşyayı indiriyorlar. İşte onması olmayan bir çürüme. Genel yıkıntı havasını doğrulayan bir görünüş.

Salı : Kalkıyorsun, perdelerini açıyorsun ve kendini Aya Dimitri körfezine bakar bularak şaşırıyorsun. Traş olurken aynada dosdoğru üzerine gelen büyük bir gemi ilişiyor gözüne. Baştan kara odana girecek nerdeyse. Yurduna döndüğünün duygusu her zamankinden daha çok belli ediyor kendini. Senin yerin burası, ama daha ilkel, daha biyolojik bir özlemin, doğup büyüdüğün toprakların çağrısını duyuyorsun: ateşle buz arasındaki çekime, açlık ve şehvet kadar güçlü bir tutkuya benziyor bu. Daha önce hiç böylesine duymadığım bir duygu.

Ne var ki, bu sabah kalktığım zaman, eskiden

tasarladığım gibi bir süre için İzmir'de oturmaya kalksaydım bu havanın ne kadar sağlıksız olacağını düşündüm. Her adımda dayanılmayacak kadar çok anıların dirilişi. Görüntülerin durmadan, insanı boğarcasına yığılışı. Ölülere karşı sürekli bir meydan okuyuş. Aile ağacının kurumuş bunca dalları. Burada iki üç yıl görevli olarak kalsam bile bu sürecin sona ereceğini sanmıyorum. Her şey beni geçmişe doğru çekiyor. Kalemimi bıraktığım şu anda kendimi günlük tutmak üzere defterini daha ilk kez açan on iki yaşında bir çocuk olarak görüyorum. Mor renkli mürekkep, başlıkları yazarken yapılan yanlışlar, odanın ve dışardaki günün görünüşü bütün bu anılar küçük bir kurşun sağnağı gibi yağıyor üstüme. İnsanın birkaç günden fazlasını çıldırmadan kaldıramayacağı, gittikçe yoğunlaşan bir bilinçlilik durumu.

Böyle olması daha iyi. İzmir'deki bu kalışım çocukluğumun son yıllarında başlayan bir çemberin kapanışını belirliyor. O dönemden ve o dönemin ardından gelen günlerden ne bir çıkış noktası var, ne de yolculuğun bir sonu. Dünya, her zaman olduğu gibi, şu ya da bu yerde varolmaya devam ediyor, ama kimse bir son durağa varmıyor.

Çarşamba : Dün sıradan bir takım gündelik işlerle uğraşmak zorunda kaldığım ikinci gündü. Bereket hava çok güzel. Öğle yemeğini Kokaryalı'da deniz kıyısında açık havada yedik. İki gündür bulutsuz, pırıl pırıl bir hava var. Dönerken amcamn evini gördüm.

Akşamüstü incir ve üzüm ticareti yapan İzmirli

bir toptancı tüccarın deposuna uğradım. Mesleğinden umulmayacak kadar zengin kişiliği olan bir adam. Kendisini geçen Temmuz'da buraya gelişimde tanımış ve bayağı hoşlanmıştım.

Bir ara, yemiş ticaretiyle uğraşan bir iş arkadaşı İzmir'e geldiğinde kendisiyle görüşmüş. Bu iş konuşmasının sonunda dostum, «Lütfen Aquitaine Prensi'nin kim olduğunu söyler misiniz bana?» diye yabancıya sormuş. Öbürü bir takım büyük ailelerin ünlü kişilerini aklından geçirmiş, sonra şaşkınlığını gizleyemeyerek, «Nasıl oluyor da bu prensle ilgileniyorsunuz?» demiş. «Kendisi Eliot'un **The Waste Land** şiirinde geçiyor da.» «Eliot...?» «Efendim, geçenlerde yabancı bir gazetede

İzmirli tüccar, Mr. Eugenides
Traşı uzamış, cepleri üzüm dolu...

dizelerini okudum. Biz İzmir tüccarlarını matrağa almakla ne yaptığını sanıyor bu herif diye düşündüm. Sonra hemen Londra'ya yazarak Eliot'un bütün kitaplarını ısmarladım.»

Kitaplar eline geçince, dostum koyu bir Eliot hayranı olmuş. Geçen Temmuz'da Eliot'un tutumunun ne kadar doğru bulduğunu açıklamıştı: «Dinde Anglo-Katolik, politikada kralcı, edebiyatta klâsiklere bağlı.» Kendisine modern Müslüman ve Türk dilinde bu kavramları nasıl açıklayacağını sordum, ama bu açıklama için yeterince vakit bulamadı. Dostum son seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi adayı imiş.

Ne olursa olsun, bu depo şimdiye kadar Türkiye'de gördüğüm en canlı ve en ilginç yerdi. Burası

limandan biraz içeriye düşüyordu. Depoya giden sokağa saptığım zaman hava kararmak üzereydi. Gündüz vardiyası sona ermiş, işçiler ana kapıdan akın akın çıkmaya başlamışlardı. Çoğu kadındı bu işçilerin ve içlerinden bazıları şalvar giymişlerdi. İçerde, deponun loş aydınlığında harıl harıl bir koşuşma. Yılın bu günleri incir ihracatının en civcivli zamanıydı. Seksen yıldır hemen hemen hiç değişmemiş eski bir yapıydı bu depo. Önüme çıkan karmakarışık merdivenler, koridorlar ve geçitler incirlerin ayıklanıp paketlendiği odalara gidiyordu. Geniş tahta merdivenleri tırmandım. İşçilerden biri dostumun yazıhanesini gösterdi. Oraya doğru giderken duvarları camlı bir taraçanın yanından geçtik.

Dostum, Birinci Dünya Savaşında kollarından birini kaybetmiş emekli bir İngiliz subayı ile konuşuyordu. Gemiler, yükleme işleri ve gemi tonajlarıyla ilgili bir konuşmaydı bu. Aralarında «The Silver Ocean» (Gümüş Deniz) diye bir sözü tılsımlı bir simge gibi durmadan tekrarlıyorlardı. Sonradan anlaşıldığına göre, yükünü bekleyen bir geminin adıymış bu.

Onlar konuşurlarken ben oturup çevreme şöyle bir göz attım. Burası toz içinde, karanlık bir sürü kıyı bucağı olan bir yerdi. Odanın periliymiş gibi bir hali vardı. Koca koca çelik kasalar. Üzerinde kâğıtlar, bardaklar ve büyük bir sürahi bulunan bir masa. Bunların yanında son moda bir vantilâtör. Tavandan uzun uzun kordonlar sarkıyordu. Bunların bazılarının ucu ampullü bazılarının ise çıplaktı. Ard arda bir takım kalfalar ve işçiler gelip sorular soruyorlar, ne yapmaları gerektiğini öğrenip çıkıyor-

lardı. Arada bir de telefon çalıyordu. Her şey beklenen gemilerin gününde gelip gelmemesine ve taşıyabileceği yüke bağlıydı. Arkamdaki rafta İngilizce bir takım kitaplar vardı. Eliot'un **The Family Reunion**'u özel bir yer tutuyordu. Konuşmanın kesildiği bir sırada dostum bana dönüp «The Silver Ocean» gemisi hakkında konuşurkenki ses tonuyla, «Bu oyunundan sonra Eliot neden koro yazmaktan vazgeçti?» diye sordu. Sonra Oxford Dünya Klâsikleri Antolojisini vererek William Plomer'in «The Levant» şiirini okumamı istedi. Şiir bana pek parlak gelmedi. Ama anlaşılan dostum çok beğeniyordu bu şiiri.

Tek kollu İngiliz gitmişti. Ama konuşmakta gene de güçlük çekiyorduk. Telefon durmadan çalıyor, her an rıhtıma yeni gemiler yanaşıyordu.

«Evet, malınız hazır olacak. Gece vardiyası yapacağız.»

Menderes boyundaki tarlalarda ağaçlarda olgunlaşan telâşsız incirleri düşündüm. Daha sonra aklıma incirin geçirdiği dönemler ve alın yazısıyla ilgili duygular geldi. Bu arada kara çalma konusunu da hatırladım (1). Bütün bu düşünceler beni eski çağlarda Anadolu limanlardaki yaşama düzenini —

(1) Kara çalıcının Yunanca karşılığı olan **sukophantes** kelimesinin kaynağı kesinlikle belli değildir. Bir kurama göre, incir ihracatının yasaklandığı I. Ö. VI. yüzyıl Atina'sında bu kelime incir kaçakçılarını ilgililere bildirenler için, bir başka kurama göre ise, ağacı sallayarak yapraklar arasındaki incirleri meydana çıkaranlar, dolayısıyla da şantaj ya da yalan yere suçlamalarla zenginlerden para sızdıranlar için kullanırmış.

gemileri, malları, limanları, birbirini etkileyen uygarlıkları, kıyımları, göçleri, sürgünleri, kendini durmamacasına tekrar eden bu süreci hatırlamaya yöneltti.

Oturup rahatça dereden tepeden konuşmanın ya da Eliot'un korolarını tartışmanın zamanı olmadığını anladım ve kalkıp gitmek için incirin iyisini kimden bulabileceğimi sordum. «Bu iş için çarşıya gitmek gerek,» dedi dostum, «biz yalnız dış ülkelere gönderiyoruz.»

Ama gene de zile basıp adamlarından birini çağırdı ve ona Türkçe bir şeyler söyledi. Adam biraz sonra çiçekli selofan kâğıdına sarılı içinde yirmi incir bulunan bir paketle döndü. «İsterseniz bu adamın incirlerinden alın, yabancı değildir.» dedi dostum. Adamın adını yazmak için kalemimi çıkardım. Bu arada benim ne yaptığıma hiç aldırmayan dostum paketi açıp incirleri büyük bir özenle önüne dizdi. Sonra incirlerin hepsini bir bir açarak iyice gözden geçirdi. İçleri açılan incirlerin bal renkli parıltısı ve kâğıdın parlak renkleri, sönük elektrik ışığı altında, dostumun hareketlerine şölensi bir görünüş kazandırıyordu.

«Bu paket fenaya benzemiyor. Yirmi dört incirden yalnız beşi bozuk.» Yeniden zile bastı ve getirilen başka bir paketi aynı birincisini yaptığı gibi iyice gözden geçirdi. «Bizimkiler daha iyi.» dedi. «İsterseniz size bir miktar verebilirim. Yalnız bu adam tilkinin biridir,» diye ekledi, ikinci paketi getirip çıkan adamın arkasından gülümseyerek. «Bizim en iyi paketlerden seçmiş anlaşılan.»

«Bu incir işinin Dr. Faust'usunuz, bakıyorum.»

dedim kendisine. Gülümsedi, «Doğu'nun geleneklerini korumak hoşuma gidiyor,» dedi. «Bilirsiniz, bizde iyi bir şey yaptılar mı, çocukların elini öpmek âdettir. Geçen gün, niçin olduğunu bilmiyorum ama, bir Amerikalının elini öptüm.» «Kaç yaşındaydı Amerikalı?» «Eh, otuz beş filân vardı.»

Perşembe : Dün Kadifekale'ye tırmandık ve çevresini dolaştık. Daha sonra oraya yakın bir yerde öğle yemeği yedik. Lokantanın sahipleri Giritliydi. Girit' ten gelme bütün Türkler gibi çok güzel Rumca konuşuyorlar ve bırakıp geldikleri adanın özlemi içindeler. Onları görünce, Ankara'da tanıdığım Giritli bir ustayı hatırladım. Herkes bu adamın suratsızın biri olduğunu ve kendilerine uğursuzluk getirdiğini söylerdi. Oysa benim kendisine Rumca «Nasılsın dostum? Ne var, ne yok?» demem adamın keyfinin yerine gelmesine yeterdi.

Daracık sokaklardan geçerek kaleden aşağı doğru indik. Bu mahalleyle ilgili hiç bir şey hatırlamıyorum. İlgimi çekmemiş olması canımı sıkıyor. Buradaki bütün yaşantım belleğimin çalışmasıyla sınırlı. Bir de ışığa bakmakla. Kanmamacasına içiyorum ışığı.

Yemekten sonra bana Ayafotine Kilisesini gösterecek birini aradım. Yıkıntılardan, bitip tükenmek bilmeyen yıkıntı çeşitlemelerinden başka bir şey kalmamış. Nereye gitsem, yıkıntılar arasında biten mavi kır çiçekleri çıkıyor karşıma. Eski Yunan katedralinin yerinde sadece bir iki duvar kalıntısı var. Güçlükle okuyabileceğiniz V.S. harfleri katedralinin

bitişiğindeki Selânik Bankasının yerini belirtiyor. Daha sonra ninemin Verkane'deki evinin yerini gösterdiler. Şimdi burada her şeyi deniz gibi örten bir park var. Bir daha İskele'ye gitme cesaretini hiç bulamıyacağım kendimde. Kimse iki kere yapamaz böyle bir yolculuğu.

Aynı gün öğleden sonra Buca'ya gittik ve akşamın geç saatlerine kadar orada kaldık. Eski bir kır köşkünün kasvetli ıssızlığı.

Cumartesi, Efes : Türklerin eskiden (Agios Theologos'tan) Ayasuluk dedikleri Efes'in bugünkü adı Selçuk. Kasabanın biraz dışında Roma heykelleri olan küçük bir müze var. Bunlardan hiç biri pek önemli değil, ama hepsinde sanatçı bir elin varlığı duyuluyor ki, bu da bir şey. Çıplak bir gövde, başka bir oturmuş Aphrodite heykeli, bir giysinin kıvrımlarının mermer üzerindeki ince ayrıntıları. Eros, tanrıçanın dizlerinde. Çocuğun eli anasının memesini tutuyor. Ana-oğul arasındaki duyusal yakınlık.

Türkçe konuşamamak oldukça can sıkıcı bir şey. Bize müzeyi gezdiren bekçi ise başka dil bilmediği için epeyce sıkılmışa benziyor. Dışardaki sokak işaretlerinin de hepsi Türkçe...

Lysimakhos'un (1) şehri Efes'e ilk gidişimde eski limanı aradım. Harita bu limanı uzun dar boynu Gediz ırmağının ağzına yönelen bir şişe biçiminde gösteriyor. Şişenin altı ise Arkadiana mahallesinin bulunduğu yer. Biz de bu yola saptık. Hava yağmurluydu. Geniş ana caddenin kaldırım taşları

(1) Büyük İskender'in Makedonyalı generallerinden biri.

yağmurdan parlıyordu. Yerler mermer çiçek heykellerinin parçalarıyla doluydu. Başka garip bir şey de yerden yükselen tavşankulağı çiçeklerinin kokusuydu. Karşımızdaki tepede küçük bir yapının üzerinde «Ermiş Paulus'un Zindanı» yazısı okunuyordu. Bu gösterişli ana cadde biraz sonra eski limanın yerinde biten kamış ve sazların arasında kaybolup gidiyor. Deniz ise ırmağın getirip yığdığı kum ve çamur yüzünden şehirden epeyce uzaklaşmış. Sağımızda eski hamamlar. Önümüzde bir ağızdan uluyan sokak köpekleri. Daha ötede, ufuk çizgisine kadar uzanan ovanın ıssızlığı.

Cumartesi öğleden sonra : Efes'i gezebildiğimiz kadar gezdik. Celsus (2) kitaplığını gördükten sonra biraz dinlenmek için oturduk. Önümde pazar yeri ve daha gerilere uzanan sıra sütunlar. Solda, güneş Bülbül Dağı eteklerinde batmak üzere. Sağda, devrilmiş bir sütunun başlığı çevresinde biten tavşankulakları bir çelenk meydana getiriyorlar. Bu kez Efes bana durmadan İonia göğünün renk tonlarını hatırlatan tavşankulaklarıyla kaplı. Bütün havayı saran bu tatlı koku canlı bir gövde gibi. Dağlarla kayaların dansı burada Attika'da olduğundan daha huzursuz. Sıra sütunların bittiği yerde küçük ağaçlar var. Behçi bunlara «karaağaç» diyor; ağaçların altında güneşlik ve gölgelik lekeler görünüyor. Birden bir baykuş sesi sessizliği bozuyor. Saat öğleden sonra üç.

Kum ve çamurun doldurup kuruttuğu eski li-

(2) İ. S. ikinci yüzyılda yaşamış Hıristiyanlığa karşı olan Platoncu bir düşünür.

manı bütün sabah unutamadım. Tiyatroyu gezerken kuyumcuların öfkesini ve «Yücedir Efeslilerin Artemis'i» diye bağrışmalarını hatırladığım zaman ve sonra küçük tiyatroyu dolaşırken de aynı düşünce kafamdaydı. Toprağın altında gömülü kalmış bir liman, bir zamanların bu şanlı şehrinin ve onu çevreleyen ölü ovanın mezar olan ağzı. Eskiler gövdeden ayrılan ruhu bir kılavuzun öteki dünyaya götürdüğüne inanırlarmış; benim için bu hayaletli liman Ayvalık, Halikarnas, İskele ve İzmir gibi eski parıltısını yitirmiş bütün Anadolu limanları için bir ölüler kılavuzu. Otuz yıl önceki İzmir bugünkü İzmir'den çok daha yakın eski Efes'e. İşte sen burada da doğduğun şehrin ölüler şöleninde oturmuş buluyorsun kendini.

Akşam : Artemis tapınağının yerinde bir iki inek tembel tembel otluyor. Sütunun tabanı hâlâ yerli yerinde. Bir zamanlar eski dünyanın gözbebeği olan bu tapınaktan başka hiç bir şey kalmamış. Ama kırık mermer kalıntılarıyla dolu Efes. Biraz ilerdeki İsa Bey Camiinde bu mermer kalıntılarının —köşe taşlarının, sütunların, sütun başlıklarının— bol bol kullanıldığını görebilirsiniz. Aynı kandan olanların arasındaki yasak ilişki gibi bir çeşit mermerler arasındaki yasak ilişki.

Ayasuluk'un «kovalama kapısı»ndan (1) geçerken güneş batmak üzereydi. Az ötedeki tepede bir kilisenin boş kabuğu. Daha ötede de Patmos'da Kıyamet gününün hayalini gören Ermiş Yuhanna'nın

(1) Bu sözler 1922 Yunan bozgununu da çağrıştırıyor.

mezarı. Batıda ise kuleler arasındaki duvarları ve mazgal delikleriyle bir tiyatro dekorunu andıran Selçuk kalesi yükseliyordu. Rehberimiz sunağa benzeyen sekiz köşeli kalın bir sütunu göstererek bunun ermişin mezarı olduğunu söyledi.

«Ve her gemi reisi, ve gemi ile bir yere giden her yolcu ve gemiciler ve deniz işleriyle geçinenlerin hepsi uzakta durdular,

«Ve onun yanmasının dumanını gördükleri zaman: Büyük şehre benzer hangisidir? diyerek bağırıyorlardı.

«Ve başları üzerine toprak attılar ve ağlayarak ve matem çekerek: Vay, vay, büyük şehir! denizde gemileri olanların hepsi onun kıymetli mallarından zengin oldular; çünkü bir saatte perişan oldu, diyerek bağırıyorlardı...» (2)

Jüstinyen'in zamanında yaşamış olan İlâhiyatçı Ermiş Yuhanna Efesliler için her alanda Artemis'in yerini almış. Hac yolculuklarına, efsanelere, boş inanların çıkmasına hep o yol açmış. Bir mezhebin ortalama ömrü ne kadar acaba? Çağımızda gelişen siyasal öğretilerin yaşama süresi daha öncekilerle aynı ise, bu alanda pek başarılı değiliz demektir. Hiç değilse çağdaş bir putperestin vardığı sonuç bu. Şimdilik İonia kıyılarının alacakaranlığında, tavşankulaklarında ve Herakleitos'un yüce ruhunun kendini düşüncelerimizde hâlâ duyurabildiği yankısında bir avuntu bulabiliriz.

Pazar : Anadolu'daki yıkıntıların üzerine çöken kasvet anlatılır gibi değil. Her şey bu kasveti yoğun-

(2) **Kitabı Mukaddes**, Vahiy, Bap 18, 17-19.

laştırıyor sanki. Ölülerin konuşabilmesi için yaşayan kanla bağ kurmaları gerek: burada eksik olan da bu. Zaman zaman bir yabancı gelip ölülere bir şey sunuyor ve birden Tiresias ile Antikleia'nın hayaletleri beliriyor sonra her şey sayısız ölülerin arasına karışıp gidiyor.

Dün Efes'i gezerken, kitaplığın yanından Celsus'un taş sandukasına giden dar geçidi bize gösterdiklerinde gramerci Lysias'ın mezarını düşünmeden edemedim. O daracık mahzende, sadece bekçinin fenerinden gelen ışığın aydınlığında Doğuya açılan bir kapı olan Efes limanının en şanlı günlerinin bir resmini çizdim kafamda. Gemiler, gemiler. Denizle kara arasında sürekli bir gidiş geliş. Efesliler, yakın kasabalardan gelenler, askerler, denizciler, yabancılar sayısız çıkarların, dinlerin ve ırkların kaynaştığı bir pota. Yunan uygarlığı, Levantenlik, erotik mezhepler, boş inanlar. Bu Efes limanı ile ondokuzuncu yüzyıl sonundaki İzmir ya da İskenderiye limanları arasında büyük bir ayrım olduğunu sanmıyorum. Bir takım insanlar zaman zaman Kavafis'in Hellenizme tapmasından söz ederler, elbette ki haksız da değildirler bu konuda. Ama Kavafis'in bütün özelliği yalnız bu olsaydı, geride bıraktığı eserin Rhangavises ve daha birçok başkalarının bıraktıklarından değişik bir yanı olmazdı. Oysa Kavafis durmadan bir şeyler katar kendi hayatına: acı çekerek yapar bunu ve bilir ki ister Ptolemy Lathyras'ın İskenderiyesi, ister İmparator Julian'ın Antakyası, ister kendi oturduğu Rue Lepsius kesimi olsun anlattığı yaşantının aynı yaşantı olduğunu bilir. Kılığını değiştirebilir, ama giysilerinin

altında sesi, tepkileri ve hareketleri hep aynıdır. Kavafis'in sanatının ilginç yanı hem geçmişi canlandırması hem de bu canlandırdığı dünyanın yaşayışına katılıp geçmişle bir şeyler paylaşmasıdır.

Bugün nüfus sayımı olduğu için hava kararıncaya kadar sokağa çıkma yasağı vardı. Kordon boyu sayım görevlisi birkaç kişinin dışında kimsesizdi. Ama hergünkünden değişik bir görünüş değil bu. Gördüğüm şehirlerin belki de en cansızı İzmir: sanki bütün yıl boyunca nüfus sayımı yapılıyor.

Akşama doğru ziyaretimize yaşlı bir adam geldi. Yanında ne milletten olduğu belirsiz orta yaşlı bir doktor arkadaşı vardı. Birlikte bir şekerci dükkânına gittik. Şekerleme ve lokum geleneği hâlâ yaşıyor, tıpkı Rumcanın liman bölgesinde herkesin anladığı ortak bir dil olarak yaşadığı gibi. Bu arada doktor bize bir hikâye anlattı :

Geçen gün Paralel denen mahallede bir hastaya çağırmışlardı. Yatak odasına çıktım. Hazımsızlıktan başka bir derdi olmayan hasta kadın karyolanın dibinde yerde yatıyordu; karyoladaki yatak ise bozulmamıştı bile. Zemin katındaki odada bir süre oturdum ve duvarda resim çerçeveleri ve fotoğraflar arasında gözüm bir musluğa ilişti. «Bu da ne?» dedim ev sahibine. «Bendeki talihe bakın,» dedi adam, «geçen gün bu odada çocuklar oynuyorlarmış. Oyunları da duvara çivi çakmak. Sonra tam çivi çaktıkları yerden birdenbire su fışkırmaz mı! Hemen bir usta çağırıp oraya bir musluk takdırdım. Artık suyumu dışardaki çeşmeden getirmem gerekmiyor!»

Pazartesi : Sabahleyin müzeye gittik. Müze hâlâ ayakta duran kiliselerden Ayavuklos'un içi. Üzerinde Ayayorgi ile Ayadimitri'nin oyma resimleri olan çift kanatlı kapı. Kilisenin kadınlar bölümünde gördüğüm bu kapının buraya ait olmadığı açıkça belli. Girişte bir takım taş lâhitler dizili. Bunları görünce eskiden bizim bağda bulduğumuz lâhidi hatırladım. Belki o da aynı gruptandı. Fakat Urla'da bulunup müzeye getirilmiş tek parça bir atlıyla av köpeğini gösteren bir mozaikti. Ayrıca ninemin zamanından kalma fotoğraflardaki kadınlar gibi başları taraklı bir takım kadın heykellerini, yaldızlı defneden bir tacı, biçimli göğüsleriyle Bakkhus rahibelerinin pişmiş topraktan yapılmış heykelciklerini ve hepsinden çok da Efes'te bulunan nehir tanrısının büyük heykelini hatırlıyorum. Nehir tanrısı bir şölendeymişcesine yanlamasına uzanmış bir eliyle Amalthaia'nın içi çam kozalağı, ayva, elma, limon ve üzüm gibi çeşitli meyvelerle dolu boynuzunu tutuyor. Bol saçlı başını çiçeklerden bir taç süslüyor. Ağzının yanlarından sarkan bıyığı ve sakalı biraz İsa'nın çizgilerini andırıyor. Bu mermerin herhangi önemli bir özelliği yok. Ama gene de gözümü ondan alamıyorum, uzun uzun bu heykele bakmak istiyorum. Sıradan bir sanat eseri olması bu heykelin varolup olmamasının pek bir şey değiştirmiyeceği duygusunu veriyor. Gövde insana dokunma isteği vermiyor, tanrının elindeki meyvelerin ise taştan olduğu besbelli. Acıklı bir sanat eseri: yok olup gitseydi, büyük bir kayıp olmazdı. Nehir tanrısı gözlerini her şeyin sonunda toprak olacağı gerçeğine aldırmadığını anlatmak istercesine uzaklara dikmiş.

Öğle yemeğini Buca'da yedik ve akşama kadar orada kaldık. Hava kararıncaya kadar dışarıda dolaştık. Orada da her şey olduğu gibi bırakılmış; yavaş yavaş çürüyüp gidiyor. Bir zamanlar zenginlerin yazlığa geldikleri bu tatil yeri bugün kimsesiz köşklerin ve bomboş evlerin demirlediği bakımsız bir bataklık olmuş. Kapalı avlulardan gelen çocuk şarkıları bozuyor sessizliği. Havayı içime çekiyorum. Bu daha da kötü bir duygu.

Ah, günlerdir içimi kemiren bu ölüm sızılarından bir kurtulabilsem!

Günümüzde savaşın korkunçluğu herkesin sözünü ettiği sıradan bir şey. Oysa ışığı ve gölgesi, sevinç ve acı törenleri, tüm varlığının en ince dokusuyla bütün ve yaşayan bir dünyanın birdenbire yok oluşunu iliğinde duymak, bu yok oluş anında eklemlerin çatırdısını kulaklarında işitmek belki de çok daha acı. Hele o günlerin üzücü olayları. Kanında taşıdığın bu yazgının bugün dünyayı ürperten o korkunç yazgıyla karışması da ayrı bir konu. Hieropolis tiyatrosu, Stratonikeia, Bergama tiyatrosu, Efes tiyatrosu. Bu tiyatrolardaki seyircilerin sıra sıra gözlerini kafanda canlandırmaya çalışırdın. Şimdi onları düşünüyorsun hava kararırken ve çocukların ellerindeki deniz kabukları gibi görünüyor sana o gözler. Bu tiyatroda tam bir arınma gerçekleşmediği için yıkımı olmayan bir tragedya oynandı senin için. Güneş İki Kardeş kayalarının ardında batıyor. Alacakaranlık tükenmez bir sevginin renklerini yayıyor göğe ve denize. Ve sen bunun korkunç bir yalan olduğunu haykırmak istediğin için utanıyorsun. Çünkü sen çemberin kapanmadığını, ceza melekleri-

nin şu küçük ve ıssız yerde yeryüzünün güçlüsüne güçsüzüne saldırdıklarını, durup dinlenmediklerini ve onların toprağın derinliklerinde kaybolmalarını ne senin, ne çocuklarının göreceğini biliyorsun.

Salı, İskenderun vapuru : Bu sabah eski pazar yerini dolaştık, çarşıyı gezdik, saat ikide de İstanbul'a gitmek üzere vapura bindik. Halk karınca gibi vapura doluşmuştu. Kalabalığın çoğu Denizcilik Bankasının yeni satın aldığı vapuru görmeye gelmişti. Bizi eskiden İskele'ye götüren küçük vapurun rotasını izledik. O küçük vapurun adı Konstantin'di. Süvarisi Krikor Kaptan ise yaman bir ayyaştı. Biz uzaklaştıkça uçsuz bucaksız bir yermiş gibi görünüyor İzmir, oysa benim için Göreme'nin kovuklarından daha kalabalık değil.

Bir tepecikten daha büyük görünmüyor şimdi Kadifekale. İnsanın belleği nasıl da büyütüyor her şeyi. Yalnız dağlar koruyabilmiş her zamanki boyutlarını. Urla'ya giden araba yolunu kolayca seçebiliyorum. Son yolculuğumdakinden çok daha hızlı gidiyoruz şimdi. İskele'yi ilk olarak bu açıdan görüyorum. Foça'ya doğru dönerken adalarla çevrili bütün bu körfez insana yasaklanmış kutsal bir sığınak görünüşünü veriyor. Yeniden, daha doğrusu her zaman, bu toprağa olan bağlılığımı duyuyorum. İnsanın içindeki bu duygunun, kanla özsuyunun bu çığlığının gerilimi anlatılır gibi değil. Hepimiz ağaçtık herhalde başlangıçta. Işıyan yüzler, gülümseyen dudaklar, sesler. Kardeşimin kalemiyle yazıyorum bu satırları. Tanrı ölülerimizi bağışlasın. Bu meltem, bu

renkler, bu sıcaklık ve bu ışık onları geride bırakmayı güçleştiriyor. Ayrılış saatini durmadan geriye atmaya zorluyor insanı. Bir güz derilişi duygusu bu. Gözlerim onlarla dolu: başka bir şeye yer yok gözlerimde.

Alt kata, vapurun küçük barına iniyoruz. Yirmi kadar yolcu, bir berber dükkânında bekliyormuş gibi gözleri boşlukta, oturmuş konuşuyorlar.

İonia, bir çekmecede artık kimsenin anlamadığı aşağılık haberlerle dolu eski gazetelerin arasına atılmış yüce bir prensesin tacı gibi. Eğer bu günlüğün vermek istediği bir ders varsa, bu, geçen Temmuz'da diplomat dostumun sözleri olabilir: «Yunanlılar, İzmir'i Türkler yaktı, diyor. Türkler de, Yunanlılar. Gerçeği kim çıkaracak ortaya?»

Bu korkunç iş olmuş bir kere. Önemli olan, durumu kimin kurtaracağı.

Hava kararırken Midilli açıklarından geçtik. Doğuda dolunay, karanlık kıyılar. Bergama, Ayvalık. Kimsecikler yok, Tanrının gözünden başka. Batıda, güneşin az önce kaybolduğu yerde, adanın ışıkları belli belirsiz seçiliyor, motorlar balığa çıkmaya ya da kaçakçılığa hazırlanıyorlar.

Çarşamba : Piyasa şarkıları arasında İstanbul'a yaklaşıyoruz. Vapurdaki radyo çıldırttı bizi. Oysa ne güzel bir vapur. Deniz kurşun rengi, kıyılardaki kum donuk beyaz. Minareler kamış gibi yükseliyor: işte Ayasofya. Akşama trenle Ankara'ya gidiyoruz.

SİKELİANOS

Şairin ölümü bir doğumun kendini tamamlamasıdır. Angelos Sikelianos göçtü. Eseri, artık, bu büyük adamın gölgesinin dışında, tümüyle yükselerek sönmeyen bir ışık içinde gerçekliğe erişiyor.

Tek bir yaprağı olmadan yalnız çiçekleriyle donanmış
bir badem ağacı gibi,
Usun derinliklerine inen bir yığın ak çiçek,
bir çiçek sessizliği.

Böylece, Angelos Sikelianos'un göçüşüyle geride kalan boşluğu ölçmeye çalışırken bir doğumun bu çiçek açan sessizliğini düşünüyorum. İnsanın böyle duyguların etkisi altındayken kendini açıklaması çok güç. Ne var ki, onun yaşayan insan varlığını aramızda korumak için elimden geleni yaparken, ruhunun bütün coşkunluğuyla hayatı ve ölümü kucaklamaya çabalayanın da gene kendisi olduğunu hatırlıyorum. Bunca gömme ve diriliş görüntüsünü akla

getiren başka birini düşünemiyorum. Diyebilirim ki. Sikelianos'un eseri o en yüce baharı kutlama töreniyle, Yunanlıların Paskalyadan önceki hafta içinde yaptıkları törenlerle bir arada anılmalıdır.

Yıllar geçtikçe ve şairlerimizin yardımıyla geleneğimizin yankılarını dinleyen bizler, onların hangi derinliklerden kopup geldiklerini anlamaya, başlıyoruz, bizi çevremizdeki dünyadan ayıran niteliklerin neler olduğunu yavaş yavaş çıkarmaya başlıyoruz. Bazan, duygularımızın ve inancımızın gerçek olduğu, içgüdülerimizin — zaman içinde kuşaklar boyunca yol aldıkları için yalnız aramızda değil, çok uzaklarda kökleri olduğunu duyduğumuz zaman — uyumlu ve engin bir zenginliği ve oldukça garip bir niteliği olduğunu görürüz. Bunun ne kadar garip olduğunu anlamak için son yüz elli yıl içindeki büyük şairlerimizi düşünmemiz yeter. İnsan bu şairleri bir kavramın, Yunanlılık kavramının, ufkundaki kerterizler olarak düşünür ve bunların birbirinden hem değişik hem de ne kadar birbirinin benzeri olduklarını görmeye çalışırsa, belki o zaman ruh iklimlerimizin kapsamını ve dokusunu biraz olsun kavrayabilir. Gördüğümüz şeyin hem her zaman kendisiyle tutarlı, ama aynı zamanda da gizemli, yaşayan her şey gibi kendisiyle çelişen bir yanı olduğunu anlayabiliriz.

Bizim geleneğimiz karşıtlıklarla doludur. Ancak büyük adamlar bir uyum sağlar bunlar arasında. Yunanistan'da Dionysos ile çarmıha gerilen İsa'nın varlıklarını herkes bilir. Ama şu sözleri ancak Sikelianos'un güçlü sesi tenimizde somutlaştırabilir:

Benim tatlı çocuğum, Dionysos'um, İsa'm benim.

Tanrıya bu kadar yakın olan Meryem Ana'nın görünüşünü ben hep böyle tasarlamışımdır kafamda. Sonra şairin aşağıdaki gibi düşlerini düşünüyorum; bu düşler de renklerini şairin çocukluğunda gittiği kiliselerdeki ermiş resimlerinden almış olmalı :

... düşümde babam boyluboyunca yanıma uzanmış,
kefenini yırtmaya çalışıyordu
gözlerimin önünde çırılçıplak fırlayıp
daha güzel, daha olgun,
teni koncalar gibi
aydınlık içinde,
«Oğlum, özgürlüğümü kazandım!»
diyebilmek için bana.

Ve Sikelianos'un dinsel duygularını gözden geçirmeye çalışıyorum: ta Levkas'ta her soluğunu Yunan toprağının beslediği atalarından kalma Hıristiyanlığından çoktan ölmüş sandığımız mitleri özümleyerek Herakleitos'un dediği gibi birbirinin aynı olan Dionysos'a ve Hades'e kadar uzanan ve her zaman bir dirilişi, bir yeniden doğuşu özleyen duygularını.

Sikelianos'un daha yeniyetme olduğu yıllarda, bütün düşünce hayatımız bu özlemin dürtüsüyle bir canlılık kazanmıştı.

Yeni, gül renkli
ışıkta yıkanan
Yunan gençliğinin düşünde
genç tanrının savaşının

oyunu oynanıyor,
genç Apollon'un
Ejderi öldürdüğü savaşın oyunu.

Şiirimizin Palamas dönemiydi o yıllar, fakat ben o dönemi dile getiren sayısız örnekler içinde sadece Sikelianos'un Perikles Yannopulos'u anlattığı dizeleri anmak istiyorum (1). İki kardeş gibi birbirlerine benzerler Yannopulos'la Sikelianos.

Ve güzel gövdeyle güneşin sevgisi,
hiç yorulmadan,
sadece bir tek hareketle, sadece
canlı bir gülümseyişle, sadece
bu Attika göklerinin parıltısının
boşluğunda bir karganın çığlığı gibi
canlı ve aydınlık bir gülüşle
güzelliği dile getiren
gülümseyişinde ve hareketlerinde
tertemiz ve yardımsız hayata yeniden doğan.
Ey Attika! ve kimse o denli tanrıcasına
içine çekmedi senin o ince kokularını,
kimse onun gibi tutmadı gözkapakları arasında
senin o beklenmedik renklerini
ve tenine katmadı o yalın ruhunu.
Kimse yok aramızda
senin zeytin ağacına,
sarışın başak başlarına
ve altınsı sarı mermerlerine onun kadar benzeyen

(1) Perikles Yannopulos. Yazar (1869-1910). Atını Salamis denizine sürerek kendini öldürmüş.

Ama Yannopulos'tan çok daha güçlü bir yaratıcıydı Sikelianos. Yannopulos'u kemirip tüketen ve atına binip denizlerin altındaki mezarına koşmasına yol açan o coşkun ve kavurucu alevi o da duyuyordu, ama aynı zamanda damarlarındaki katıksız Dionysos'la şimdiki zamanı diriltmeyi, geleneğimizin en uzak ve varilmaz kutsal sığınaklarından çağdaş bir hayat yaratmayı başarabiliyordu. Sesinin duyulmasıyla, kökü Yunan toprağında bir Kıyamet Günü gibi, bir ilkçağ sabahının olanca çiğiyle soluyarak kökü insan duyularında, tümüyle unutulmuş bir dünya mezarında dirilir. Nesneleri kesintisiz ve ışınlarda herhangi bir kırılma olmaksızın görür Sikelianos. Ve ölümle hayatın en coşkun anını birbirinden ayırmamakta nasıl direnirse, kendi varlığı ile yurdunu birbirinden ayırmamakta nasıl direnirse, tanrıların dünyası ile insanların dünyasını birleştirmek için de öyle direnir. Helenik ve kutsal olan bir insanlaştırma eğilimi vardır Sikelianos'ta :

... ve biz diyoruz ki, mümkündür yeryüzünün
yıldızlarla karışması, sabanın toprakla
karışması gibi,
ve gökyüzünün tohumları büyütmesi. Ey Tanrı,
zaman zaman yükünü duyuyor yüreklerimiz
hayatın acılığının ve olanca ağırlığının.

Ama amacım Sikelianos'un şiiri üstüne konuşmak değildi. Benim burada yapmak istediğim yitirdiğimiz dostla biraz daha birlikte kalmaktı.

Kendisini hayatta çok geç tanıdım, bunun suçunu da daha çok kendimde buluyorum. Onunla ilk ger-

çek karşılaşmamız «Kutsal Yol»u ilk olarak kendi el yazısından okumamla başlar.

Kaderin açtığı yeni yaradan
güneşin içime dolduğunu duydum,
açılan gedikten suların hızla dolup
gemiyi dibe batırışı gibi.

Bu yaralı ,ama olgun gücün bende yarattığı duygunun tazeliğini büyük bir hazla hatırlıyorum. Sonraları, onu ne zaman köyde görsem ya da onun tarlalarda nasıl çolaştığını anlatan köylüleri dinlesem, kendisini ruhun yolu dediği Kutsal Yol'da yürümesine yardım eden ve Faneromeni'nin armağanı olan keşiş bastonuyla düşünürdüm. Yannopulos'un seçtiği son yol da duydu. Dilimizin bu ustasını bu Yunan manzarası içinde — kendisinin yakından tanıyıp sevdiği ve mermerlerine, tepelerine, kıyılarına tıpkı bir çobanın kulübesindeki eşyaya dokunduğu manzara içinde hayranlıkla seyretmek hoşuma giderdi. Dağlarda ve ovalarda oturan bu yalın insanların ona Kir Angelos deyişleri hoşuma giderdi. Onun hayatındaki o az rastlanır nitelik, büyük küçük her şeyde eriştiği yalınlık ve arılık beni duygulandırırdı.

Son yıllarında, çektiği uzun hastalık sırasında kendisini görme fırsatını bulduğum zamanlarda da aynı şeyleri hissettim. Çünkü daha başlangıçta, «Tek yöntem ölümdür,» diyen bu adamın kaderi uzun süre öteki dünyanın eşiğinde yaşamasını gerektirmişti. Bu dönemde de her zaman olduğu gibi aynı gönlü

yüce zevk içinde, bir gülü seçip sunuşundaki aynı incelikle yaşadı. Bir gece, hatırlıyorum, onun evindeydik; bu yaralı aslan nicedir ertelenen o son darbeyi yemiş yatıyordu. Bana, «Karanlığın özünü gördüm,» dedi, «anlatılmayacak kadar güzeldi.» Uzun bir yolculuğa çıkmak üzereydim. Onu bir daha görüp görmeyeceğimi bilmiyordum. Odada büyük bir meleğin kanat çırptığını duyuyordum. Sanki görmediğimiz bir şeylerin soluğu esiyordu üzerimize — görmediğimiz, ama hava gibi, hepimizin büyük bir tutkuyla aradığı ve ancak bir kaç kişinin erişebildiği Yunan üslûbu gibi hayatta her şeyden çok sevdiğimiz bir şeylerin soluğu.

Evden çıkarken «Büyük Dönüş»ün son bölümünü mırıldanıyordum kendi kendime:

Çünkü biliyorum: küme küme yıldızların ötesindeki
derinliklerde,
gizli ve bir kartal gibi,
beni bekliyor, tanrısal karanlığın başladığı yerde,
tıpkı bana benzeyen ilk kişiliğim.

Yıldızların dirilişini seyrediyordum.

DENİZCİ DOSTUMUZ ANTONİU

D. I. Antoniu'nun sonunda bazı şiirlerini yayımlamaya karar verdiğini görünce, kendisinin yıllarca önce Londra'daki büromda birdenbire karşıma çıktığı o güz akşamını düşünmeden edemedim. Antoniu gemisiyle getirdiği malları, belki de buğdayı, boşaltmış, kömür yüklemek için Cardiff'e gitmek üzereydi. Rio del Plata'ya yaptığı uzun yolculuklardan sonra sessizce geçirebileceği bir iki saati vardı, bu saatleri de sisin belirsizliği ve henüz dostu olmayan bir adamın varlığı dolduruyordu. Gözlerini insanın solunda ya da sağında belirli bir noktaya diken, ulu orta konuşmayan ve istediği bir şey oldu mu kendine güvenen yalın bir insandı. Anayurdumuzda yaşamanıza yardım eden birkaç kişide sevdiğimiz ve bizi yeryüzündeki öbür uluslardan ayıran o belirsiz duygudan sıyrılamayan bir havası vardı. Helenizmin kemiren kanseri demeyi düşünüyorum bu duyguya.

Sessizliğe bürünen şehrin kimsesiz sokaklarına çıktık Antoniu ile. Islak yaya kaldırımlarında renk

renk tebeşirle çizilmiş İsa'yı, İsa'nın soluk kırmızı alnını ve kalbini, ağzında piposuyla Baldwin'in portresini, onun yanında da başı kendi balık kuyruğuna dolanmış bir deniz kızını seyrettik. Karadeniz'den, insanları karadan denizlere, denizlerden karaya çeken o karşıkonulmaz güçten ve ırkımızın başından geçen mutsuz olaylardan konuştuk... İlk olarak sayısız Yunan sigara paketinin üstüne yazılan bu şiirleri şimdi matbaa harflerinin kişiliksiz görünüşü içinde okurken, reklâm ışıklarının sisli havanın derisini bir denizcinin dövmeleri gibi süslediği sokaklardaki o ilk konuşmalarımızı hatırlamaktan alamadım kendimi. Ses gene o ses, limanlardan limanlara dolaşıp konuşan ve sonunda çobansı Atinamıza dönen ses. Duygu terazisinin kefelerini dengede tutmayı başaran, kendi alın yazısıyla uzak ve yabancı ülkelerdeki insanların alın yazılarını karşılaştıran bir adamın gene o nerdeyse kekeleme kertesine varan sesi. Gerçeklerle ilgili öğelerden kimi zaman yoksun olsa bile. Şiirde gerçekler her zaman bir başlangıç, kimselerin bilmediği bir yere gömülü bir çıkış noktasıdır ve bu çıkış noktası ne kadar derinlere gömülüyse o kadar iyidir. Külrengi bir ışık altında kömür yüklemenin nasıl sonu gelmezse, öyle sonu gelmeyen günler, gemi dalgalarla boğuşup yol alırken kaptan köprüsünde denizle gök arasında geçen günler; bütün acıklı görünüşleri, kırk günlük bir uğraşma ve didişmeden sonra gerçekleşen bir isteğin hayal kırıklığı ile limanlar; uzak ve yabancı gülümseyişleri — ya hemen

---

1936 yayımlanmış bir kitap tanıtma yazısı.

gördüğümüz ya da hiç bir zaman göremeyeceğimiz bu gölgelerin ve renklerin hepsine rastlayabiliriz denizci dostumuzun şiirinde. Bir gemi defterini karıştırırken ya da bindiğimiz gemi bizi sevdiğimiz şeylerden uzaklaştırırken ışığın altında, açık bırakılmış bir kapı aralığından birdenbire karşımıza çıkan bir gemicinin heybetli ve uysal yüzüne rastladığımız gibi rastlarız bunlara.

Antoniu büyük denizleri ve «sarışın kahramanın adını taşıyan» gemisini bırakalı yıllar oldu. Hep Ege'nin ak sularında yaptı daha sonraki yolculuklarını. Ama kamarasına her yüzünü şiirlerle doldurduğu boş sigara kutuları yığma alışkanlığından vazgeçmedi. «Benim denize atılmış şişelerim,» derdi bunlara. Bir gün serdümene verdiği komutlar arasında bana kendi şiirlerini okuduğunu hatırlıyorum. Rotamızı aya doğru çevirmiştik. Deniz durgun, Yunanistan uykudaydı. Zamanın hükmünden bu düzünlü uzaklaşışı bozan hiç bir şey yoktu havada. Uzun bir sessizlikten sonra yeniden mırıldanarak Mallarmé'den bir dize okuduğunu duydum: **«Fuir! là-bas fuir! Je sens que les oiseaux sont ivres...**

Ve çok gerilerde kalan o sisli geceyi, ertesi gün yüklenmesi gereken kömürden söz ederken her kömür kuyusunun dibinde bir ak at bulunduğu ve her birimizin ödevinin ne yapıp yapıp kendi ak atını bulup çıkarmak olduğu konusunda anlaştığımızı düşündük.

Bu şiirler işte o ak atıdır denizci dostumuzun.

«ARDIÇ KUŞU» ÜSTÜNE BİR MEKTUP

1949'un sonunda dostum Yorgo Katsimbalis, iyi niyetli okurun «Ardıç Kuşu» adlı şiirimi daha kolayca anlamasına yardım edecek bir mektup yazmamı istedi kendisine. Gerçekten de o sıralarda bu şiir tümüyle anlaşılmaz bir şey olarak görülüyordu. Oturup bir dosta yazarken duyulan bir rahatlıkla Katsimbalis dostuma senaryoya benzer bir şey yazdım. «Böylece,» diyordum, «belki de bir gün 'Ardıç Kuşu' bir filim olarak gösterilir. Birkaç kişi ne demek istediğimi anladı; bazıları da sözlerimi ya bana karşı kullandılar ya da olmayacak niyetler beslediğimi öne sürdüler; sandılar ki, ben belli bir şiirin kesin bir yorumunu yapmaya çalışıyorum, ya da daha açıkçası, şiirlerimden birini düzyazıyla tamamlamak istiyorum. Bu mektubu şimdi yeniden okudum ve bana öyle geliyor ki, her iki türden okur da bu mektuptan iyi kötü öğreneceğini öğrendi. Bu kitapta yeri olduğuna inandığım bazı genel yargıları içerdiği için mektubun son bölümlerini buraya aktarıyorum.

Azizim Yorgo...

Bir şiirin herhangi bir açıklamasını yapmak bence saçma bir şey. Bir sanatçının nasıl çalıştığı konusunda en ufak fikri olan herkes bilir bunu. Sanatçı çok yaşamış olabilir, çok bilgili olabilir, kendisini bir cambaz olarak yetiştirmiş olabilir. Gelgelelim, yaratma anı geldi mi, bu belli şeyin — şiirin — yaratılması için ona yol gösteren gemici pusulası, nelerin (ya da daha beğendiğim deyimiyle hangi tonların) gerekli, hangilerinin gereksiz olduğunu bilincin alacakaranlığında ortaya çıkarmayı bilen o şaşmaz içgüdüdür. Sanatçı bu malzemeyi düşünmez; onu evirip çevirir, tartar, nabzını yoklar. Bu içgüdü yeterince olgunlaşmamışsa, en ateşli duygu bile işe yaramaz, donuk bir usavurma örneği olmaktan ve kekelemekten öteye gidemez. Şiir, teknik açıdan, «uyumlu söz» olarak tanımlanabilir — burada bir düşünceyi başka bir düşünce ile, bir duyguyu başka bir duyguyla birleştirme, bağlama ya da karşı karşıya getirme anlamında «uyumlu» terihiminin altını çizmek gerekir. Bir ara «şiirsel kulak »diye bir söz etmiştim, söylemek istediğim bu türden ayrıntıları seçebilen bir kulaktı.

Öyle sanıyorum ki, bu tanımladığım duyuş bugünkü Yunanistan'da Solomos zamanında İonia'da olduğundan daha az yaygın; hattâ bugün Avrupa'da olduğundan da daha az yaygın. Bu belki bir umursamazlığın, belki dil kargaşamızın, belki de şiirimizin evrimindeki hızı kimsenin izleyememesinin bir sonucu. Genellikle, Yunanistan'da şiir dinleme eğitimi görmüş kimselerden bekleyeceğiniz ilgiyi bulamıyorsunuz. Bunun nedenleri arasında, şiirsel yargıla-

rımızdaki sayısız büyük yanlışlarımız olduğu gerçeğini de saymak gerekir. Ne olursa olsun, insanın şiiri duyabilecek bir kulağa ihtiyacı vardır; bunun ötesinde her şey benim şimdi yaptığım gibi, ocak başı gevezeliğinden başka bir şey değildir.

«Ardıç Kuşu»nda Tiresias'ın yerine Sokrates'i nasıl koyduğumu anlamaya çalışırken düşünüyorum bunları. Bulabildiğim ilk karşılık şu: gerçekleştirmeye çalıştığım bütünlük için gerekli olan tonlar başka yerdeydi; Thebai'li bilge aklıma bile gelmemişti. Sonra, **Sokrates'in Savunması** hayatım boyunca beni en çok etkileyen kitaplardan biri olduğu için, belki de benim kuşağım bu adaletsizlik çağında yetişip yaşadığı için Sokrates'i düşündüm. Üçüncü neden ise, bende insancıl niteliklerle Yunan toprağını özdeş gören organik bir duygu olması. Belirtmem gerekir ki, benimle daha birçok başkalarının da paylaştığı bu duygu, çoğu zaman insana bayağı acı çektiren bir duygudur. İnsanın belli bir yabancı manzaranın görkemi karşısında duyduğu varoluşun sona ermesi, benliğin ortadan kalkması durumunun karşıtı olan bir duygu. Aklımdaki Yunan manzaralarından hiç biri için kullanamam bu «görkemli», «gösterişli» gibi sıfatları. Başlıbaşına bütünlüğü olan bir dünyadır Yunan dünyası: gelip giden çizgiler; gövdeler ve yüzler, bir «yüz»ün trajik suskunluğu. Anlatılması güç şeylerdir bunlar. Bu yüzden çocukların bir ağızdan, «Yannopulos'un mezar hırsızı» diye alay etmeye hazırlandıklarını görür gibi oluyorum. Bütün bunlar bir yana, ben gene de, Yunanistan'ın günışığında bir çeşit insanlaştırma süreci olduğuna inanıyorum; Aiskhylos'u birtakım insanla-

rın onu görmek istedikleri gibi bir dev ya da Kykloplardan biri olarak değil, kendini bizim yanıbaşımızda duyan ve açıklayan, doğal etkenleri tıpkı bizim gibi benimseyip onlara bizim gibi tepki gösteren bir insan olarak görüyorum. Bizim önümüze serdiği adalet çarkını, Aşırı Gurur ile Kötülük arasındaki nöbet değiştirmeyi, bir doğa yasası saymadıkça bir ahlâk yasası da sayamayız. Ondan yüz yıl önce Miletoslu, nesnelerin zamanın düzeni dışına çıkarak yaptıkları haksızlığı bozularak ödediklerine inanıyordu. Daha sonra Herakleitos da şöyle diyecektir: «Güneş kendi sınırlarını aşmayacaktır; aşarsa, Adaletin yardımcıları olan Eriny'ler onu yakalayacaklardır.»

Eriny'ler Orestes'i nasıl yakaladılarsa, güneşi de öyle yakalayacaklardır; insanın doğanın öğeleriyle birleştiren bu bağları, aynı zamanda insanda ve doğada olan bu tragedyayı, bu gizdeşliği düşünün. Işığın birden Orestes'e dönüştüğünü varsayın. Bu öyle kolay bir şey ki, düşünün bir kez: gün ışığı ile insan kanı aynı şey olabilir mi? İnsan ne kadar abartabilir böyle bir duyguyu? «İnsan biçimciliği,» deyip geçiyor çokları. Bence bu kadar basit bir şey değil bu. **Odysseia**'yı insan biçimciliği yarattıysa, **Odysseia**'nın derinliklerine ne dereceye kadar bakabiliriz?

Aslında epeyce ileri gidebiliriz bu konuda; fakat ben burada duracağım. Işığa vardık. Işık ise açıklanamaz; ancak görülebilir. Senaryonun bundan sonrası okur tarafından tamamlanabilir — ne de olsa, onun da bir şey yapması gerekiyor; yalnız daha önce Antikleia'nın oğluna söylediği son sözleri hatırlatayım :

Ruh, bir düş gibi, kanat çırpıp uzaklaşır.
Ama sen hemen aydınlığa çevir isteğini
Ve bütün bunları hatırla.

(Odysseia XI, 222-224)

Poros limanında batmış olan ve mutlu günlerde donanmanın hizmetinde çalışan o küçük gemi buna benzer bir şeyler anlatmıştı bana.

Umarım bütün bunlar benim son yirmi yıl içinde durmadan aynı şeyleri —hem de kendinin bile olmayan şeyleri— söyleyen sıkıcı ve inatçı bir adam olduğumu göstermiştir.

Şimdi, onu bütün bütüne unuttuğumuza göre, «Ardıç Kuşu» adlı şiiri bir Noel ilâhisiymiş gibi okumak iyiliğini bana göstermeni isteyeceğim.

Yeni yıl için mutluluk dileklerimle,
Y. S.

Ankara
27 Aralık 1949

KAVAFİS İLE ELIOT — BİR KARŞILAŞTIRMA

Konstantinos Kavafis ile T. S. Eliot'un birbirlerini herhangi bir şeklide etkilemiş olduklarını ileri sürecek değilim. Her şeyden önce, iki şairi birbirinden ayıran uzunca —neredeyse bir kuşaklık— bir zaman var. Kavafis 1863'te İskenderiye'de doğmuş, Eliot ise 1888'de St. Louis'de. Eliot'un, yanılmıyorsam, «Gerontion» şiiriyle kendine bir yön çizme işinin daha başlangıcında olduğu 1920 yıllarında, Kavafis başlıca özelliklerini ortaya koyan şiirlerini yayımlamış bulunuyordu (1).

Daha kesin konuşmak gerekirse, Kavafis'in bu dönemde tam kişiliğini bulmuş olduğunu söylemek istemiyorum. Tersine, oldukça olağanüstü bir özellikle karşılaşıyoruz Kavafis'te. Gençlik şiirlerinde,

---

(1) Kavafis'in Eliot'tan habersiz olmadığını bana gösterdiği için Bay Savidis'e teşekkür borçluyum. Kavafis'in (1 Ağustos 1924 ve 15 Ekim 1929 tarihlerinde) E. M. Forster'a yazdığı iki mektuptan anlıyoruz bunu.

hatta orta yaşlılık döneminin bazı şiirlerinde sıradan, herhangi bir üstünlükten yoksun bir şair olarak görüyoruz onu. Yaşlılık döneminde yazdığı şiirlerinde ise, sürekli olarak yeni ve çok değerli şeyler bulup çıkardığı izlenimini veriyor. Bir «yaşlılık dönemi şairi» Kavafis. Ölümünden birkaç ay önce hasta olarak Atina'da bulunurken, anlatılanlara göre, «Daha yazmam gereken yirmi beş şiir var,» diyormuş. Ne yazık ki, bu şiirlerden ikisini, hatta birini bile yazamamış. Kavafis'in yetmişinde ölmesi ve bizi olgunluğunda yitirdiğimiz bir insanın avuntusuz merakı içinde bırakıp gitmesi garip ve az rastlanır bir olay. Fakat 1920'den 1933'e kadar süren bu son döneminde bile, Kavafis'in Eliot'un etkisi altında kaldığı düşünülemez. Dediğim gibi, Kavafis durmadan yeni şeyler bulmaktadır, fakat bu buluşlar yalnız kendisinin izlediği o kimsesiz yolda gerçekleşir. Edebiyat bilgimin sınırları içinde onunki kadar apayrı kalmış bir şiir düşünemiyorum. Birçok bakımlardan bir sınır çizgisi olarak görüyoruz Kavafis'i. Solomos'un açtığı o büyük anayolun dışında kaldığı gibi, kendi kuşağından ya da daha önceki Avrupalı şairlerden hiç biriyle bir bağ kurmamışa benziyor. Kısacası, eserinin dokusunu etkileyen hiç bir ilinti olmadığını söylemek istiyorum. Benim gözüme çarpan tek şey, kendisinin yirmi ile otuz beş yaşları arasında çağdaş Avrupa şiirinin havasını solumuş olmasıdır. Yani savaş öncesi şiirinin en önemli ve en birbirine benzemeyen temsilcilerinin kaynağı olan Sembolizmin havasını. Gene de belirli hiç bir yazarın etkisini göremiyoruz onda; bu okulun onun üzerinde bıraktığı izler onun kendi kuşağının genel

nitelikleri olmaktan öteye geçmiyor ve hemen silinip gidiyor, ya da çalışması ilerleyip ilk çabaları geride kalınca, bu izler kişisel ve bireysel bir renge bürünüyor.

Eliot'u ele aldığımız zaman, göze çarpan ilk nokta, her iki şairin bir dil uçurumuyla birbirlerinden ayrılmış olmaları. Bizim şiirimiz bize övünç veren ve bir zamanlar bütün kiliseleri temsil eden bir dilin canlılığını sürdürüyor; bu dile eriştiği yüceliklerden bir göz atacak olursak, bizim ilgimize ve kendi ününe lâyık bir dil olduğunu görürüz. Gelgelelim, Avrupa edebiyatı ile bir bağlantı kuramaz bu dil. İkisi arasında kesin bir uçurum, bir dil uçurumu vardır. Dünyada en az rastlanır şeylerden biri Yunanca bilen bir edebiyatçıdır (dikkat ederseniz bilgin değil, edebiyatçı diyorum). Ayrıca, hem yabancılar, hem de birçok Yunanlılar arasındaki yaygın bir inanca göre, Klasik Yunanistan, Bizanslı Yunanistan ve Modern Yunanistan birbiriyle ilgisi olmayan bağımsız ülkelerdir; bu değişik dönemlerin uzmanları da kendi bilgi alanlarının sınırları içinde kalma konusunda özel bir titizlik gösterirler. Ancak geçen savaşın başlangıcına doğru Yunanistan'ın gerçekte bir bütün olduğu yolunda belli belirsiz bir bilince vardığımızı ve yabancı ülkelerden birtakım gençlerin Yunan şiiriyle bir dilbilim konusu olarak değil de, yaşayan bir geleneğin yaşayan bir parçası olarak ilgilendiklerini görüyoruz.

Bu yüzden Eliot'un da Kavafis'in etkisi altında kalmış olabileceğini pek sanmıyorum. Kaldı ki, etkilenme sorunu benim için büyük bir önem taşımıyor. Beni asıl ilgilendiren nokta, bu iki şairin

eserleri arasında bir paralellik olduğundan söz edebilmek. Örneğin, Plutarkhos'un Dimitrios Poliorketes ile Marcus Antonius gibi birbirinden apayrı iki insan arasındaki paralellikten söz ettiği gibi, ya da daha iyisi, denizcilikte aynı paralelde, aynı iklim özelliklerini taşıyan ama yerküre üzerinde iki ayrı noktada bulunan iki ayrı yer arasındaki paralellik gibi bir paralellik.

Sözlerime devam etmeden şu birkaç noktayı da belirtmek istiyorum :

(1) Eliot'un şiirinden söz ederken, örneklerimin çoğunu, modern edebiyattaki değeri ve bir simge olarak anlamı bir yana, bence, şairin eleştirel düşüncelerini en belirli bir anlatımla dile getirdiği için «Çorak Ülke» şiirinden vereceğim.

(2) Eliot'un bu eleştirel düşüncelerinin Kavafis'in şiirine nasıl uygulanabileceğini ve Kavafis'in bu düşünceler karşısındaki durumunu göstermeye çalışacağım. Burada bir güçlükle karşılaşıyoruz; çünkü Eliot'un hem İngiliz dilinde yazan ve önemli şair, hem de değerli bir deneme yazarı, bir eleştirmen ve konferansçı olmasına karşılık, Kavafis hayatı boyunca şiirden başka bir şey yazmamış. Bize bıraktığı eleştirel yargılar sözü edilmeyecek kadar önemsiz, üstelik bunlar bile arkadaşlarının tuttuğu, oldukça dikkatle okunması gereken notlar. Demek ki, Eliot'un düşüncelerini ve şiir anlayışını ayrıntılarıyla bilmemize karşılık, Kavafis'in düşüncelerini ve şiir anlayışını ancak onun şiirini büyük bir dikkatle dinleyerek öğrenebiliriz. Hepimiz İskenderiyeli diye anarız Kavafis'i. Sanıyorum, daha geniş bir tanımlamayı gerektiren bir sıfat bu. Bence, Kavafis'te herhangi

bir İskenderiyelilik öğesi varsa, o da şudur: kendisinin İskenderiye denizinin bir türlü ele geçmeyen, durmadan biçim değiştiren o kocamış kişisine, Homeros'un Proteus'una benzemesi...

«Ne de göz boyamaktaki ustalığını unuturdu bu ihtiyar...» Bu yüzden, yalnız beğendiğimiz şeylerle kendimizden geçmeye değil, Kavafis'in kullandığı sözcükleri ya da diyalektik kaçamakları yüzeydeki anlamlarıyla okumaya karşı da dikkatli olmalıyız.

(3) Benim kanıma göre, Kavafis'in eseri belli bir noktadan sonra —bu noktayı 1910 yılı olarak belirtebiliriz— birbirinden ayrı bir şiirler dizisi olarak değil de, James Joyce'un deyimiyle «yazılmakta olan bir eser» olarak okunmalı ve değerlendirilmeli. Böyle bir esere ise ancak ölüm son verebilir. Kavafis, bence, çağdaş Yunanistanın en «güç» şairidir. Eğer onu, şiirinin bir bütün olduğu düşüncesiyle okuyacak olursak, bu güçlük o ölçüde azalacaktır. Bu bütünlük onun erdemi olduğu için, ben de bu özelliğini aklımdan çıkarmadan ele alacağım onun eserini.

2

Kavafis'in bana Eliot'u düşündüren ilk şiiri «Akhalar Birliği İçin Savaşanlar»dı:

Yiğitsiniz sizler ki savaşıp kahramanca öldünüz;
her yerde zaferle kucaklaşanlardan korkmadan.
Daos'la Kritolaos suçlu olsalar bile, siz değilsiniz.
Yunanlılar övünmek istedikleri zaman,

«Böyle insanlar yetişir bizde,» diyecekler
sizi anarak. Böylesine parlak olacak övgünüz.

İskenderiye'de bir Akhalı yazdı bu dizeleri,
Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılında.

Pırıl pırıl bir şiir. Simonides'in cevheri var ilk altı dizede :

Bunlar karartılmaz bir zafer bağışladılar sevgili
yurtlarına,
Üstlerine ölümün kararan bulutunu çekerek.

Yunan Antologyasının eşsiz bütünlüğünü düşündürdü bana bu dizeler. Yunan Antologyası, başkalarının da belirttiği gibi, bin yılı aşkın bir zaman boyunca yazılan şiirleri içermekle birlikte, tam bir bütünlüğe sahiptir; her yeni şiir kendisinden bir şey katar daha önceki şiirlerin birikimine. Bana da öyle geldi ki, bunca yılın boşluğundan sonra Kavafis de bu yüce yapıya yeni bir taş ekliyor. Tepkim soğuk, edebî bir tepkiydi. Kavafis'e bir ilgi duymuyordum o sıralarda. Değerlendirmemde, birçok okurlar gibi, ben de son iki dize üzerinde durmuyordum. Bir takıntı gibi duran bu dizelerin ne gereği vardı?

İskenderiye'de bir Akhalı yazdı bu dizeleri,
Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılında.

Yıllar geçti. İskenderiye'de karartma olduğu gecelerden birinde, Girit Savaşından birkaç gün sonra, Akhalar'la ilgili bu şiir geldi aklıma. Günlük

olaylara korkunç bir yakınlığı vardı bu şiirin. Belki bunun için, belki de Batlamyusların şehrinde olduğum için, şiirin tümünü sonundaki o anlaşılmaz dizeleri birlikte, kendi kendime mırıldandım. Ve birden, ilk kez bu şiirin 1922'de, Yunanlıların Anadolu'da bozguna uğradıkları yılda yazılmış olduğunu anladım; ve nerdeyse düşünmeden şöyle okudum o dizeleri :

İskenderiye'de bir Akhalı yazdı bu dizeleri,
Irkımızın toptan yok edildiği yılda.

Artık bu çağların boşluğundan atlayıp Yunan Antologyasındaki yerini alan Kavafis değildi; soğuk, rasgele resimler çizen bir Parnas şairi de değildi bu artık; burada duygularını en yalın, en açık seçik bir biçimde dile getiren, Simonides'in ve eski çağlardaki parlak yazıtların sesiyle onların yıkık mezarlarını geride bırakıp bana ulaşan bir çağdaşımla karşı karşıyaydım. Yaşıyan bir kişilikti bu, Solomos'un Psara adasının yıkımıyla ilgili dizelerinde kendini duyuran kişiliğin bir benzeriydi.

Vereceğim örnek şu. Bu örnekten yararlanarak, sınırlı bir şekilde de olsa, Kavafis'in zaman konusunda neler duyduğunu anlamaya çalışalım.

Şiirin bize açıkladığı ilk tarih, Akhaların Leukoptera'da «her yerde zaferle kucaklaşan» ve Yunan bağımsızlığının bütün izlerini ortadan kaldırmaya başlayan Romalılara yenildikleri yılı gösteri-

yor. Yani İ. Ö. 146 yılını. Kavafis'in şiirinde bu tarihin, kendisinin başka yerde sözünü ettiği ve Yunanlılar için korkunç sonuçları olan iki olayla kesin bağlantısı var. Bu olaylardan biri Selevkos Kralı Büyük Antiyokus'un Skipio'ya yenildiği Magnesia Savaşı (İ. Ö. 190), öbürü de Emilios Pavlos'un Makedonları yenip egemenliklerine kesin bir son verdiği Pidna Savaşı (İ. Ö. 168). Akhalı adsız ozan güzel ölüleri kafasında hayranlıkla yaklaşılan kutsal kişiler olarak canlandırıp «Daos'la Kritolaos suçlu olsalar bile siz değilsiniz,» diye mırıldanırken tarih içindeki bu aşağı yukarı elli yıllık süreyi düşünmektedir.

Akhalar Birliğinin son generalleri olan Daos ile Kritolaos kuşkusuz suçluydular. Tarihçi Paparrigopulos onların davranışlarını anlatırken kargaşalık yaratan, gerçekleri yanlış yansıtan Helenizm madrabazları olmakla suçluyor bu generalleri. Polybius ise, «Kısa zamanda bizi elden çıkarmazlarsa, bir daha hiç kurtulamayız,» sözünün o zamanlar herkesin ağzında olduğunu belirtiyor.

Ağaç kurumuştu ve kesilmesi gerekiyordu. Bütün o dönem tam bir yozlaşma içindeydi :

. . . Şimdi umutsuzluk ve yas içindeydi
Haklıydı Roma'daki delikanlılar.
Makedonyanın ele geçmesiyle ortaya çıkan
hanedanların kolay değildi dayanabilmesi.
(Dimitrios Soter Üstüne)

Bizim bu Akha ozanına büyük bir benzerlik gösteren hayal kırıklığına uğramış bir Selevkos, Dimit-

rios, konuşuyor böyle. İskender'in kurduğu yapıyı yerle bir eden kusurlar da büyük Makedonyalının erdemleri kadar güçlüydü: kalleşlik, kişi kayırma, döneklik, siyasal becerıksizlik, göz boyacılık, bencillik, aynı zamanda hem dizginsiz bir öfke hem de kölelere yaraşır bir dalkavukluk. İşte kardeşine karşı Roma'dan yardım istemeye giden Batlamyus :

Üstbaş eski, boynu bükük girdi Roma'ya,
yoksul bir ustanın evinde konakladı.
Ve kederli bir yaratık, bir dilenci gibi
başvurdu Senatoya
daha başarılı bir şekilde yalvarabilmek için.
(Selevkosoğlu'nun Hoşnutsuzlukları)

Ya da Makedonya Kralı V. Philip'in bir zamanlar dostu olan Suriye Kralı Antilokus'un Magnesia bozgununda yok edilişini duyduğu anı düşünün :

Philip, elbette, ertelemeyecek şöleni.
Ne kadar sürmüş olursa olsun sıkıntısı,
bir şeyi koruyabilmiş, yanılmıyor belleği.
Hatırlıyor ne kadar ağladıklarını Suriye'de, nasıl
bir acı duyduklarını, anayurtları Makedonya yerle bir
olunca . . .
(Magnesia Savaşı)

Son olarak (aslında daha birçok örnek verilebilir) epigrammanın Akhalı ozanı ile aynı ses tonuna sahip olan «Antakyalı delikanlı»nın bir başka Suriye kralı ile yaklaşmakta olan Pidna Savaşı üstüne konuştuğu örnek anılabilir. Delikanlı duygu-

sal ve sabırsızdır konuşurken; ünlü Antiyokus ise dili tutulmuş ve ürkek bir şekilde çevresine bakınır kendilerini gizlice dinleyen biri var mı diye.

Şair işte bu hava ile «ırkın yok edilmesinden» hemen biraz önceki 1922 havası arasında duygusal bir özdeşlik kurmaktadır. Kavafis'in kendi «ırk» anlayışı konusundaki çılgın tutkusu da unutulmamalı. «Ben Yunanlı değilim, ben Helenim,» diyordu Kavafis.

Bu iki dönemi nasıl yanyana getiriyor Kavafis? Araya üçüncü bir halka, üçüncü bir tarih sokarak yapıyor bunu — Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılını, yani İ. Ö. 109 tarihini kullanıyor bağlantı olarak. Bu da oldukça karışık, başarısızlıklar, yolsuzluklarla dolu bir yozlaşma dönemiydi. Bunun sonucu olarak, güçlü Roma Lagid Krallığı çevresindeki çemberini durmadan daraltırken Batlamyus da İskenderiye'den kaçmak zorunda kalıyordu. Ozanın epigrammayı yazdığı andaki «şimdiki zamanı» dır bu; epigrammanın yazarı ise, Batlamyus Lathyros'un krallığının bu yedinci yılında, hem Kavafis, hem adsız Akhalı, yani her ikisidir.

Bu bilgiççe açıklamayı bağışlayacağınızı umarım. Bunu daha da uzatacak değilim. Kimi şairler ayrıntıların doğruluğu üzerinde büyük bir titizlikle dururlar, kimi şairlerinse aldırdığı yoktur böyle bir özelliğe. Her iki eğilim de kendine göre haklı olabilir, ancak ikinci türdeki şairleri ele almak eleştirmen için de, okur için de daha kolaydır. Bu araştırma Kavafis'in şiirinin başka bölümlerini içerecek biçimde genişletilebilirse de, ben şimdilik bu kadarıyla yetineceğim. Okurumdan tek istediğim şunu unut-

maması: Kavafis, nerdeyse belirsiz bir şekilde, Daos ve Kritolaos'un kusurlarına, sonra da Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılına değinerek aynı anda geçmişle şimdiki zaman arasında bir özdeşlik kurmayı başarmaktadır. Bu ise, ister Romantik, ister Parnasçı okuldan öbür şairlerin tarihi kullanışlarından oldukça başka bir yöntemdir. Bu ne görel anımsama, ne belirsiz bir mitologyaya değinme, ne de «güzel»e tutkun bir sanatçının tek başına ve donuk bir yontuda yaptığı gibi bir tema uygulamasıdır. Daos, Kritolaos, Philip, Dimitrios, Batlamyus Lathyros ve Akhalı ozan bizim içimizdedirler, hem de şu anda; bunlardan her biri siz olabilirsiniz, ben olabilirim, kötünün ve yıkımın bilincine az çok varmış herkes olabilir.

Sakın güvenme, sınırlı, düzenli, sıkıcı
hayatında böyle göz kamaştırıcı,
tüyler ürpertici şeyler olmayışına.
Belki de tam şu anda giriyordur Theodotos
komşularından birinin önceden belirlenmiş evine —
elinde — görünmeyen, gövdesiz —
böyle korkunç bir kelleyle.

(Theodotos)

Kulağımıza yavaşça, ama inatla fısıldayan Kavafis'tir bu; baş ise, burada, düzenli hayatımızın orta yerinde gündelik yılgının simgesi, Pompeius'un başıdır.

Ozanın bize tuttuğu aynadır bu. Hoşnut olmayanlar, ona bakmak yüreklliliğini gösterenler yansır bu aynada. Bu zamanın aynası, zamanın duygusudur.

Daha yalın söylemek gerekirse, zamanla ilgili bir özdeşlik duygusu sözkonusudur burada; geçmiş ve şimdiki zaman birleşmiş, belki de gelecek zaman bile bu birliğin bir parçası olmuştur. Eliot'un önemli şiirlerinden birinde söylediği gibi,

Şimdiki zaman ve geçmiş zaman
belki de içindedir gelecek zamanın
gelecek zamansa geçmiş zamanın içinde.

Eliot'un «Çorak Ülke» si 1922'de, yani Birinci Dünya Savaşının sonu ile İkinci Dünya Savaşından önceki yıllarda yazıldı. Bir sürü karmaşık konuya girmeden işi basitleştirecek olursak, bu şiiri içinde yaşamakta olduğumuz dünyanın çöküşünün bir destanı olarak tanımlayabiliriz. Eliot şiirini örnek bir efsane üzerine, bitkilerdeki değişim, filizlenme ve bereketle ilgili çok eski simgeler üzerin kurmuştur. Öldükten sonra dirilen tanrının —Adonis'in, Attis'in, Osiris'in, Tammuz'un ve İsa'nın— efsanesidir bu. Verimli öğe su, kısır öğe kuraklık, arıtan öğe ise ateştir. «Çorak Ülke» cehennemle araf arasında var olan bir durumdur; dramın geçtiği yer Kudüs, Atina, İskenderiye, Viyana gibi geçmişin ve günümüzün ülü şehirleriyle arasında özdeşlik kurulan bugünkü Londra'dır. Kullanılan daha özgül simgeler Hazreti İsa'nın Kutsal Kâsesi ile ilgili bir orta çağ efsanesinden alınmıştır. Bu efsaneye göre «Balıkçı - Kral»ın hastalığı bütün ülkesini de sarmış, bu ülke suların akmadığı, sevginin kısırlaştığı, bitkilerin ve hayvanların üremediği kuru bir «Çorak Ülke»ye dönmüştür. Bu durum da ancak «temiz yürekli Şövalye»

nin «tekinsiz kilise»den mızrakla kâseyi, içinde Mesih'in kurumayan kanı bulunan Kutsal Kâseyi getirmesiyle değişebilecektir. Şövalye bu işi başarırsa, yağmurlar yeniden yağacak, sular akacak, toprak yeniden ürün vermeye başlayacaktır. Eliot'un şiirinde bütün kadınlar kısırlığı, bütün erkekler de ölü tanrıyı temsil ederler. Bunların arasında yalnız bir kişi, «şiirin özünü gören» Tiresias, ozanın kendisini temsil eder. Erkek ve dişi ilkeler de onun kişiliğinde birleşir.

Şiirin birinci bölümünden bir parçayı ele alalım şimdi; bu parça şairle (ya da Tiresias'la) «bir tanıdığı»nın bir sabah erken saatlerde Londra'da karşılaşmalarını anlatmaktadır.

GERÇEKSİZ ŞEHİR

Bir kış şafağının kahverengi sisi altında,
Bir kalabalık akıyordu Londra Köprüsünden, sayısız insan,
Bilmiyordum ölümün perişan ettiğini bunca sayısız insanı.
Kısa ve kesik iç çekmeler duyuluyordu,
Ve herkes adımlarının önüne dikmişti gözlerini.
Yürüyüp yokuş yukarı, sonra King William Sokağından aşağı
Saint Mary Woolnoth'un dokuzda son ölümcül bir vuruşla
Saati bildirdiği yere geldiler.
Bir tanıdığı gördüm orada, «Stetson!» diye seslenerek durdurdum,
«Hani beraberdik Mylai'de gemilerde!

«Geçen yıl bahçene ektiğin o ceset,
«Başladı mı filizlenmeye? Çiçek açar mı bu yıl?
«Yoksa zarar mı gördü yatağı beklenmedik dondan?
«Aman uzağa bağla, insana dost olan köpeği,
«Yoksa tırnaklarıyla eşeleyip çıkarır gene cesedi!
«Sen! hypocrite lecteur! - mon semblable, - mon frère!»

İlk okuyuşta bu dizeler Kavafis'in Batlamyus Lathyros'la ilgili dizelerinden daha kapalı anlamlı görünebilir.

Baudelaire'in Fransızca olarak bırakılmış ve hemen dikkatimizi çeken dizesinin dışında üç başka edebî alıntı daha var bu şiirde; bunlardan biri gene Baudelaire'den, biri Dante'den, biri de Webster'in **The White Devil**'inden; ayrıca bir yer adı olan Mylai'ye de tarihsel bir değinme olduğunu görüyoruz. Elbette, Eliot'un şiirine yaklaşırken bilmemiz gereken pek çok şey var. Fakat, ayrıntıların bizi yanıltmaması için, önce bu tarihsel değinmeyi ele alalım.

Bir tanıdığı gördüm orada, «Steson!» diye
seslenerek
durdurdum,
«Hani beraberdik Mylai'de gemilerde!
«Geçen yıl bahçene ektiğin o ceset,
«Başladı mı filizlenmeye?

Belli ki burada ölü tanrı efsanesiyle karşı karşıyayız. Ceset ölü tanrı, soru da «Çiçek açar mı bu yıl?» «Çorak Ülke»de yaşıyan birinin soracağı belâlı bir soru bu: Diriliş'i görecek miyiz? Buraya kadar her şey açık seçik. Peki ama, Londra'nın kala-

balık sokaklarından birinde karşılaştığımız bu Stetson da kim? Şairin (ya da Tiresias'ın) açıkladığına göre, bu adam kendisiyle bir zamanlar —İ.Ö. 260'da Kartaca donanmasının yenilgiye uğradığı sırada— Mylai'de bulunmuş. Bu adama şiirin üçüncü bölümünde şu ad altında gene rastlayacağız:

İzmirli tüccar, Mr. Eugenides
Traşı uzamış, cepleri üzüm dolu.
Sif Londra.

sonra gene Dördüncü Bölümde :

Fenikeli Flebas, on beş gün önce ölen,
Unuttu martıların sesini, denizin yükselişini,
Kârını, zararını.
Dipten bir akıntı fısıl fısıl
Ayırdı etini kemiğinden. Alçalıp yükselerek
Geçti yaşlılık ve gençlik çağlarını
Girdaba kapılmadan.
İster Hıristiyan olun, ister Yahudi
Siz ey dümende durup rüzgârı kollayanlar, düşünün
Eskiden sizin kadar yakışıklı ve boylu olan Flebas'ı.

Dikkatli bir okurun kulağı bu sesi yeniden yakalayacak ve «Sen! hypocrite lecteur! - mon semblable, - mon frère!» biçiminde devam ettiğini anlayacaktır.

Şiirin başlıca «leitmotiv»i olan ölü tanrı efsanesini elimden geldiğince kısa bir şekilde açıklamaya çalıştım. Ve gördük ki, «Corak Ülke»deki bütün insanlar, kendilerine göre, ölü tanrı, Kartacalı Flebas, Stetson, Bay Eugenides ve adlarını anmadığım başkaları «Sen! ikiyüzlü okur! - benim benzerim! - be-

nim kardeşim!» olarak birbirleriyle özdeşleştirilmektedir.

Biraz önce, Kavafis'in bize söylediği de buydu. Kavafis bize kendini-beğenmiş olmamamızı, hayatımızın, şu ölçülü-biçili hayatımızın, gösterişli ve korkunç olayların ötesinde olduğu inancıyla kendimizi kandırmamamızı söylüyordu. Biz hepimiz «çorak ülke»nin insanlarıyız — sen, ben, kötülük ve yıkım duyarlığı olan herkes. Ölü tanrı unutulmuş bir peri masalı değil, benliğimizin derinliklerinde yatan, hemen şu yaşadığımız anla ve bizimle özdeş olan bir şeydir. Şiirde de. Eliot bu noktaya tıpkı Kavafis'de gördüğümüz o tarihsel zaman duygusundan yararlanarak varıyor.

Her iki şairin eserinde büyük önemi olan zamanın bu şekilde kullanılması sorununu Eliot, James Joyce'un **Ulysses**'i ile ilgili gözlemlerinde belirtiyordu. «Efsaneyi kullanırken çağdaş ve çok eski zamanlar arasında sürekli bir paralellik kuran Mr. Joyce başkalarının da izlemesi gereken bir yöntemden yararlanmaktadır. Bir bilim adamı kendi bağımsız araştırmaları için Einstein'ın buluşlarını kullanırken nasıl taklitçi sayılmıyorsa, Mr. Joyce'un yöntemini benimseyenler de taklitçi sayılamazlar. Bu tutum, çağdaş tarih dediğimiz uçsuz bucaksız olaylar kargaşasını bir denetleme, düzenleme ve biçimlendirme yolundan başka bir şey değildir. Bu daha önce Mr. Yeats'in de gerekliliğine değindiği bir yöntemdir ve Mr. Yeats böyle bir gerekliliğin farkına varan ilk çağdaşımızdır.»

Öyle sanıyorum ki, Kavafis'in bu yönteme değinmekle kalmayıp Ulysses ve Joyce'un, hatta Ye-

ats'in ortaya çıkmalarından çok önce böyle bir yöntemi uyguladığını çekinmeden söyleyebilirim.

Kavafis son yıllarında, «Ben tarihsel bir şairim,» diyordu. «Hiç bir zaman bir roman ya da bir oyun yazamam; ama tarih yazabileceğimi söyleyen yüz yirmi beş ses duyuyorum içimde.»

Gündelik konuşmaların pek çoğunda olduğu gibi bu sözlerin de açık seçik bir anlamı yok belki. Ama öyle sanıyorum ki, «tarihsel şair» aynı zamanda tarihçi olan bir şair anlamına gelmiyor. Eğer «şair» sözcüğünün herhangi bir anlamı varsa, bu sözünü ettiğimiz tarih duygusuna, bu yazıda incelemeye çalıştığımız tarihsel sezgiye sahip bir adam anlamına gelmeli.

3

Kavafis'in bu sözünü ilerde yeniden ele alacağız. Burada şimdilik andığım dizelerle ilgili bazı eleştiriler üzerinde durmak istiyorum. Bunlar daha çok bir şiirin düzeninde geniş bilgiye, tarihsel ve başka kaynaklara değinmeyi eleştiren ve suçlayan yargılar. Eliot'ın şiiri bakımından enine boyuna işlenmiş bir konu bu. Kavafis'i söz konusu ederken, çıkış noktası olarak onun yöntemine hiç yakınlık duymayan bazı eleştirmenlerin düşüncelerinden yararlanacağım. Kavafis'in hayatı ve sanatı üstüne en eksiksiz yorumları yapan Timos Malanos şöyle diyor: «Kavafis şiirinde başka yerden alınmış cümleler, hatta eski metinlerden çevrilmemiş uzun alıntılar kullanarak bir şairden çok bilimsel denemeler yazan bir insan gibi davranıyor.»

Kavafis'in bu tutumunun ne kadar kötü bir şey olduğunu bize göstermek için, Suidas adıyla bilinen eski bir sözlükten örnekler vererek Kavafis'in üslûbunu alaya alıyor. Belki de yerinde bir eleştiri. Eğer Kavafis ile Eliot yaratıcı kişiliklerine vergi o duyarlıktan yoksun olsalardı biri koşuk diliyle yazan bir Suidas, öbürü de koşuk diliyle yazan bir Sir James Frazer sayılabilirdi. Ancak duyarlığının aracılığı ile tanırız bir şairi. Gerçi akıl, bilgi, mantığın şaşmazlığı da çok önemli şeylerdir onun için, ama her şeyin temeli duyarlıktır. Eliot'un başka bir yerde dediği gibi, «Zekâya duyumsal katkıdır ayrımı yapan.»

Önemli olan etken budur. Öyle sanıyorum ki, Eliot ile Kavafis'in duyarlıkları arasında da kesinlikle ortak bir özellikten söz edilebilir. Eliot, Elizabeth Çağı son dönem şairlerinin, metafizik şairlerin ve kendi çağdaşlarının şiirlerinde böyle bir özelliğe dikkati çekiyor: «Düşüncenin dolaysız duyumsal algılanması ya da düşüncenin duyguya dönüşmesiyle karşı karşıyayız bu örneklerde.» Eliot, Donne'un zamanındaki bütün önemli şairlerde gündelik yaşantıyla düşünsel yaşantı arasında bir ikilem olmadığını, bu şairlerin kitaplardan —Plutarkhos'dan, Seneca'dan, Montaigne'den— aldıkları şeylerle kendi kişisel hayatlarından edindikleri şeyleri birbirinden ayrı tutmadıklarını, bunların damarlarında birbirine karıştığı sık sık belirtir.

Aynı şey Kavafis için de geçerlidir. Bunu anlamak için en bilinen şiirlerinden birini hatırlamak yeter; söz gelimi, «Tanrının Antonius'u Bırakmasıdır»ı ve Plutarkhos'u, «Dimitrios Soter»i ve Polybios'u,

«Eğer Gerçekten Öldüyse»yi ve Eusebios'u. Aklından geçen düşüncelerde duyar o sevgili sesleri. Onun «şiir sanatı», «düşlerle, sözcüklerle acıları dindiren» bir sanattır.

Bana öyle geliyor ki, burada «akıl», «düşünce» ve «sözcük» derken bunların salt «duygu»yla aralarındaki ilintilerin altını çizmem gerekiyor. Kavafis için düşünmenin duyma olduğunu gösteren güzel bir örnek de «Caesarion» şiiridir; bu şiir ise varlığını pek az bilinen bir tarih kitabının «kısa ve önemsiz bir bölümüne» borçludur.

«Belki de,» diyor Eliot, «insanların en iyi olgunlaşma yolu aynı zamanda duyumsal ve düşünsel olan yaşantılardan geçmeleridir; birçok insanlar kabul ederler ki, onlar için en belirgin düşünceler duygu yoluyla algılamanın ürünüdür, en belirgin duyumsal yaşantılarında ise nerdeyse gövdeleri düşünmüştür.»

Sanırım burada Kavafis'de rastladığımız duyarlığın tam bir benzeriyle karşı karşıya olduğumuzu yadsıyamayız — duygunun, bilginin ve düşüncenin bir harmanı, birbirinden çözülmez bir karışımı olan bir duyarlıkla. Kavafis'in sanatına özgü bir bütünlüktür bu ve Suidas'da eksik olan şey de aslında bundan başka bir şey değildir.

«Gregory Naziensen'in kitabını bulamadığım için iki şiirim kazaya uğradı,» dermiş Kavafis dostlarına. Neden olmasın? Sorun bir şairin ne türden kitaplar okuduğu değil, şiirleri için kullandığı malzemeye kendisinden nasıl bir katkıda bulunacağıdır. Bu da Kavafis'in yönteminden çok, doğrudan doğruya sanatında gözlemleyebileceğimiz bir şey-

dir. Rémy de Gourmont'un Eliot için büyük bir anlamı olması gerektiğine inandığım bir sözü var: «Flaubert bütün duyarlığını eserlerine dökmüştür. Kitapları dışında bizim için pek bir önemi yoktur onun.» Bu yargı, eğer biz Kavafis'i anlamak istiyorsak, onun için de tümüyle geçerlidir. Yetmiş yıllık hayatı boyunca, Kavafis benliğini damla damla yüz elli şu kadar şiirine damıtmaktan başka bir şey yapmamıştır :

Bakıp dolaştığım evin dolayları, ana caddeler,
kenar mahalleler; yıllar, yıllar boyunca.

Sevinç içinde, acılar içinde yarattım sizi ben :
Nice durumlardan, nice değişik şeylerden.

Şimdi siz tepeden tırnağa duygusunuz benim
gözümde.
(Aynı Boşlukta)

«Bir sanatçı, işini her şeyden üstün tuttuğuna göre, sanatı uğrunda kendini yok etmelidir.» Eleştirmenlerden birinin açıkladığına göre, böyle düşünürmüş Kavafis. Bir sanatçının kişisel hayatını inceleyebilmemiz için iki yol var: biri hikâyeler, şaşırtıcı olaylar, fıkralar, doktor raporları; öbürü ise şairin geçici hayatını eserine nasıl döktüğünü sabırla görmeye çalışmak. Birinci yolu yeğleyenler için benim söylediklerimin bu yüzden de, şiirinin dışında, Kavafis'in bizi pek ilgilendirmediği kanısındayım.

Fakat, diye sorabilir biri, eğer Kavafis duyarlığını aktarıyorsa şiirine, neden kendisi bu kadar ku-

ru? Neden onun dizeleri, bazılarının da yakındığı gibi, «bir ilâhinin yankısından yoksun, neden şakımaz, neden nabzı tutkuyla atmaz bu dizelirin? Neden aklın dizelere dökülmesidir bu şiir?» Gerçekten de doğrudur Kavafis'in şakımadığı, nabzının tutkuyla atmadığı; üstelik o da farkındadır kendine özgü bu durumun, yani duygularıyla düşündüğünün. Eleştirmenlerine göre, «Kavafis'in yöntemi şiirsel düşüncelerini her zaman en yalın, en şiir - dışı sözlerle dile getirmektir.» «Her türlü süsün amansız düşmanıdır o.» Daha da kö'üsü, «Zamanla kolay ve gittikçe artan düzyazısal öğelere yer verme alışkanlığına kaptırmıştır kendini, tıpkı günlük dozunu durmadan arttırması gereken bir ayyaş gibi.»

Kuşkusuz «Kavafis, şiirin (başka bir yerde de söylediğim gibi) düzyazıya dönüşmek için soyunduğu sınırda durur.» Kimse daha ileri gidememiştir bu doğrultuda. Kavafis benim bildiğim en şiirsele - karşı (ya da şiirsel - dışı) şairdir - eğer, şiirseli Solomos'un amacı ve eseriyle ölçüp tanımlıyorsak. Bu konuya böyle bir açıdan bakarsak, elbette «Kavafis şiire ihanet etmiştir» sonucuna varmak zorunda kalırız.

Ne var ki, bir şairi değerlendirmek için bir başka şairi kullanmak tehlikeli bir yoldur. Eğer Solomos'u seviyorsak (ki ben çok bağlıyım kendisine), onu kendisinin ve kendilerini anlatmada yardım ettiği kimselerin eserlerinde aramamız yerinde olur, var olmadığı yerlerde değil. Kavafis'de ise izi bile yoktur Solomos'un. Kavafis tümüyle ayrı bir Yunan geleneği içinde — çok daha anıtsal ve tepeden bakan bir geleneğin içinde düşünülmelidir. Solomos'un dört elle sarılıp kurtarmaya çalıştığı fakat kurtaramadı-

ğı gelenek hep küçümsenmiştir öbürünün yanında. Kavafis'in parçası olduğu gelenek, bilimsel gelenek, büyük bir edebiyat birikimine dayanır; gelgelelim, bu gelenek de bin yıllık varlığı boyunca (kilise ilâhilerini bir yana bırakırsak) Solomos'un şiiri gibi bir şiir ortaya koyamamış ve Kavafis'in şiirinde de olduğu gibi duyguları dile getirmeyi başaramamıştır.

Kavafis'in iliklerine işlemiş bir gelenektir bu, üstelik öylesine kök salmıştır ki onda, ilk eserlerinde ondan kurtulmaya kalkmışsa da, bunu başaramamış, bunun üzerine kendi kanını vererek onu canlandırmayı denemiştir. Elbette kullanacağımız malzemeye biçim vermek zorundayız; ama bu malzeme de bir yandan bize biçim vermeye başlar. Kavafis'in kullandığı malzeme kuru, düzyazısal, duygusal bakımdan renksiz, soyut bir malzemedir. Bu bakımdan Solomos'un kullandığı malzemenin tam karşıtıdır. Solomos ile Kavafis birbirine ters iki ayrı yönde yol alırlar; birbirine karşıt noktalardan yola çıkarlar; onlar şu küçük ülkemizin edebî görünümündeki geniş ufkun sınırlarını meydana getiren birbirine en uzak iki noktadırlar. Solomos'un kullandığı malzeme hayat dolu, dizginlenmesi güç, renkli ve içgüdüsel bir malzemedir; o da bu malzemeyi bilgisi, titizliği, büyük bir Avrupalının disipliniyle durmadan işler; onu daha yüksek bir anlatım biçiminin şaşmazlığı ve düzeni içine sokmaya çalışır. Kavafis ise, manastırlarda ve kitaplıklarda eskimiş bir malzemeyle uğraşmaktadır. Kendi bedeninin aracılığı ile de bu bir ağustos böceğinin kabuğu kadar kuru ve duygudan yoksun, ama dilin akışındaki o eski tekniği, bilgeliği ve şaşmazlığı koruyan malzeme-

yi somutlaştırmaya çalışır (hemen gülmeyelim kendisine; belki de dil bilgini Lysias en acıklı kahramanıdır onun). İşte Solomos ile Kavafis'in izledikleri birbirine taban tabana aykırı iki yol. Ama yeryüzü yuvarlak olduğuna göre, belki de bu iki şair buluşmuşlardır bile.

Demek ki, bu geleneğin Kavafis'e kazandırdığı şeyler sadece soyut devinimler ve en ince ayrıntılarına kadar eksiksiz biçimlerdi. Dans eden oyuncusu olmayan bir koreografiydi; oyuncuyu Kavafis'in kendisinin bulması gerekiyordu. Bağlı kalmak zorunda olduğu bu gelenek ona ilâhiler, şarkılar, yürek çarpıntılarına uygun bir malzeme sağlamıyordu. Bu haykırışlarla dolu bir malzemeydi, ama bu haykırışlar boş, gerisinde insan sesi olmayan sesler ve gürültülerdi. Bu geleneğin içinde ve kendine özgü kişiliği ile Kavafis kendi dudaklarından da bu sesleri çıkaramaz, kendini lirik olmaya zorlayamazdı. Ama şiir'in var olabileceği başka biçimler de vardır — sözgelimi, insanın etkin hayatını dile getirmek gibi. «Dramatik olmayan büyük şiir var mıdır?» diye soruyor Eliot. «Yunan Antologyası'nın önemsiz yazarları bile, hattâ Martialis bile dramatiktir. Homeros'tan ya da Dante'den daha dramatik olan kim vardır? Biz insan olduğumuza göre, bizi en çok ilgilendiren şey de insanların eylemleri ve tutumları değil midir?» (1)

«Dramatik» sözünün bu anlamında (okur, belki de, Yunan Antologyası'ndan söz edildiğine dikkat et-

(1) **A Dialogue on Dramatic Poetry.**

miştir) Kavafis de dramatiktir. Eliot bir başka denemesinde şöyle diyor, «Heyecanı sanat biçiminde dile getirmenin tek yolu, ona bir «nesnel karşılık» bulmaktır. Başka bir deyimle, o belirli heyecanın örneği olabilecek bir nesneler dizisi, bir konum, bir olaylar zinciri bulmaktır. Öyle ki, duygusal yaşantının dışında kalan o olguların verilmesiyle heyecan birdenbire uyandırılmış olsun.» (2)

Eliot'un bu «nesnel karşılığı» yolumuzu epeyce aydınlatabilir. Bunu Kavafis'e nasıl uygulayabileceğimizi araştıralım. Eliot'un, ileri sürdüğüne göre, şairin heyecanını dile getirebilmek için bir konumlar ortamı, bir olay görgüsü, bir kalıp bulması gerekir — bir tüfeğin nişangâhı gibi; öyle ki, duyularla böylece nişan alındığı zaman, o belirli heyecana nişan alınmış olsun. Sözgelimi, **Odysseia**'daki, **İlâhî Komedya**'daki ya **Antonius ile Kleopatra**'daki olaylar çatısı (bununla sadece olaylar dizisini değil, daha çok, bu eserlerdeki kişilerin ruhsal durumlarını ve davranış düzenlerini belirtmek istiyorum) Homeros'un, Dante'nin ya da Shakespeare'in dile getirmek istedikleri belirli heyecanın «nesnel karşılık» larıdır. Bu bakımdan, nesnel karşılık şaşmayan bir ölçüdür.

Kavafis'in sürekli olarak bu yönetim kullandığını görüyoruz; yıllar geçtikçe de çatısı olmayan heyecan anlatımını bütün bütüne sanatından uzaklaştırır. Hattâ daha da ileri gider; kişilerinin çevikliği, ele aldığı olayların belirginliği ve tarihsel sezgisinin açık - seçikliği gibi onun «nesnel karşılığı» nı meydana getiren öğlelerin altını çizmekle kalmaz; şiirin-

(2) **Hamlet** (Çeviren : Akşit Göktürk).

deki her türlü öbür duygusal anlatımı, ya dilin sanatlarını kullanarak silmeye, yalınlaştırmaya çalışır. Kavafis'in kaba ve düzyazısal sayılmasının bir başka nedeni de budur.

Kavafis'in şiirlerinde, çoğu zaman, dilin kendisinin yalın ve duygusuz olmasına karşılık, kişilerin devinimleri ve onlarla ilgili olayların birbirini izlemesi öylesine üstüste, öylesine sık örülüdür ki, bu şiirlerin havasız bir boşlukta heyecan soludukları söylenebilir. Kavafis'in yarattığı bu havasız boşluk, onun dizelerini eleştirmenlerinin kendisine yakıştırdıkları salt düzyazı niteliğinden ayıran öğedir. Kavafis'ten nerdeyse Eliot'tan hoşlanmadığı ölçüde hoşlanmayan Petros Valastos, (1) Kavafis'in şiirleri için «heykelleri olmayan heykel kaideleri» der. Buradaki yergiyi bir yana bırakacak olursak, bunun hiç de kötü bir betimleme olmadığını söyleyebilirim. Kavafis'in şiirleri, çoğu zaman, artık orada olmayan bir heykelin bize duyuracağı heyecanı duyurur. O heykel bir zamanlar orada, bizim onu gördüğümüz yerdeymiş; ama artık oradan alınıp götürülmüş. Gelgelelim, bu şiirler gene de duyurur bize o heyecanı. Belki de bu «Heykelin yokluğu» Kavafis'i anlamaktaki en büyük güçlüğü doğurur; ama böyle yazdığı zaman, bir çeşit gençlik estetizmini andıran o yarım sesli fısıltılarına duyduğumdan çok daha büyük bir hayranlık duyuyorum Kavafis'e. Aşağıdaki şiiri son döneminin örneklerinden biri olarak ele alalım:

Başarılı ve kendilerinden iyice hoşunut,
Kral Aleksandr Yanneus ile

(1) Deneme yazarı ve eleştirmen (1879 - 1941)

karısı Kraliçe Aleksandra,
boruların ve davulların ardından,
her türlü ihtişam ve debdebe içinde
geçiyorlar Kudüs sokaklarından.
Yahuda Makabi ile dört ünlü kardeşinin
girişip onca tehlike ve güçlük içinde
korkunç bir inatla sürdürdükleri iş
eşsiz bir başarıya ulaştı.
Uykusuz hiç bir şey kalmadı artık.
Sona erdi kibirli Antakya krallarına
her türlü boyun eğme. Bakın,
Kral Aleksandr Yanneus ile
karısı Kraliçe Aleksandra
Selevkoslarla eşitler her alanda.
Bunlar iyi, safkan, inançlı Yahudiler — her şeyden önce.
Ama Rumcayı da anadilleri gibi konuşuyorlar
durum öyle gerektirdiği için;
Rumlarla ve rumlaşmış krallarla görüşüyorlar
elbet, onlarla eşit olarak, bunu söylemek bile gereksiz.
Büyük Yahuda Makabi ile
dört ünlü kardeşinin giriştikleri iş
gerçekten eşsiz bir başarıya ulaştı,
önemli bir başarıya.

(Aleksandr Yanneus ile Aleksandra)

Heykelin kaidesi bu: bir kral ve kraliçesi — «başarılı», «kendilerinden iyice hoşnut», kendi güçlerinin ve rütbelerinin bilincinde, ırklarına ve inançlarına bağlı, atalarının başlattığı işleri sürdürmenin gururunu duyuyorlar. Devletleri güvenlik içinde; Kudüs

sokaklarında yapılan göz alıcı geçit töreni egemenliğin etkileyici bir simgesi. Her şey başarılı, sağlıklı ve mutlu. Peki, yerinde olmayan heykel nedir?

Kavafis bir başka şiirinde sarayında kendinden geçmiş, sessiz ve mutluluk içinde uyuyan Neron'u anlatır. Neron uyurken ev tanrısı Lar öç tanrıçası Erinyelerin yaklaşan adımlarını duyarak büyük bir korkuya kapılır. Acaba okuduğumuz şiirde de yaklaşan sert adımları dinlemekte olan bir Lar olup olmadığını sormamız gerekmez mi? Şair, belki de, biz okurlarının Lar'ın yerine geçip öç tanrıçalarına kulak kabartmamızı istiyor olamaz mı? Kavafis şöyle diyor, «Kullansam bile pek az kullandığım bir şeydir vurgulama.» Onun herhangi bir sözün altını çizmesinin kesin bir anlamı vardır. Bu ne bir rastlantının, ne de lirik bir coşkunluğun sonucudur.

Şimdi bu şiirde vurgunun nerede olduğunu kolayca görebiliriz. Bunun için sadece tekrarlara bakmamız yeter. Tekrarlar iki noktayı aydınlığa çıkarıyor: Yahuda ırkını ve Makabilerin yurtlarını özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşturma savaşlarını. Bu iki nokta da bir yanılmayı belirtiyor, çünkü olaylar gerçekte göründüklerinin tam tersi bir gelişme içindedirler.

Yahudilerin topraklarının ele geçirilmesi, dünyanın her yanına yayılmaları, uğradıkları işkenceler ve çektikleri sonsuz acılar sanki hep orada, uykuda sayıklamada, Aleksandr Yanneus ile Kraliçesinin, büyük Yahuda Makabi ile dört ünlü kardeşinin düşünü görmektedir. Ama birkaç yıl içinde büyük Yıkım'ın gelmesiyle bütün bunlar düşler gibi silinip

gidecektir. Kaidenin üstünde eksik olan heykel Yıkım'dır.

Kavafis'in mizahından söz edenler de olmuştur. Bana öyle geliyor ki, bu mizah onun çocukluğundan kalma, dokuz yaşına kadar yalnız İngilizce konuştuğu dönemden kalma bir şeydir. Bu Lewis Carroll ve Edward Lear'de rastladığımız ve çevrilmesi güç «nonsense» sözcüğü ile tanımlanan türden bir mizah, zeki insanların aptalca buldukları, duygudan yoksun, soğuk bir güldürü anlayışıdır. Sözgelimi, Lewis Carroll'un Alice'i bir ormanda Hımhım ile Burunsuz adlı iki garip yaratıkla konuşmaktadır. Bu yaratıklar bir ağacın altında uyuyan Kızıl Kralı gösterirler: «Şu anda düş görüyor,» der Burunsuz, «acaba ne görüyor dersin düşünde?» — «Bunu kimse bilemez ki!» der Alice. «Niçin bilemezmiş, **seni** görüyor!» diye bağırır Burunsuz... «Şimdi düş görmekten vazgeçse, sen nerede olurusun, sanıyorsun?» — «Nerede olacağım? Şimdi olduğum yerde, tabiî,» der Alice. — «Hiç bile!... Hiç bir yerde olmazsın. Sen sadece onun düşünde olan bir şeysin!» — «Şu orada uyuyan Kral bir uyanacak olsa,» diye ekler Hımhım, «püf! diye kaybolup gidersin sen — tıpkı mum gibi!»

Kavafis'in şiirleri de, çoğu zaman, sanki gerçekten orada olmayıp da nasılsa var olan birinin uyanmasıyla her şeyin tersine döneceği izlenimini verir.

Bundan sonra ne gelir bilmiyorum. Bu noktadan sonra herkesin kendi bildiği yolda ilerlemesi gerekir. Eğer şiirin gövdelerimizde ve dünyamızda derin kökleri olmasaydı, ömrü de pek uzun olamazdı. Bu noktada son bulması için, kısa ömürlü bir şey olması gerekirdi. Oysa biz şiirin sonunun geldiğini bilmiyoruz.

4

Şimdi, bu uzun ayraçtan sonra, yeniden Kavafis'in «Ben tarihsel bir şairim,» sözüne dönelim. Daha önce de söylediğim gibi, bu ancak kendisinin belli bir tarih duygusu olan bir şair olduğu anlamına gelir. Bu konuda Eliot'un oldukça belirli bazı düşünceleri var. Bunların kendine en özgü olanlarına bir göz atalım.

Eliot için «tarih duygusu, geçmişin geçmişliğinden başka, şimdiliğinin de kavranmasını gerektirir»; bu duygu, «yalnız kendi kuşağını etinde, kanında duyarak değil, Homeros'dan bu yana bütün Avrupa Edebiyatı ile, onun içinde kendi ülkesi edebiyatının çağdaş bir varlığı olduğunu, çağdaş bir düzen kurduklarını duyarak yazmaya zorlar kişiyi.» Tarih duygusu eski biçimlerin ve alışkanlıkların durgun sularına tembelce gömülmeye yol açmayıp, «yazara zaman içindeki yerini, çağdaşlığını en kesin duyuran» bir şeydir. (1)

Kavafis'in ne kendi çağdaş dünyası ile ilgili görüşlerini, ne de genel olarak insanın değeriyle ilgili yargılarını biliyorum. Ama şiirlerine baktığım zaman, onun şiir bilinci ile burada açıkladığım görüşler arasında hiç bir aykırılık olmadığını görmeden de edemiyorum. Onun tarih duygusu kendisini tam anlamıyla çağdaş bir sanatçı kılmakla kalmıyor, ay-

---

(1) **Gelenek ve Bireysel Yeti**, (Çeviren: Akşit Göktürk)

nı yöntemi ona da kazandırmış oluyor. Kavafis'in sürekli olarak altını çizdiği öğe — şiirinin temel şifrelerinden biri niteliğini kazanan öğe — aldanma ve acı alaydır. Onun şiirlerinin göz önüne serdiği görünüm bir aldatılmışlar ve dolandırıcılar dünyasıdır. (Daha sonra şiirleri arasına almadığı bir şiirinde «Ey zavallı lir, her türlü yalanın kurbanı» diye yazdığı) ilk döneminden ve (Apollon'u bayağı bir düzenbaz gibi Thetis'i aldatırken gösterdiği) ilk şiirlerinden («... bırak konuşsun. Önemli olan öfkeden nerdeyse kudurmasıdır» diye yazdığı) en son dizelerine kadar bütün eseri bir yalan - dolan, tuzaklar, kurnazlıklar, korkular, kuşkular, eksik kalmış hesaplaşmalar, boş umutlar ve çabalar örgüsüdür. Tanrıları alaycı, insanları hem yalancı hem de tanrıların, zamanın ve kaderin elinde birer oyuncak, «köpeklere atılmış bir kemik, balıklara yem diye verilmiş ekmek kırıntısı, karıncaların çabalamadı, farelerin korkudan kaçışması, ipleri başkasının elinde olan kuklalardır». (1)

Kurtarıcı bir inanç yoktur, sadece sanata inanç vardır: bu da bir iki yaşlı kadının boyun eğişi ile büyük Yunan ırkına ve geleneğine acıklı bir bağlılığın birbirine karıştığı o korkunç anaforun genel aldanışı içinde uyuşturucu bir içkinin yerini tutar ancak. Burada her şey «parça... parçadır.»

Kavafis'in dünyası varlığını o alacakaranlık bölgelerde, kişilerini, yerlerini ve çağlarını büyük bir titizlikle çizdiği bölgelerde duyuyor. Bir karışımın,

---

(1) Marcus Aurelius, **Düşünceler** 7.3.

değişimin, kural - dışılığın belirdiği bir dünyadır bu. Parıldayıp sönen (Antakya, İskenderiye, sayda, Selenukia, Osroene, Kommajen) gibi şehirleriyle konuşulan dilin bile bir alaşım olduğu hünsa bir dünya. Pek çok sözü edilen erosallığı ise, ya derisine büyük bir inatla açık açık resimler döndürüp hapislerde yaşlanan bir adamın davranışlarına bürünür ya da sayısız ölüler ve onların yazıtları arasında etkisini yitirir. Eurion'un mezarı, Dilci Lysias'ın mezarı, Iases'in mezarı, Ignatius'un mezarı, Lanes'in mezarı; Leucios, Ammones, Myres, Darylos ve daha nice nice başkaları. Kavafis'in şiirlerinde o kadar çok ölü vardır ve bu ölüler o kadar diridir ki, bunları biraz önce sokakta, bir kahvenin köşesinde, gazinodaki masalardan birinde ya da demirci dükkânında gördüğümüz insanlardan ayırdetmekte güçlük çekeriz. Onun o «boşuna aşk» dediği kısır aşkı, geride, güzel bir mezarlık heykelinden ve sanki zamanın heybesinden düşmüş ve sahibinin sıcaklığını korurcasına acıklı, yıpranmış ve tarçın rengi solmuş bir elbiseden başka bir şey bırakamaz. Budur Kavafis'in dünyası. Duyarlığının yaşantısını bütün bunlar oluşturur — tarihsel duygusunun dile getirdiği bu türdeş, çağdaş ve aynı zamanda ortaya çıkan öğeler. Eğer ona bu açıdan bakmasaydım, kendisini hiç bir zaman anlayamazdım. Sözgelimi, **Antiochus Epiphanes'e** adlı şiiri sadece gülünç bir şiir olurdu gözümde:

Antakyalı delikanlı diyor ki Kral'a,
«Tatlı bir umut çarpıyor kalbimin derinliklerinde;
Makedonyalılar, Antiochus Epihanes,
Makedonyalılar yeniden başlıyorlar büyük bir savaşa.

Onların zafere ulaşmaları için - seve seve verirdim
atları ve aslanı, mercandan yapılmış Pan'ı,
o güzelim sarayı, Sur'daki bahçeleri
ve bana armağan ettiğin her şeyi, Antiochus
Epiphanes.»

Belki bir an için duygulanır gibi oldu Kral.
Ama hemen babasıyle kardeşini hatırladı
ve karşılık bile vermedi delikanlıya bir dinleyen
gidip anlatabilirdi duyduklarını. - Üstelik, umduğunuz
gibi,
o korkunç son birdenbire kendini gösterdi Pydna'da.

İskenderiyeli yaşlı şairin tarih duygusu için şimdilik bu söylediklerimiz yeter. Kabul etmeliyiz ki, kendisi bu duyguyu sayısız biçimlerde kullanmış ve anahtarını ölüme teslim etmiş olsa bile, gene de bir yılgı duygusu aktarır bize. Eliot'ta da rastlarız bu yılgıya.

5

Gelgelelim, Eliot değerlerinin aşama sıralaması, kullandığı teknik, dil ve ses tonu bakımından Kavafis'ten oldukça değişik bir şairdir. Başka bir ırktandır Eliot. Kökleri ilk Puritanlara uzanan bir aileden gelir ve o yıllarda edebiyat konusunda daha taşra sayılan Amerika'dan yola çıkarak eski dünyanın tezgâhlarında kendini yetiştirmek ister. Onun için babadan kalma bir şey değildir gelenek; ondan yararlanmak için çok çalışması gerekir. Bir İngiliz'in böyle hissetmesi gerekmez. Ama Eliot kökleri ve

geçmişi olmayan bir ülkeden gelir. Günümüzdeki makina uygarlığının, maddî zenginliğin verebileceği şeylerin ne kadar sığ, ne kadar temelsiz, ne kadar gerçek dışı ve düzensiz olduğunu yoğun bir şekilde duyar. Esin kaynaklarının kuruduğunun farkındadır. Gerek kendi eğilimlerine, gerek içinde yetiştiği geleneğin ilkelerine uyarak bir vicdan hesaplaşmasına girişir; yaşantılarını inceler ve değerlendirir. Hayat onun için eğlence değildir; gerçekten de, eğlencede acı bir alay tadı bulur Eliot; ezik bir meyve, körpe bir gövdedeki yara izlenimi bırakır onun üzerinde. Onun gözünde insanlığın diri tutan etken iyilikle kötülük arasındaki çatışmadır. Varolma ilkesini yitiren, bu çatışma duygusuz bir bayağılığa gömüldüğü için sönüp gitmekte olan bir dünya görür. Bu duygunun sonucu olarak da «Çorak Ülke» simgesi ve amaçsızca dolaşan, Dante'nin deyimiyle, **korkudan o büyük hayır'ı diyenler (fece per viltate il gran rifiuto)** ortaya çıkan — bunlar hem iyiliği, hem kötülüğü yadsıdıkları için hiç yaşamamış olan kimselerdir. Cehennem bile sonuna kadar ölü ve tepkiden yoksun varlıklardır.

Eliot geleneğini Avrupa'da, Fransız simgecilerinde ve kendisine çok şey borçlu olduğu Jules Laforgue'da; İngiliz Elizabeth ve James Çağı oyun yazarlarında, metafiziksel şairlerde ve John Donne'da; Akdeniz'de ve Dante'de bulur. Dinsel sezgisi ve kendisinin ötesinde ve üstünde bir şeye bağlanma konusundaki bilinçli kararı ve duyarlığının şaşırtıcı yoğunluğu ile düzeni eksiksiz bir eser yaratmaya yönelir. Duyan, düşünen, kendisiyle savaşan ve sanatına büyük bir disiplinle, nerdeyse gizemli bir yoğun-

lukla bağlanan eşsiz bir şair örneğidir.

Kavafis ise başka türlü bir sanatçıdır. O, nerdeyse artık tarihe gömülmüş olsa bile hâlâ büyük ve «yüzyıllardır Yunanlı kalmış» bir dünyanın başkentlerinden: İstanbul'dan, Antakya'dan, İskenderiye'den, Fener'den; sayısız mezarlarla dolu, ama hâlâ uçsuz bucaksız bir düşün ülkesinin başkentinden gelir. Sınırları Asya'daki eski «Baktria'dan Hindistan'a kadar uzanan» geniş bir ülkenin son temsilcisidir Kavafis on iki yaşındayken bir tarih sözlüğü hazırlamaya kalkmış, kendi alın yazısını belirleyen «İskender» adını yazdıktan sonra da bu işten vazgeçmiş. Kendisine atalarından kalan ve gizlice dinleyerek geliştirdiği «Yunanlıların ortak dili», Yanan geleneğinin en büyük ustalarının dilidir. Kavafis bu ustaların son mirasçısıdır.

Kavafis bir gelenek yokluğunun acısını çekmez. Tersine, binlerce yıllık bir geçmişi olan ve Yunanlıların bu «göz kamaştırıcı» edebiyat geleneğini «içinde taşadığı», onu elde etmek için bir şey yapması gerekmediği için sadece onun ölü ağırlığını duyar. Helenizmin bir uç döneminin, yirminci yüzyıl döneminin tek sözcüsüdür o. Kavafis'i İ.S. beşinci yüzyıldaki Batlamyusların piskoposu, Homeros'un hayranı, piskopos yapıldığı gün vaftiz olan Hypatia'nın dostu Synesius ile ya da yirminci yüzyılda Atina'nın geçmişteki başarıları için yas tutan başpiskopos Mihal Koniatis ile karşılaştırabiliriz. İşte «kalın ve yüksek surlar» la çevrili bu uçsuz bucaksız ülkede, «ölülerin yüzleri» ne basarak duygulu adımlarla ilerler Kavafis. Bütün sorun da, mezarların mı onu toprağın altına çekeceği, yoksa onun mu — bu gelenekte kendisin-

den önceki bin yıl içinde kimsenin yapamadığı bir işi — bu ölü bahçedeki bir kuru dalı olsun, kendi kanı ile canlandırıp canlandıramıyacağıdır.

Kavafis'teki bu ikilik ya da bölünme kendisinde doğuştan varolan bir şeydir. Bu onun yaşlanmasıyla karşısına çıkan bir şey değil, birlikte yola çıktığı, hattâ çıkış yolunun başlangıcı olan bir şeydir. Bunu kendi anlatımıyla, kendi iç doğasıyla, kendine özgü içtenliğiyle uzlaştırmaya çalışır. Kavafis'te, Eliot'ta rastladığımız evrensel bir bilincin, çileli bir kendini sorguya çekmenin, disiplinli bir çabanın varlığına rastlamayız. Kendi dünyasının, çağdaş dünyanın karanlığını ve aydınlığını sezgi gözüyle görür Kavafis. Onun «Çorak Üllke» sinin simgelerini bulmak için unutulmuş efsanelere gitmek gerekmez; onun içindedir, kendisidir bu simgeler. Çünkü Kavafis'in şiirinin son çözümlemesinde ortada yalnız iki simge kalır: yeniden hayata dönmeyen, kısır Adonis ile artık yeni biçimlere giremeyen ve Doğunun büyücülerinden yarasının acısını dindirecek otların ve merhemlerin adlarını soran bitkin ve yaşlı Proteus - «Balıkçı - Kral». Ama bu İskenderiyelinin ülkesinde iyilikle kötülük arasındaki çatışmanın simgesi olabilecek «saf şövalye» yoktur. Dante'nin **Che fece per viltate il gran rifiuto** dizesini Eliot'ın nasıl kullandığını gördük. Aynı dize Kavafis'e de (ilerleyeceği yönü daha kararlaştırmadığı döneminde de olsa) en çok beğenilen, ama bence en başarısız, şiirini yazma olanağını sağlamıştır. Bu şiir belki de onun sözcüklerine gereken özeni göstermediği tek şiiridir. Kavafis burada, tumturaklı bir tarzda ve büyük harfler kullanarak «Büyük Evet» ile «Büyük Hayır»ı karşı karşıya ge-

tirir — ki bu terimlerin ne çıkış ne de varış noktaları herhangi bir gerçekliği içerir. Ama puritanların sorunları zaten hiç bir zaman Yunanlıların sorunları olmamıştır ki. Hem belki Kavafis Eliot'u tanısaydı, onu da kendi şiirinde en çok alaya aldığı bir başka «Mürted Julian», «puritan Julian» olarak görürdü.

Eliot ile Kavafis'i birbirinden ayıran büyük bir boşluk var. Ancak, başlangıçta herhangi bir şiir yazma yetisi yokmuş gibi görünen bu Fenerli, gerçek bir şair gibi kendi sesini buluncaya kadar direnmiş, yavaş yavaş kendisiyle ilgisi olmayan her şeyi bir yana atmış, kendine özgü bir anlatımla ve belki de (bütün doğal olgunlaşmalarda olduğu gibi) farkına varmadan, atalarından kalma armalardaki imgelerin de yardımıyla «Çorak Ülke»yi kendi şiir anlayışına göre dile getirmiştir. Hayatının sonuna doğru ölü tanrının dirilmesi için yazdığı çağrı bence Yunan dilinin en güzel örneklerinden biridir:

«Nasıl bir iksir kaynatmalı şu büyülü otlardan,
nasıl bir iksir yapmalı ki,
Suriyeli Yunan büyücülerinin tarifi üzre,
bir gün için (etkisi daha çok sürmüyorsa eğer)
«Yeniden dönebileyim yirmi üç yaşımın günlerine...»
(Suriyeli Yunan Büyücülerinin Tarifi Üzre)

Başka bir yerde, «Eliot gizi, kurtuluş umudu olmayan, kuru, kısır, çorak bir ülkede bıraktığı için eleştirilmiştir,» diye yazmıştım. «Eğer Eliot hiç şiir yazmamış olsaydı, bu eleştirinin haklı bir yanı olabilirdi. Çünkü şiir, umutsuzlukla ne denli belirlenmiş olursa olsun, gene de bizi tutkularımızın kargaşasın-

dan kurtarmayı başarır.»

Kavafis için de söyleyebilirim aynı şeyi. Şairin işi düşünsel ya da toplumsal sorunlara çözüm yolları bulmak değil, bu dünyada yaşayan bir insandan beklendiği gibi, kendi iç benliği ve dış dünya ile ilgili tutkularının ve düşüncelerinin aracılığı ile bize şiirsel bir arınma olanağı sunmaktır. Ölü tanrının ağına düşmüş olarak gördüğüm Kavafis de manevî mirasının, dünyayı anlayışının, gömülü gizinin ve kişisel mantığının aracılığı ile bize böyle bir şiirsel arınma olanığı verir. Gelgelelim, Eliot'unkinden olmadığı gibi, Kavafis'in «Çorak Ülke»sinden de çıkış yoktur. Şimdilik çözümsüz bir sorundur bu, çözülebilmesi için de yaşadığımız dünyada birçok şeyi değiştirmek gerekir. Bu ise ayrı bir konudur.

Bu genel sorun, çeşitli biçimleri ve karşılaştığı tepkilerle, çağımız edebiyatının temelinde yatan ve onu belirleyen bir sorundur. Burada belirtmeye çalıştığım gibi, kendisine «araştırıcı bir ruhla»; başka bir deyimle, yaşadığımız dünyanın bir parçası olmakla zorunlu bir ruhla baktığımızda, Kavafis'in, dilci Kavafis'in şiirinde de dile gelen bir sorundur bu. Antemidorus da bir dilciydi. Ama Caesar onun yazdıklarını okumuş olsaydı, tarih başka bir yol izlemiş olurdu:

«... dikkat et, yanında yetkili biri olduğunu belirten
adamlarınla sokağa çıktığında,
kalabalığın içinden bir Artemidorus
çıkar da, bir mektup getirip
telâşla, «Hemen okuyun şunu,
içinde sizi ilgilendiren önemli şeyler var,» derse,

sakın durmazlık etme, sakın bir yana bırakmazlık
etme
her türlü görüşmeyi ve uğraşı; sakın başından
savmayı unutma
seni selâmlayanları, önünde diz çökenleri
(daha sonra görürsün onları); bırak Senato bile
beklesin, sen hemen okumaya koyul
Artemidorus'un yazdığı önemli sözleri.

(Mart'ın On Beş'i)

Artemidorus'un, Kavafis'in, Eliot'un ya da Flaubert'in önemli sözleri. «Hiç değilse **Education Sentimentale**'ı anlamış olsalardı, bu olmazdı,» demiş Flaubert, Commune'ün yol açtığı çatışmalar yüzünden yıkılan Tuileries'ye bakarak. Flaubert politikadan pek anlamayan bir adammış anlaşılan. Hem Gourmont'un da dediği gibi, kendini damla damla kitaplarına damıtan Flaubert, eserleri dışında ilgilendirmez bizi. Aynı şeyi Kavafis için de söyleyebilirim. Bunu daha önce söylemiştim, şimdi ise şöyle düzeltmek istiyorum bu sözlerimi: şiirlerinin dışında Kavafis diye biri yoktur. Bana öyle geliyor ki, şu ikisinden biri olacak ilerde: ya Kavafis'in özel hayatı üstüne taşraya özgü nüktelerle süslü bilgiççe dedikodular yazmaya devam edeceğiz ve elbet böyle yapınca ektiğimizi biçeceğiz, ya da onun temel özelliği olan bütünlüğünden yola çıkarak bütün duygularıyla damla damla benliğini aktardığı şiirlerinin ne söylediğini dinleyeceğiz. Ancak bunu yaptıktan sonra, onu Yunan geleneğinin bölünmez bir bütün olan çatısı içindeki yerine yerleştirmeyi deneyebiliriz. Çünkü bu gelenek, bazılarının

sandığı gibi, birbirinden ayrı ve kopuk birtakım büyük adların, ünlü metinlerin geleneği değil; bizim ve başkalarının düşündüğü gibi, sıradan bir Bizans kilisesindeki küçük bir mozaikte, görüp duyduğu, İonia filozoflarının, Komnenos dönemi halk şiirinin, Yunan Antologyasındaki epigrammaların, Yunan halk türkülerinin, Aiskhylos'un, Palamas'ın, Solomos'un, Sikelianos'un, Kalvos'un, Kavafis'in, Parthenon'un, Homeros'un hep birden bir an içinde, günümüz Avrupasında yaşadığı ve yıkılan evlerimize baktığı bir gelenektir. Bu açıdan bakarsak, Kavafis de bize yabancı görünmeyecek; tersine, onun zamanla ve gizemli bir biçimde kendi yaradılışındaki insanlarla (ama dilcilerle ve sofistlerle değil) birleştiğini, yaşayan geleneğimizle her gün biraz daha bütünlük kurduğunu, onun bir parçası olduğunu ve Myres gibi, zamanla değiştiğini ve doğrulandığını göreceğiz.

ÜÇ GİZLİ ŞİİR

BİR KIŞ IŞINI ÜSTÜNE

Paslı tenekeden yapraklar
sonun ne olacağını gören
zavallı beyin için
şu bir iki parıltı.
Kışın çıldırttığı martılarla savrulan
yapraklar.

Birden açılıveren bir göğüs gibi
ağaca döndü el ele oynayanlar —
çıplak ağaçlarla dolu koca bir orman oldu.

2

Beyaz yosunlar yanıyor
su yüzüne çıkıyor
gözkapakları olmayan
denizkızları
bir zamanlar danseden şekiller
taşlaşmış alevler.
Her yer karlar altında.

3

Çıldırtmıştı beni yoldaşlarım
pusulalar, sekstantlar, teodolitler
ve her şeyi büyüten teleskoplarla
— keşke hiç yaklaşmasalardı.
Nereye götürür bizi böylesi yollar?
Belki de dönmemiştir daha
gül gibi bir alevle yanmaya başlayan gün
kayalıkların derinliğinde
ve Tanrının ayaklarına şahlanırken deniz.

4

«Sonunda bir ışık sorunuyum ben,»
demiştin yıllarca önce.
Şimdi bile yaslanırken
uykunun geniş omuzlarına
denizin uyuşturulmuş göğsüne
fırlatıldığın şu anda bile
karanlığın silinip açıldığı
köşelerde gözlerin
yüreğini delecek kargıyı arıyorsun
el yordamıyla
ışığa çıkarmak için.

5

Hangi bulanık ırmak sürükleyip götürdü bizi?
Biz derinlerde kaldık.
Sular akıp gidiyor başlarımızın üstünden
dilsiz kamışları eğerek

çocukların fırlatıp attıkları
çakıllara dönüştü
kestane ağacının altındaki sesler.

6

Hafif bir nefes, sonra bir nefes daha,
sonra bir öfke kasırgası kitabı bırakıp
yırtarken geçmişin eski kâğıtlarını
ya da çömelip otlara seyrederken
dörtnala kalkan çalımlı binicileri
ve gövdelerinin her çiziğinden
ter boşanan genç amazonları
sıçrayıp boğuştukları oyunlarında.

Cana can katan savrular, güneşin
doğduğunu sandığın bir şafakta.

7

Alev alevi diriltir
zamanın damla damla akışı gibi değil,
bir şimşek gibi birdenbire,
birleşmesi gibi bir özlemin başka bir özlemle,
birbirine kenetli,
ya da
ortada bir yontu gibi kalan
vuruşu gibi bir ezginin

kımıldamadan.

Rastgele bir sağanak değil,
bizim kılavuzumuz olan yıldırım bu soluk.

SAHNEDE

1

Güneş, oynuyorsun benimle
oysa bu bir dans değil
nerdeyse kan
ya da vahşi bir orman;
öyleyse —

2

Çanlar çalındı,
haberciler göründü,
onları beklemiyordum
ve unutmuştum nasıl konuştuklarını;
uykudan yeni kalkmış ve giyinmişler
sepet sepet yemiş taşıyorlardı.
Şaşırmıştım, yavaşça fısıldadım :
«Ne kadar seviyorum bu açık hava tiyatrolarını.»
Birden doluverdi deniz kabuğu
ve kararda sahnedeki ışıklar
ünlü bir cinayeti canlandırırcasına.

3

Ya sen, sen neyin peşindeydin,
sendeleyerek girerken?
Daha yeni kalkmıştın
donsun diye bırakıp çarşafları
ve öç tüten hamamı —
sular damlıyordu omuzlarından
ve karnından —
biçilmiş otların üzerinde yalınayak.
Sonra onlar, üç ayrı yüzü
korkusuz Hekate'nin,
seni arıyorlardı alıp götürmek için.
ve kırmızı iki çakıl taşı
İki korkunç deniz kabuğuydu gözlerin
memelerinin uçları,
belki de sahne gereği, belki de değil.
Naralar atıyordu Hekate'nin yüzleri,
sen yere çakılı gibi duruyordun;

havayı biçiyordu kolları,
köleleri hançerlerini getirdiler;
sen yere çakılı gibi duruyordun,
bir servi gibi.
Hançerlerini çekip kınlarından
nerene saplayacaklarını araştırdılar.
Ancak o zaman bağırdın:
«Koynuma girmek isteyen varsa içinizde,
gelsin —
ben deniz değil miyim?»

4

Deniz... deniz nasıl bu hale gelmiş?
Yıllarca dağlarda dolaştım,
gözlerimi kamaştırdı ateşböcekleri.
Birinin demirlemesini bekliyorum
şimdi bu kıyıda —
bir tekne parçasını, bir salı.

Ama deniz kokuşur mu hiç?
Bir zamanlar bir yunus yırtmıştı denizi
sonra başka bir kez
bir martının kanadı.

Oysa ne tatlıydı çocukken
dalıp yüzdüğüm dalgalar,
sonra delikanlılığımda
değişik biçimli çakıllar,

uyumlu sesler ararken
benimle konuşmuştu Kocamış Denizci:
«Senin ülkenim ben;
ne olmamı istersen o olurum
şu anda kimse olmasam bile.»

5

Kim duydu öğle üzeri
hançerin biley taşında bilendiğini?
Hangi atlıydı gelen
elinde kavı ve meşalesi?
Herkes yıkanıp
serinletiyor ellerini.
Kimdi karınını deşen
bu kadının, bu çocuğun, bu evin ?
Suçlu yok, yalnız duman.
Kim kaçtı
çarparak nallarını kaldırım taşlarına?
Bunlar kendi kendilerinin gözlerini oymuş körler.
Hiç bir şeyin hiç bir tanığı kalmamış artık.

6

Bir daha ne zaman konuşacaksın?
Birçok insanın çocukları bizim sözcüklerimiz.
Çocuklar gibi edinilip doğuruluyorlar,
kök salıp besleniyorlar.
Çamlar nasıl
rüzgârın biçimini alıp
o biçimi korursa,
rüzgâr dindikten sonra bile,
sözcükler de öyle,
insanların biçimini alıp
o biçimi koruyorlar.
insanlar göçtükten sonra bile.
Belki de konuşmaya çalışıyor
çıplaklığının üzerinden geçen yıldızlar
Kuğu Kuşu, Ok Burcu, Akrep Burcu
belki de onlar.
Ama sen nerede olacaksın
ışıklar bu tiyatroyu aydınlattığı zaman?

7

Oysa orada, o öbür kıyıda
karanlık bakışı altında mağaranın
gözlerinde güneşler, omuzlarında kuşlar
oradaydın, acısını çekiyordun
aşkın, o öbür çilenin
varlığın, o öbür şafağın
dirilişin, o öbür doğuşun;
oysa sen, orada yeniden yaratılıyordun
zamanın sonsuz uzanışında
sakız gibi, sarkıtlar ve dikitler gibi
her an.

YAZIN EN UZUN GÜNÜ

1

Bir yanda en uzun gün
öbür yanda yeni ay
o memeler kadar birbirinden uzak
bellekte.
Aralarında yıldızlı gecenin boşluğu
hayatın kabaran dalgası.

Harman yerlerinde atlar
dörtnala ve ter içinde
serilmiş yatan gövdelerin üstünde.
Her şey üzerlerine geliyor
ve bir an için güzel bulduğun
bu kadın
eğiliyor, artık dayanamıyor, diz çöküyor.
Her sevi öğütüyor değirmen taşları
ve yıldız yapıyor.

En uzun günün gecesi.

2

Hepsi düşler görüyor,
ama hiç biri kabul etmiyor bunu;
yalnızmışlar gibi davranıyorlar.
Hep buradaydı
bu iri gül,
burada, yanıbaşında, derin uykuda—
senin, ama tanınmadan.
Ancak şimdi , en gizli yapraklarına
dudakların değdiği zaman
duydun danseden kızın yoğun ağırlığını
dalarken zamanın ırmağına
büyük bir gürültüyle sulara çarparak.

Boşuna harcama bu ertelemenin
sana bağışladığı soluğu.

3

Oysa bu uykuda
o kadar kolay ki
düşün karabasana dönmesi
soysuzlaşarak.
Dalgaları delip
çamurlu derinliklere gömülen balık,
ya da rengini değiştiren bir bukalemun gibi.
Bir geneleve dönen kentte
çürüyen güzelliklerinin
çığırtkanlığını yapıyor
godoşlarla çaçalar,
bir inek postuna bürünüyor
köpüklerden doğan kız
erkek buzağı üstüne binsin diye:
ozan
sokak çocuklarının attığı pislik altında
kan damlayan yontulara bakıyor—
Bu uykudan sıyrılman gerek
bu dövülen deriden.

4

Bu deli rüzgârda
sağa sola öne arkaya
dört yana savruluyor çöpler.
İnce, ölümcül bir duman
kaslarını gevşetiyor insanların.
Ruhları
tezelden ayrılıp gitmek istiyor gövdelerinden
susuzlar, ama su bulamıyorlar;
ıhlamur dallarındaki kuşlar gibi
şuraya buraya tünüyorlar;
bir daha kanatlarını kaldırmamacasına
çırpınıp duruyorlar boşuna.

Toprak bir testi gibi
yavaş yavaş toz olup gidiyor bu ülke.

5

Uyuşturucu çarşaflarına sarınmış insanların
sunacak bir şeyleri yok
bu sondan başka.
Ilık gecede
Hekate'nin kurumuş rahibesi
göğüs bağır açık taraçaya çıkmış
yakarıyor sahte bir dolunaya,
ötede iki genç halayık
kokulu iksirler kaynatıyorlar esneyerek
bakır bir kazanda.
Kokuları sevenlere bol bol dağıtılacak yarın.

Bir tragedya oyuncusununkiler gibi
tutkusu ve yüzünün boyaları
şimdiden eriyip akmış.

6

Aşağıda defnelerin orada
aşağıda zakkumlar arasında
aşağıda sarp kayaların dibinde
tabak gibi ayaklarımızın altında deniz.
Hatırladın mı gördüğün o gömleği
çıplaklığı bir örtüp bir gösteren
sonra cansız
topuklara düşen —
bu uyku da düşebilse öyle
defnelerin üstüne.

7

Küçük bahçede soluyor kavak
saatlerinizi sayıyor
gece gündüz :
gök dolu bir kum saati.
Yaprakları uyarak ayın buyruğuna
kara ayak izleri çiziyor ak duvarda.
Sınırda bodur çamlar
ve ötede mermer, parlak ışıklar
ve insanlar, insanlar nasıl yontulursa.
Gene de şakıyor karatavuk
su içmeye gelince
ve kumrunun sesi duyuluyor bazan.

Küçük bahçede, on adım ötede
iki kırmızı karanfili
zeytin ağacını ve hanımellerini aydınlatan
gün ışığı.

Olduğun gibi kabul et kendini.

Şiiri —

boğma derin çınarların içinde,
elindeki toprak ve kayayla besle,
aynı yeri kaz
daha çok gerekirse.

8

Ne idiysen onu yansıyan
amansız bir ayna şu beyaz kâğıt.

Senin sesinle konuşur beyaz kâğıt
senin gerçek sesinle
beğendiğinle değil;
senin eserindir, boşuna
harcadığın bu hayat.
Yeniden elde edebilirsin belki
seni başladığın yere
fırlatan bu kayıtsız nesneye
tutunabilirsen eğer.

Bunca yer gezdin; aylar, güneşler gördün
ölülere, dirilere dokundun
acısını duydun bir delikanlının
inlemesini bir kadının

kinini büyümemiş bir çocuğun —
ama bir hiç olacak bütün bu duydukların
sen bu boşluğa güvenmedikçe.
Yitirdiğini sandığın şeyleri bulacaksın
belki orada:
geçnliğin filizlenişini, yaşlılığın çöküşünü.

Hayatın ne verdiysen odur
bu boşluk ne verdiysen odur
bu beyaz kâğıt.

9

Göremedikleri şeylerden sözediyordun
bu yüzden gülüyorlardı.

Oysa akıntıya kürek çekmek
o karanlık nehirde;
bilinmeyen o yolda ilerlemek
körü körüne ve inatla
zeytin ağaçlarının köklerince
kök salmış sözcükleri aramak
— aldırma, gülsünler bırak,
ve özlemek öteki dünyanın yerleşmesini
bugünün boğucu yalnızlığına
bu düzensiz şimdiki zamana
— aldırma.

Denizin meltemi ve sabahın çiği
kimse istemeden de vardırlar.

10

Düşlerin gerçekleştiği saatte
gün ağarırken
açıldığını gördüm dudaklarının
yaprak yaprak.

İnce bir orak parladı gökte
onları biçeceğinden korktum.

11

Dinginlik dedikleri deniz
gemiler, ak yelkenler
çamlardan ve Egina Dağından esen yel
soluk soluğa;
derin, denizin derisiyle kaynaşmış
yaşamak ve ılık
belirip o anda unutulan bir düşünce.

Oysa mürekkep kusuyor
zıpkınlanmış bir ahtapot
sığ sulara, derin sulara.
Bir düşünebilse nerede sonu gelir
o güzel adaların.

Sana olanca aydınlığım ve karanlığımla
baktım.

12

Şimdi kan boşanıyor
kavuran sıcaklık arttıkça
kokuşan göğün damarlarında.
Ölümü aşacak bir yol arıyor
kavuşmak için mutluluğa.

Atışı gittikçe yavaşlayan
bir nabız ışık
nerdeyse durduğunu sandığın.

13

Biraz vakit geçsin, güneş duracak.
Kuru deniz kabuklarını öttürdü
şafağın perileri;
kuş üç kez şakıdı
yalnız üç kez;
ak taşların üstünde
kımıltısız duruyor kertenkele
gözleri engerek yılanının süzüldüğü
kavruk otlarda.
Kara bir kanat derin bir yarık açıyor
mavi kubbenin yüksekliklerinde —
bak, işte açılmak üzere.

Sevinçli sancıları doğumun.

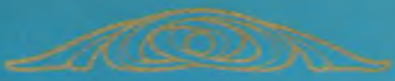
14

Şimdi, yaz dönümü falının erimiş kurşunuyla,
yaz denizinin parıltısı,
bütün hayatın çıplaklığı;
gidip gelmeler, yatıp sıçramalar
dudaklar, okşanan tüyler,
her şey yanmaya hasret.

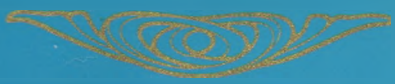
Tıpkı öğle üzeri
her yanını sakız sarmış çam
nasıl sabırsızlanırsa tutuşmak için
nasıl katlanamazsa artık bu işkenceye —

Çağırın çocukları toplayıp
eksinler külleri

gelip geçmiş ne varsa, iyi geçmiştir
ama geçmemiş olan
onlar da yanmak zorunda
güneşi yaz dönümü gülünün
bağrına mıhlandığı bu öğle üzeri.

ÜÇ KIRMIZI GÜVERCİN

«Öteki Kıyı,» «Öteki Dünya», «Öteki Hayat»... Bütün insanların kaçıp sığınmak istedikleri yer değil midir? İnsanın varolduğundan bu yana, ilkçağlardan modern çağlara kadar gündelik yaşamadan bunalıp hayalgücünün avutuculuğu ne zaman aranmamıştır ki.

Seferis şiirleriyle denemeleriyle sizi bildiğiniz ama göremediğiniz bir evrene götürecek. Onda Fransız sembolistlerinin coşkunluğunu bulacaksınız. Kızgın güneşinden tedirgin insanına kadar Akdeniz uygarlığını eşsiz bir şiir diliyle yaşatır. O, şiirleri, anı ve denemeleriyle geleneğin ve ulusal bilincin en güzel, en başarılı tanımını sunar.

Seferis sizi elinizden tutar kelime kelime, mısra mısra kendi iç dünyasına götürür, o sizin de iç dünyanızdır, hemen anlarsınız.

12,5 LİRA

YORGO SEFERİS

ÜÇ KIRMIZI GÜVERCİN

ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ